

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNE
YÖNELİK GELİŞTİRİLEN AİLE REHBERLİĞİ
PROGRAMLARININ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

Adile Gülşah SARANLI

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
DOKTORA TEZİ**

**ANKARA
2011**

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNE
YÖNELİK GELİŞTİRİLEN AİLE REHBERLİĞİ
PROGRAMLARININ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

Adile Gülşah SARANLI

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
DOKTORA TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Nilgün Metin**

**ANKARA
2011**

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne:

Bu çalışma jürimiz tarafından Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Fulya Temel
Gazi Üniversitesi

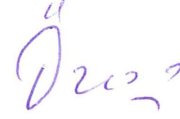
Danışman: Prof. Dr. Nilgün Metin
Hacettepe Üniversitesi

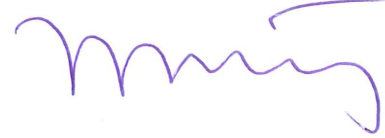
Üye: Prof. Dr. İsmihan Artan
Hacettepe Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Özcan Doğan
Hacettepe Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Yaşar Özbay
Gazi Üniversitesi

ONAY:

Bu tez, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu Kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hakan S. Orer

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmamın gerçekleşmesinde akademik ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım, arkadaşlarım ve aileme buradan teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Öncelikle, doktora sürecim boyunca benim için hem örnek bir akademisyen modeli hem de değerli bir mentor olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Nilgün Metin'e tüm kalbimle teşekkür ederim. Sayın Prof. Dr. Yaşar Özbay'a derin ve farklı bakış açısıyla tez çalışmama yaptığı katkılardan ötürü minnettarım. Sayın Doç. Dr. Özcan Doğan'a ayrıntılı ve yol gösterici yorumları dolayısıyla teşekkürlerimi sunarım. Üzerimde çok emeği olan Sayın Prof. Dr. İsmihan Artan'a ve titiz değerlendirmeleriyle tezimi zenginleştiren Sayın Prof. Dr. Fulya Temel'e emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince çeşitli nedenlerle yol göstericiliklerine ihtiyaç duyduğum Sayın Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak'a, Sayın Prof. Dr. Gelengül Haktanır'a, Sayın Prof. Dr. Nizamettin Koç'a, Sayın Prof. Dr. Ferhunde Öktem'e, Sayın Prof. Dr. James Webb'e, Sayın Doç. Dr. Serap Nazlı'ya, Sayın Doç. Dr. Şener Büyüköztürk'e, Sayın Yrd. Doç. Dr. Şerife Terzi'ye, Sayın Yrd. Doç. Dr. Ömay Çokluk'a ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Arif Özer'e teşekkürlerimi sunarım. Bu yorucu süreç boyunca bana her zaman neşe ve enerji veren Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, ODTÜ, Başkent Üniversitesi ve Gazi Üniversitesindeki tüm dost ve arkadaşlarıma, ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmanın gerçekleşmesine destek veren Cer Modern Sanatlar Merkezi yetkililerine, Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi Müdür Yardımcısı Didem Özkan başta olmak üzere Müdür Hüseyin Özkan'a ve kurumun değerli rehber öğretmenleri ile idareci, öğretmen ve çalışanlarına teşekkür ederim. Çalışmamı benden çok sahiplenen, uygulamalara düzenli olarak ve büyük bir hevesle katılan üstün yetenekli çocukların örnek ailelerine çok teşekkür ederim.

Son olarak ülkemde üstün yetenekli çocuklar ve aileleri için birşeyleri değiştirme çabama inanarak mücadelede ve hayat yolumda beni hep destekleyen canım annem emekli öğretmen Yüksel Sert'e, Saranlı ailesi'ne ve biricik eşim, hayat yoldaşım Uluç Saranlı'ya tüm kalbimle teşekkür ederim.

ÖZET

Saranlı, A. G. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik Aile Rehberliği Programlarının Etkililiğinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı, Doktora Tezi, Ankara, 2011. Bu araştırma, Ankara ili Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 3., 4. ve 5. sınıf üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarından yola çıkılarak geliştirilen Hacettepe Üstün Yetenekliler Aile Rehberliği Programı'nın (HÜYAP) aile içi fonksiyonlar, çocuğun ruhsal uyumu ve çocuğun algıladığı sosyal destek üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve yurtdışında yaygın olarak kullanılan SENG Aile Rehberliği Modeli ile yeni geliştirilen HÜYAP Modeli arasındaki farkları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada öncelikle üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerle ihtiyaç analizi çalışması gerçekleştirilmiştir. Ortaya çıkan konu başlıkları ve uzman görüşlerinden faydalanılarak HÜYAP Modeli oluşturulmuş ve araştırmanın ilk deney grubu olan 20 üstün yetenekli çocuğun ebeveynine 10 hafta süreyle uygulanmıştır. Diğer taraftan yurtdışında üstün yetenekli çocukların aileleri için uygulanmakta olan SENG (Social Emotional Needs of Gifted Children) Modeli Aile Rehberliği Programı kültürümüze uyarlanmış ve eş zamanlı olarak ikinci deney grubu olan 20 ebeveyne 10 hafta süreyle uygulanmıştır. Programların etkilerini görebilmek için Aile Değerlendirme Ölçeği, Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği ve Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği öntest, sontest ve sontestten iki ay sonrasında izleme testi olarak uygulanmıştır. Kontrol grubuna hiç bir uygulama yapılmamıştır. Verilerin analizinde Tekrarlı Ölçümler için İki yönlü ANOVA, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, Mann Whitney U testi ve t testi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin ihtiyaçlarına yönelik hazırlanan HÜYAP Modeli'nin aile fonksiyonlarından olan Aile İçi İletişim, Problem Çözme, Davranış Kontrolü, ve Genel Aile Fonksiyonları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya koyduğu ($p<.05$), SENG Modeli'nin ise yalnızca Davranış Kontrolü fonksiyonunda istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı görülmüştür. Üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumu açısından Davranış Sorunları ve Nevrotik Sorunlar alt boyutlarında hem HÜYAP Modeli hem de SENG Modeli istatistiksel olarak anlamlı fark yaratmıştır ($p<.05$). Öte yandan çocukların algıladıkları sosyal desteğin derecesi açısından hiçbir alt boyutta (Aile, Arkadaş, Öğretmen) gruplar adına bir fark gözlenmemiştir. Tüm bu sonuçlar izleme testlerinde de benzer şekillerde tespit edilmiştir. Sonuç olarak, farklı aile rehberliği gruplarında olmaya göre değerlendirildiğinde kültüre özgü geliştirilmiş olan HÜYAP Modeli'nin bu araştırmada ölçülen değişkenler açısından genel olarak etkili bir program olduğu ve tespit edilen bu etkilerin SENG Modeli'nde görülenlerden daha fazla olduğu söylenebilir. Bununla birlikte temel geliştirilme amacı üstün yetenekli çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini ailelerine verilen rehberlik programı yoluyla desteklemek olan SENG Modeli'nin, bu araştırma yoluyla ortaya konan sonuçları, programın amacına ulaştığını ve kültürümüzde uygulanabilir bir model olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Üstün yetenekli çocuklar, SENG, HÜYAP, aile rehberliği programı, aile içi fonksiyonlar, ruhsal uyum, sosyal destek

ABSTRACT

Saranlı, A. G. Investigation of the Effectiveness of Parent Guidance Programs Developed for Gifted Child Parents. Hacettepe University Institute of Health Sciences Ph. D. Thesis in Child Development and Education Program, Ankara, 2011. The main goal of this thesis is to identify the effects of Hacettepe Family Guidance Program for Parents of Gifted Children (HUYAP), developed based on an assessment of the needs of 3rd, 4th and 5th grade students attending Yasemin Karakaya Science and Art Center, with respect to family functions as well as the emotional adjustment and perceived social support for the child, while also investigating the differences of this new program from the similar SENG Model.

In this study, a needs assessment was done on 190 gifted children's families. Based on the results of this assessment and expert opinions, a HUYAP Model was developed and applied for a duration of 10 weeks on families of 20 gifted children, forming the first experimental treatment group in the study. In parallel, the SENG (Social Emotional Needs of Gifted Children) Model Family Guidance program was adapted to the Turkish culture and used for a duration of 10 weeks on a different group of families of 20 gifted children, forming the second experimental treatment group. The Family Evaluation Scale, Hacettepe Emotional Adjustment Scale, and the Social Support Appraisal Scale were administered before (pre-test) and after (post-test) the treatment programs, as well as two months after the programs were finished (follow up-test). In addition, a control group, consisting of families of 20 gifted children, was also administered the same tests in the same time period without being exposed to any of the programs. Mixed Model Two-Factor Repeated Measures ANOVA, Wilcoxon Signed Ranks Tests, Mann Whitney U Tests and t-tests were used for analyzing data.

The results of this study show that the HUYAP Model, developed based on the needs of families of Turkish gifted children has statistically significant effects in the Communication, Problem Solving, Behavior Control and General Family Functions subscales of the Family Evaluation Scale, whereas the SENG Model only has a significant effect on the Behavior Control subscale. Both programs were found to have statistically significant effect on the Behavioral Problems and Neurotic Problems subscales of the Hacettepe Emotional Adjustment Scale. On the other hand, no significant effects were identified in any of the three, Family, Friends and Teacher, subscales of the Social Support Appraisal Scale filled out by the children. These results were generally found to persist on the follow up tests. In conclusion, the results show that the effects of the HUYAP Model for parents of gifted children, developed according to cultural needs of the parents, are statistically more significant than the effects observed in the SENG Model Parent Guidance group or the control group in the study within subscales where any significant effect was observed. Nevertheless, this study also established that the SENG Model, designed to support the social-emotional development of gifted children through guidance given to their parents, is also effective in realizing this goal and is applicable in our culture as well.

Key Words: Gifted children, SENG, HUYAP, parent guidance program, family functions, emotional adjustment, social support

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER	xi
TABLolar	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Önemi	5
1.3. Temel Problem	6
1.4. Alt Problemler	6
1.5. Sayıtlar	7
1.6. Sınırlılıklar	8
2. GENEL BİLGİLER	9
2.1. Üstün Yeteneğin Tanımı	9
2.1.1. Üstün Yetenek Tipleri	11
2.2. Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri	13
2.2.1. Üstün Yetenekli Çocukların Ayırdedici Özellikleri	13
2.2.2. Üstün Yetenekli Çocukların Gelişimsel Özellikleri	16
2.2.3. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aşırı Duyarlılık	19
2.3. Üstün Yetenekli Çocukların Belirlenmesi	22
2.4. Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimleri	27
2.5. Ülkemizde Üstün Yetenekli Çocuklarla İlgili Gerçekleştirilmiş Çalışmalar	29
2.6. Üstün Yetenekli Çocukların İhtiyaçları	32
2.7. Sosyal Destek	34
2.7.1. Sosyal Destek ve Üstün Yetenekli Çocuklar	35
2.8. Üstün Yetenekli Çocukların Yaşayabileceği Sosyal-Duygusal Riskler	37

2.8.1. Stres	37
2.8.2. Mükemmeliyetçilik	38
2.8.3. Yalnızlık / Dışlanma	42
2.8.4. Depresyon	44
2.8.5. İntihar	45
2.9. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri	47
2.9.1. Üstün Yetenekli Bir Çocuğa Sahip Olmak	47
2.9.2. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Özellikleri	50
2.9.3. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin İhtiyaçları	53
2.10. Üstün Yetenekli Çocukların Aileleriyle Çalışırken Destek Alınabilecek Kuramlar	55
2.10.1. Aile Sistemleri Kuramı	56
2.10.2. Aile Ekolojisi Kuramı	57
2.11. Aile Rehberliği Çalışmalarının Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Faydaları	58
2.12. Üstün Yetenekli Çocukların Aileleri İçin Gerçekleştirilen Aile Rehberliği Çalışmaları	58
2.12.1. Olumlu Ebeveynlik Modeli (Positive Parent Training)	59
2.12.2. SENG Modeli (Social Emotional Needs of Gifted Children)	60
2.12.3. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik Gerçekleştirilen Diğer Eğitim ve Rehberlik Çalışmaları	61
3. GEREÇ VE YÖNTEM	64
3.1. Araştırmanın Evreni	64
3.2. Örneklem	64
3.3. Araştırmanın Deseni	65
3.3.1. Deney ve Kontrol Gruplarının Oluşturulması	66
3.3.2. Araştırmaya Katılan Aileler ve Çocukları ile İlgili Demografik Bilgiler	67
3.4. Veri Toplama Araçları	72
3.4.1. Ölçekler ve Formlar	72
3.4.2. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin İhtiyaçlarına Yönelik Oluşturulmuş HÜYAP Modeli Aile Rehberliği Programı	77

3.4.3. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Eğitiminde SENG (Social Emotional Needs of Gifted Children) Modeli Aile Rehberliği Programı	85
3.5. Veri Toplama İşlemi	89
3.6. Verilerin Değerlendirilmesi	91
3.7. Verilerin Analizi	91
4. BULGULAR	97
4.1. Aile Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular	97
4.2. Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeğine İlişkin Bulgular	117
4.3. Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular	126
5. TARTIŞMA	137
6. SONUÇLAR	155
7. ÖNERİLER	157
KAYNAKLAR	161
EKLER	
EK 1: Aile Bilgi Formu	
EK 2: Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik Rehberlik Programı İhtiyaç Analizi Formu	
EK 3: Aile Değerlendirme Ölçeği	
EK 4: Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği	
EK 5: Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği	

SİMGELER VE KISALTMALAR

ADÖ	Aile Değerlendirme Ölçeği
ÇSDÖ	Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği
HRUÖ	Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği
HÜYAP	Hacettepe Üstün Yetenekliler Aile Programı
SENG	Social Emotional Needs of Gifted Children

ŞEKİLLER

	Sayfa
3.1. Deney ve Kontrol gruplarının oluşturulması	66
3.2. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaç duydukları konu başlıkları	82
4.1. ADÖ İletişim alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	100
4.2. ADÖ Problem çözme alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	103
4.3. ADÖ Roller alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	106
4.4. ADÖ Duygusal Tepki Verebilme alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	108
4.5. ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	111
4.6. ADÖ Davranış Kontrolü alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	113
4.7. ADÖ Genel aile fonksiyonları alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	116
4.8. HRUÖ Nevrotik sorunlar alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	119
4.9. HRUÖ Davranış Sorunları alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	122
4.10. HRUÖ Toplam puanlar üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	125
4.11. ÇSDÖ Aile alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	128
4.12. ÇSDÖ Öğretmen alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	130
4.13. ÇSDÖ Arkadaş alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	133
4.14. ÇSDÖ Toplam puanlar üzerinde zaman x müdahale etkileşimi	135

TABLOLAR

	Sayfa
2.1. Üstün yetenekli çocuklarda görülebilen özellikler	15
2.2. Üstün yeteneklilerin eğitiminde gruplama türleri	29
3.1. Araştırmanın deseni	65
3.2. Araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik bilgileri	68
3.3. Araştırmaya katılan ailelerin çocuklarına ait demografik bilgiler	70
3.4. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik “Aile Rehberliği Programı” Geliştirme Çalışma Planını Gösterir İşlem-Zaman Çizelgesi (2010 Nisan-2011 Ocak)	79
3.5. Ailelerin en çok eğitim ihtiyacı duydukları konu başlıkları	82
3.6. Veri Toplama Aşamalarını Gösterir İşlem-Zaman Çizelgesi (2010 Nisan-2011 Temmuz)	90
3.7. Deney grupları ve Kontrol grubundaki ailelerin Aile Değerlendirme Ölçeği kapsamındaki alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları	92
3.8. Deney grupları ve kontrol grubundaki ailelerin Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği kapsamındaki alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları	94
3.9. Deney grupları ve Kontrol grubundaki ailelerin Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği kapsamındaki alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları	95
3.10. Aile Rehberliği gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği alt ölçeklerindeki sontest ve izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları	96
3.11. Aile Rehberliği gruplarının Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği alt ölçeklerinin sontest ve izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları	96
3.12. Aile Rehberliği gruplarının Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği alt ölçeklerinin sontest ve izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları	96

4.1. ADÖ İletişim alt ölçeği puanlarının grup ve ölçümlere göre tanımlayıcı istatistik sonuçları	98
4.2. ADÖ İletişim alt ölçeği üzerinde tüm gruplar için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	98
4.3. ADÖ İletişim alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	99
4.4. ADÖ İletişim alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	99
4.5. Aile Rehberliği grupları için ADÖ İletişim Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları	100
4.6. Tüm gruplar için ADÖ Problem Çözme Alt Ölçeği ortalama ve standart sapma değerleri	101
4.7. ADÖ Problem çözme alt ölçeği üzerinde tüm gruplar için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	102
4.8. ADÖ Problem çözme alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	102
4.9. ADÖ Problem çözme alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	103
4.10. Aile Rehberliği gruplarının ADÖ Problem Çözme Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	104
4.11. Tüm gruplar için ADÖ Roller Alt Ölçeği ortalama ve standart sapma değerleri	105
4.12. ADÖ Roller alt ölçeği üzerinde tüm gruplar için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları	105
4.13. Aile Rehberliği grupları için ADÖ Roller Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları	106
4.14. Tüm grupların ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	107

4.15. Aile Rehberliği gruplarının ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	109
4.16. Tüm grupların ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	110
4.17. Aile Rehberliği grupları için ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları	111
4.18. Tüm grupların ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	112
4.19. Aile Rehberliği verilen grupların ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları	113
4.20. Aile Rehberliği grupları için ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları	114
4.21. Tüm grupların ADÖ Genel Aile Fonksiyonları Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	115
4.22. Aile Rehberliği gruplarının ADÖ Genel Aile Fonksiyonları Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	116
4.23. Tüm grupların HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	118
4.24. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları	119
4.25. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	120
4.26. Tüm grupların HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	121
4.27. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları	122

4.28. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	123
4.29. Tüm grupların HRUÖ Toplam Puan öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	124
4.30. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Toplam Puan öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları	125
4.31. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Toplam Puan sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	126
4.32. Tüm grupların ÇSDÖ Aile Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	127
4.33. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Aile alt ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	128
4.34. Tüm grupların ÇSDÖ Öğretmen Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	129
4.35. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Öğretmen alt ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	131
4.36. Tüm grupların ÇSDÖ Arkadaş Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	132
4.37. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Arkadaş alt ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	133
4.38. Tüm grupların ÇSDÖ Toplam Puan öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	134
4.39. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Toplam Puan sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları	136

1. GİRİŞ

Çoğu anne baba, çocuklarının mutlu ve uyumlu olmasını, onlarla sağlıklı iletişim kurabilmeyi ister. Üstün yetenekli çocukların aileleri için de durum farklı değildir. Buna karşın üstün yetenekli çocukların aileleri, çocuklarına karşı hangi ebeveynlik stratejilerinin faydalı olduğunu ve bunların üstün yetenekli bir çocuğa nasıl uygulanması gerektiğini bilemeyebilirler. Bundan dolayı üstün yetenekli çocukların aileleri çocuklarını yetiştirirken ek zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar (1-4).

Ailelerin üstün yetenekli çocuklarını yetiştirirken diğer ebeveynlerden farklı şekilde karşılaştıkları pek çok durum bulunmaktadır. Üstün yetenekli çocuklar, bilişsel becerilerinin genellikle sosyal ve motor becerilerinden daha önde olması sebebiyle eş zamanlı olmayan gelişim adı verilen durumu yaşamaktadırlar. Bu durum üstün yetenekli çocukların ailelerinin, çocuklarının yaşadığı bu uyumsuz gelişimle başa çıkmada zorlanmalarına sebep olmaktadır. Çünkü, varolan çocuk yetiştirme yaklaşımları ve sorun çözme yöntemleri genellikle normal gelişim gösteren çocuklar ve aileleri için geçerli olmaktadır (5-7).

Üstün yetenekli çocukların aileleri, çocuklarının uygun okula, öğretmene veya sınıf düzeyine yerleştirilmesi, okul personeliyle ilişkilerin olumlu şekilde sürdürülmesi, başarısızlıkla ve motivasyon eksiklikleriyle başa çıkma gibi pek çok endişeyi bir arada yaşamaktadırlar (3). Anne babaların ilgilenmek zorunda olduğu bir başka konu da, öğretmenlerin üstün yetenekli çocuklarına karşı tutumu ve okuldaki eğitim Programı'nın çocukları için farklılaştırılmasını takip etmek olmaktadır (8).

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin yaşadıkları sorunları konu edinen araştırmalarda, bu ailelerin toplumda kendilerine destek verilmediğini, toplumdan dışlandıklarını hissettikleri görülmektedir (9,10). Bunlar dışında zaman zaman anne babalar üstün yetenekli çocuklarının özelliklerini ve başarılarını, anlaşılamama endişesiyle paylaşıp tartışamazlar. Hatta üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili anlattıkları yüzünden hikaye uyduruyor olmakla bile suçlanabilmektedirler (4,11).

Anne babalar, hem aile içinde üstün yetenekli çocukları ile normal gelişim gösteren kardeşleri arasındaki, hem de değişen karı-koca ilişkilerindeki zorlanmaları dengelemek durumunda kalırlar (8). Bazı anne babalar üstün yetenekli çocuklarına

yeterli ebeveynlik becerilerini gösteremediklerini düşündüklerinden, diğerleri ise çocuklarının potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için harcadıkları bütçe sebebiyle sıkıntılar yaşayabilmektedirler (1,3,4,11).

Üstün yetenekli çocukların aileleri, çocuklarının yaşadığı sosyal-duygusal sorunlara yönelik çok fazla yardım talebinde bulunmaktadır (12). Anne babalar üstün yetenekli çocuklarının akran ilişkilerini geliştirmek, çocuklarının duygusal ve duygusal duyarlılıklarıyla başetmek, çocuklarının yaşama ihtimalleri olan depresyon, stres ve mükemmeliyetçilik gibi durumları çözmeye çalışmak gibi pek çok yükün altındadırlar (3). Tüm çocukların zaman zaman sosyal-duygusal sorunlar yaşayabileceği bilinmekle birlikte, üstün yetenekli çocukların ihtiyaçlarının bazı açılardan farklılaştığı ve özel destek sistemlerini gerektiriyor olabileceği gözden kaçırılmaması gereken önemli bir konudur (13,14).

Üstün yetenekli çocukların gelişim alanlarının hızlarının birbirleri arasında uyumsuzluk göstermesinden kaynaklanan farklı sosyal ve duygusal ihtiyaçları sonucunda oluşabilecek bazı sorun davranışlar bulunmaktadır. Literatürde üstün yetenekli çocukların en sıklıkla yaşama ihtimallerinin olduğu sosyal-duygusal sorunlar: sosyal izolasyon, yalnızlık, dışlanma, mükemmeliyetçilik, akademik başarısızlık, stres ve depresyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstün yetenekli çocukların aileleri, genellikle yukarıda sıralanan problemlerle başa çıkmada hazırlıksızdır veya bunların farkında bile olmayabilirler. Bu sebeple, bu aile grubu için hazırlanmış bir rehberlik programı, üstün yetenekli çocuklar ile ilgili bilgi sağlama, olası problemler hakkında bilgi verme/uyarma ve varolan bazı sorunlarla ilgili çözüm önerileri getirme görevini yerine getirebilecektir. Aile rehberliği ve danışmanlığı grupları bu tarz pek çok sorunu ortaya çıkmadan önce önleyebilme ve anne babalara oluşan sorunlarla daha iyi başetmelerinde yardımcı olma gibi faydalar sağlamaktadır (15).

Genellikle belirli bir engeli olan çocukların aileleri, toplum tarafından destek ve anlayışla karşılanırken, üstün yetenekli çocukların aileleri kendilerini yalnız bırakılmış hissetmektedirler (16). Üstün yetenekli çocukların ailelerinin kendilerini anlayacak ve sorunlarını anlatıp anlaşılacaklarını hissedecekleri benzer ailelerden oluşan gruplara ihtiyaçları vardır. Bu amaç için oluşturulmuş destek verici aile gruplarına devam etmek, anne babaların ebeveynlik rollerinde kendilerine

güvenmelerini sağladığı kadar, ihtiyaç duyulan bilgi alışverişini de kolaylaştırmaktadır. Bu sayede aileler çocuklarıyla yaşadıklarının üstün yetenekli çocuğa sahip başka ailelerde de yaşandığını, ortak sorunlar ve bunlar için ortak çözümler olduğunu görürler. Bu sayede dışlanmışlık hissinin üstesinden gelinmiş olur ve bu gruplardan duygusal destek alınabilir (16,17).

Anne baba rehberliği grupları, aynı zamanda üstün yetenekli çocukların ailelerinin anne babalık deneyimlerini paylaşabilmeleri için çok uygun ortamlardır (3,4,18) ve üstün yetenekli bir çocuğu yetiştirmenin zorluklarından kaynaklanan stresi azaltmak için gerekli ve faydalıdır (19). Bilinen aile rehberliği ve danışmanlığı yaklaşımlarının aile içi iletişimlerini geliştirmede, bilgi aktarımında ve aileye destek sağlanmasında faydaları olduğu kanıtlanmıştır. Buna karşın tüm bu bilinen aile eğitimlerinin odağında normal veya geriden gelen gelişim gösteren çocuklar ve aileleri yer almaktadır. Dolayısıyla bu programlar üstün yetenekli çocukların ve ailelerinin yaşadıkları özel durumları kapsamamaktadır (15).

Ülkemizde üstün yetenekliler ve ailelerinin ihtiyaç duydukları eğitim ve rehberlik konusu oldukça yeni bir araştırma alanıdır. Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik tutarlı ve sistemli bir şekilde oluşturularak faydası kanıtlanmış bir aile eğitimi/rehberliği yöntemi ülkemizde henüz uygulanmamaktadır. Bu alanda gördüğümüz örnekler genellikle üstün yetenekli çocuklar ve aileleri için kurulmuş derneklerde, bazı özel okullarda ve ilgili üniversitelerin üstün yetenekliler programlarının düzenlendiği kurumlarda verilen tek oturumluk eğitimler veya konferanslar şeklindedir. Bunlar dışında Bilim ve Sanat Merkezlerindeki Rehberlik Servislerinde görev yapan rehber öğretmenlerin kendi çabalarıyla oluşturdukları aile eğitimleri de bulunmaktadır.

Üstün yetenekli çocukların aileleri normal gelişim gösteren çocukların ailelerine yönelik programlarla karşılanamayacak pek çok farklı problem ve endişeler belirtmektedirler. Aynı zamanda varolan aile rehberliği programlarının da ihtiyaçlarını karşılamadığını hissetmektedirler (2). Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik olarak hazırlanmış düzenli ve etkisi kanıtlanmış aile rehberliği programlarının uygulanması gerekli ve hatta zorunludur (20).

Ülkemizdeki üstün yetenekli çocukların ailelerinin rehberlik ihtiyaçları da, en az dünya üzerindeki diğer ülkelerde yaşayan üstün yeteneklilerin anne babalarının

ihtiyaçları kadar önemlidir. Bu noktada yapılması gerekenler öncelikle üstün yetenekli çocukların ailelerine ulaşarak, çocuklarıyla ilgili kendilerini eksik hissettikleri, eğitim alma ihtiyacı taşıdıkları konu başlıklarını öğrenmek ve daha sonra bu verilerden yararlanarak hem içerikte hem de uygulamada ihtiyaçları karşılayabilecek çeşitli aile rehberliği programları ortaya koymak olmalıdır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Üstün yetenekli çocuklar, normal gelişim gösteren akranlarıyla birtakım gelişimsel konular açısından farklı özellikler sergileyebilmektedirler. Bu farklılaşan yönler ve bunların nedenleriyle ilgili bilgi sahibi olunmadığı durumlarda anne ve babalar çocuklarına karşı hangi yaklaşım biçimlerini seçeceklerini bilememektedirler. Anne babaların bilgi eksiklikleri, üstün yetenekli çocukların davranışlarını yanlış anlayıp farklı yorumlamalarına neden olmaktadır. Bu da hem aile içindeki ilişkilerin hem de üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu olumsuz etkileri en aza indirmek ve öncelikle aileyi daha sonra da dolaylı olarak üstün yetenekli çocuğu destekleyip rehberlik edebilmek amacıyla bu özel aile grubu için farklılaştırılmış aile rehberliği programlarına yoğun şekilde ihtiyaç vardır. Bu alandaki ihtiyacın yoğunluğuna karşın, üstün yeteneklilerin ailelerine yönelik ülkemizde sistemli şekilde uygulanan ve etkililiği bilimsel olarak kanıtlanmış aile rehberliği programı çalışmaları bulunmamaktadır.

Bu bilgilere dayalı olarak bu araştırmanın amacı, üstün yetenekli çocukların ailelerinin üstün yeteneklilikle ilgili bilgi/beceri kazanma konusundaki eksiklikleri ile destek alma ihtiyaçlarından yola çıkılarak geliştirilen HÜYAP Modeli'nin aile ve çocuk üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve bu alanda yurtdışında yaygın olarak kullanılmakta olan SENG Modeli Aile Rehberliği programı ile yeni geliştirilen HÜYAP Modeli Aile Rehberliği Programı arasındaki farkları incelemektir. Bu araştırmanın sonunda hem Türk kültürünün ihtiyaçlarından yola çıkarak geliştirilen HÜYAP Modeli'nin işlevliliği test edilmiş hem de dünyada benzer amaca yönelik olarak kullanılmakta olan SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın kültürümüze uyarlaması yapılarak yeni geliştirilen HÜYAP Modeli'nin etkilerinin karşılaştırılabileceği bir ölçüt ortaya konmuş olacaktır. Böylece programların değişik

konulardaki faydaları açığa çıkarılmış ve çok fazla ihtiyaç hissedilen bu alana birden çok program ile katkı sağlanmış olacaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Üstün yetenekli çocuğun gelişimi ve mutluluğundan sorumlu olan ilk merci olan ailelere verilen rehberliğin kısa vadede çocuğa ve aileye uzun vadede ise topluma ve dünyaya katkı getireceği açıktır. İç dünyasında dengeli, mutlu ve sağlıklı olmayan üstün yeteneklilerin kendileri ve ülkeleri adına amaçlanan hiçbir hedefe ulaşamayacakları kanıtlanmıştır. Üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal özellikleri ile farklı gelişimsel yapılarının bilinirliğinin artırılması, bu farklılıklarla birlikte dengeli bir şekilde yaşamak için gerekenlerin hem çocuk hem de çevresindekiler tarafından öğrenilip uygulanması önce mutluluğu sonra da başarıyı beraberinde getirecektir.

Üstün yetenekli çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin desteklenip güçlendirilmesinin yanında üstün yetenekli bir çocuğa sahip olma dolayısıyla ailelerinin yaşadığı sorumluluk duygusu, toplum içindeki yalnızlıkları, çocuklarına yönelik ebeveynlik stratejileri ve aile içi iletişim konusundaki bilgi ve beceri eksiklikleri gibi konular hakkında duydukları yoğun rehberlik ihtiyacı da bu çalışmada ortaya konan programlar yoluyla giderilebilecektir.

Bu çalışmanın üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik rehberlik programları ile ilgili araştırmalar konusunda ülkemizdeki ihtiyacı iki farklı program ortaya koyarak önemli anlamda dolduracağı düşünülmektedir. Birisi kendi kültürümüzdeki üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarından yola çıkılarak geliştirilmiş program, diğeri ise uzun yıllardır yapılan uygulamalarla etkisi kanıtlanan uyarlanmış program olmak üzere her iki program da alandaki uygulamacı ve akademisyenlerin pek çok anlamda yararlanabileceği farklı kaynaklar olarak bu araştırma sonucunda ortaya konulmuş olacaktır.

Son olarak, bu araştırmada gerçekleştirilen ihtiyaç analizi çalışmasında ulaşılan sayı itibariyle bu alanda oldukça önemli bir kitlenin görüşlerinin öğrenilmiş olması da bu çalışmanın önemini artırmaktadır. İhtiyaç analizi sonucu ortaya çıkan konu başlıklarının eğitimci ve akademisyenlerle birlikte politika yapıcılar açısından da yararlı bulgular ortaya koyacağı düşünülmektedir.

1.3. Temel Problem

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli Üstün Yetenekliler Aile Rehberliği Programı ile kültürümüze uyarlanmış SENG Modeli Üstün Yetenekliler Aile Rehberliği Programı'nın etkileri arasında aile içi fonksiyonlar, üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumu ve çocuğun algıladığı sosyal destek açısından anlamlı farklılıklar var mıdır?

1.4. Alt Problemler

1. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli, aile içi fonksiyonlardan olan aile içi iletişim, problem çözme, roller, gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel aile fonksiyonları üzerinde etkili midir?
2. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli ile kültürümüze uyarlanmış SENG Modeli'nin etkileri arasında aile içi fonksiyonlardan olan aile içi iletişim, problem çözme, roller, gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel aile fonksiyonları açısından anlamlı fark var mıdır?
3. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli, üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuyla ilişkili olan davranış sorunları ve nevrotik sorunlar üzerinde etkili midir?
4. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli ile kültürümüze uyarlanmış SENG Modeli Aile Rehberliği Programları arasında üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuyla ilişkili olan davranış sorunları ve nevrotik sorunlara etkileri açısından anlamlı fark var mıdır?
5. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli, üstün yetenekli çocuğun ailesinden, öğretmeninden ve arkadaşlarından algıladığı sosyal destek üzerinde etkili midir?
6. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş HÜYAP Modeli ile kültürümüze uyarlanmış SENG Modeli Aile Rehberliği Programları arasında üstün yetenekli çocuğun ailesinden, öğretmeninden ve

arkadaşlarından algıladığı sosyal desteğe etkileri açısından anlamlı fark var mıdır?

7. HÜYAP Modeli'ne uygulanan sontestler ile izleme testleri arasında aile içi fonksiyonlardan olan aile içi iletişim, problem çözme, roller, gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel aile fonksiyonları açısından anlamlı fark var mıdır?
8. HÜYAP Modeli'ne uygulanan sontestler ile izleme testleri arasında üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuyla ilişkili olan davranış sorunları ve nevrotik sorunlar açısından anlamlı fark var mıdır?
9. HÜYAP Modeli'ne uygulanan sontestler ile izleme testleri arasında üstün yetenekli çocuğun ailesinden, öğretmeninden ve arkadaşlarından algıladığı sosyal destek açısından anlamlı fark var mıdır?
10. SENG Modeli Aile Rehberliği Programına uygulanan sontestler ile izleme testleri arasında aile içi fonksiyonlardan olan aile içi iletişim, problem çözme, roller, gereken ilgiyi gösterme, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel aile fonksiyonları açısından anlamlı fark var mıdır?
11. SENG Modeli Aile Rehberliği Programına uygulanan sontestler ile izleme testleri arasında üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuyla ilişkili olan davranış sorunları ve nevrotik sorunlar açısından anlamlı fark var mıdır?
12. SENG Modeli Aile Rehberliği Programına uygulanan sontestler ile izleme testleri arasında üstün yetenekli çocuğun ailesinden, öğretmeninden ve arkadaşlarından algıladığı sosyal destek açısından anlamlı fark var mıdır?

1.5. Sayıtlar

1. Ailelere uygulanan Aile Değerlendirme Ölçeği ve Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği ile çocuklara uygulanan Sosyal Destek Ölçeği'nin katılımcılar tarafından gerçekçi ve samimi olarak dolduruldukları varsayılmıştır.

2. Kontrol altına alınamayan çeşitli değişkenlerin (ebeveynlerin yaşı, eğitimin verilme zamanı vb.) deney gruplarını ve kontrol grubunu benzer şekilde etkilediği varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu çalışma Ankara ili Yenimahalle ilçesine bağlı Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam etmekte olan 3., 4. ve 5. sınıf üstün yetenekli tanısı konmuş çocuklar ve aileleri ile sınırlıdır.
2. Bu çalışma 2010-2011 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.
3. Çalışmanın uygulanma süresi her bir deney grubu için 15 saat, toplam 30 saat ile sınırlıdır.
4. Deney gruplarının ve kontrol grubunun rastgele örnekleme yöntemi yerine araştırmaya katılmaya gönüllü ebeveynlerin amaçlı örnekleme yöntemiyle gruplara atanması yoluyla oluşturulmuş olması bu araştırmanın bir başka sınırlılığıdır.
5. Gerçekleştirilen uygulamaların uzun vadedeki etkilerini görmek amacıyla gerçekleştirilen izleme çalışmasının bu araştırmada Kontrol grubu için gerçekleştirilememiş olması da yine bu araştırmanın bir sınırlılığıdır.
6. Çalışmaya gönüllü olarak katılan ailelerin eğitim durumlarının ortalamanın üstünde olması bu çalışmanın sonuçlarının genellenebileceği durumlar açısından bir başka sınırlılıktır.
7. Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları uygulanan deneysel yaklaşım koşullarına benzer durumlar için genellenebilir.

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde sırasıyla üstün yeteneğin tanımı, üstün yetenek tipleri, üstün yetenekli çocukların ayırdedici ve gelişimsel özellikleri, üstün yetenekli çocuklarda aşırı duyarlılıklar, üstün yetenekli çocukların belirlenmesi ve eğitimleri, ülkemizde üstün yetenekli çocuklarla ilgili gerçekleştirilmiş çalışmalar, üstün yetenekli çocukların ihtiyaçları, sosyal destek ve üstün yetenekli çocuklar, yaşayabilme ihtimalleri bulunan sosyal-duygusal riskler, üstün yetenekli bir çocuğa sahip olma durumunun getirdikleri, üstün yetenekli çocukların aileleri ve bu ailelerin ihtiyaçları, üstün yetenekli çocukların aileleriyle çalışırken destek alınabilecek kuramlar, aile rehberliği çalışmalarının bu aile grubuna faydaları ve son olarak üstün yeteneklilerin aileleriyle gerçekleştirilen çeşitli aile rehberliği çalışmaları ile ilgili bilgiler sunulacaktır.

2.1. Üstün Yeteneğin Tanımı

Üstün yetenekli çocukların normal gelişim gösteren çocuklardan farklı oldukları kabul edilir ve bu farklılıkları açıklamada bedensel, zihinsel, sosyal ve kişilik yönden üstün özelliklere sahip olma durumlarıyla ilgili tanımlamalar yapılarak üstün yetenekleri açıklanmaya çalışılır. Bu konuya katkı getiren veya araştırmalar yapan psikologlar, eğitimciler ve politikacılar da temelde üstün yetenek kavramını tanımlamakla işe başlamış ve üstün yetenekli çocuklara has özellikleri de içinde barındıracak şekilde kapsamlı tanımlar yapmaya çalışmışlardır (14,21,22).

Bu tanımları yapanların algılarından bağımsız olarak yıllar geçtikçe üstün yetenek kavramının tanımında gelişmeler olduğu görülmüştür. Üstün yetenek kavramı ilk duyulmaya başlandığı zamanlarda olağanüstü derecede başarılı çocuklar için kullanılırken, daha sonra çocukların bazı testlerden geçirilmesi sonucu dağılımın en üstte kalan %2'lik kısmı için uygun görülen bir tanım haline gelmiştir (14). Günümüzde ise üstün yeteneği tanımlamada daha farklı kriterler kullanılmaktadır. Örneğin, Morelock (23) üstün yeteneği “normal olarak kabul ettiğimiz standartlardan hem nitelik hem de nicelik olarak farklı içsel deneyimler ortaya koyan ve ileri bilişsel becerileri içeren uyumsuz gelişim” olarak tanımlamıştır. Son zamanlarda zekanın çoklu bileşenlerinin olduğuna ilişkin gerçekleştirilen güncel çalışmalara karşın,

üstün yetenek ve yüksek zekanın halen eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülmektedir (24).

Günümüzde yaygın olarak kabul gören bir başka tanım olan Renzulli'nin "Üçlü Halka" Modeli'nde ise ortalama üstü yetenek, yüksek düzeyde görev bilinci ve motivasyon ile yüksek düzeyde yaratıcılık arasındaki etkileşimler üstün yeteneği tanımlamada temel alınmaktadır (25). Günümüzde bu tanım büyük kabul görmekte ve Renzulli'nin üstün zekanın insan yapısının bu üç temel ögesi arasındaki etkileşimden ortaya çıktığı yönündeki görüşü bu alanda çalışan diğer araştırmacılar tarafından da desteklenmektedir (26).

Üstün yetenekli çocukların tanımlanmasında ülkeler de kendilerine özgü kriterler ve tanımlar geliştirmişlerdir. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerindeki çoğu tanım, yüzdelik dilimin en üstündeki %3-5 oranındaki çocuğu kapsamakta ve Marland Raporu adı verilen Amerikan Eğitim Bakanlığı'nın konuya ilişkin çalışmasının raporuna dayandırılmaktadır. Aşağıda sunulmuş olan Marland raporundaki tanım, ABD'de genellikle federal tanım olarak geçmekte ve Amerikan Ulusal Üstün Yetenekliler Birliği (NAGC) de dahil olmak üzere pek çok kurumda kabul edilmektedir. Bu tanımda kişinin üstün yetenekli olabileceği bazı alanlar açıkça listelenmiştir (27). Bu tanım aşağıda kısaca verilmiştir.

Üstün yetenekli çocuklar profesyonel olarak tanımlama yetkisi verilmiş kişiler tarafından yüksek performans göstermeye yetenekli olduğu tespit edilmiş çocuklardır. Bu çocuklar hem kendilerine hem de topluma olan katkılarını hayata geçirebilmek için normal gelişim gösterenler için hazırlanmış programın ötesinde farklılaştırılmış eğitim programlarına gereksinim duyarlar. Üstün performans sahibi olan çocuklar aşağıdaki alanların herhangi birinde veya birden fazlasında varolan somut bir başarı göstermişlerdir veya potansiyel olarak yeteneklidirler. Bu alanlar, genel zihinsel yetenek, özel akademik yetenek, yaratıcı ve üretken düşünce, liderlik yeteneği ve görsel veya performans sanatlarıyla psikomotor yetenektir (27, s. 2).

Ülkemizde üstün yetenek kavramıyla ilgili yapılmış açıklamalara bakıldığında da yine benzer tanımlar karşımıza çıkmaktadır. I. Özel Eğitim Konseyinde üstün yetenekliler, genel ve/veya özel yetenekleri açısından, yaşlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği konunun uzmanları tarafından belirlenmiş kişiler olarak tanımlanmışlardır. Aynı konseyde üstün yetenekliler bu yeteneklerini geliştirmede normal eğitim programlarının yetersiz kaldığı kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda farklılaştırılmış programlara ihtiyaç duyan bir grup olarak belirtilmişlerdir (28).

Milli Eğitim Bakanlığı, Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi'ne (29) göre ise, üstün yetenekli çocuk, zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği uzmanlar tarafından belirlenen çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğü gibi yapılan tanımların çoğunluğu günümüze yaklaştıkça temel bir akademik zihinsel yeteneğin ötesine geçen daha geniş bir yetenekler bütününe içine almakta ve yine bir kişinin sayılan yetenek alanları arasından birinde veya birden çoğunda kabiliyetli olabileceğini kabul etmektedir. Zaman süreci içerisinde tanımların içeriklerinin geliştiği ve değiştiği göz önüne alınırsa, yakın gelecekte yapılacak bir üstün yetenek tanımının da daha farklı olabileceğini düşünmek gerekli olabilecektir. Bu tanımın içeriğindeki üstün yetenek, kendi başına bir özellik veya yalnızca bazı kişilerde gözlenen bir durum olarak değil, yetenek düzeyi ne olursa olsun tüm insanlarda gözlenen özelliklerin varoluş derecesindeki, görülme sıklığındaki, ortaya çıkış zamanındaki ve bir araya gelişlerindeki özgünlükten kaynaklanan durumlar olarak tarif edilebilecektir. Bir başka deyişle, üstün yetenekliler farklı türden insanlar olarak değil, bazı özelliklerinin dağılımı, sıklığı ve zamanlaması açısından farklılık gösteren insanlar olarak kabul edilebileceklerdir (30).

2.1.1. Üstün Yetenek Tipleri

Üstün yetenekli çocuklar hiçbir zaman tek bir yetenek tipinde kendilerini göstermezler. Üstün yeteneğe sahip çocuklar aşağıdaki alanlardan birinde veya birden fazlasında başarı gösterebilir veya başarı gösterme potansiyeline sahip olabilirler. Bununla birlikte bu alanların birinde veya birkaçında yetenekli olan

çocuğun ilgili alana ait tüm özellikleri göstermeyebileceği de göz önüne alınmalıdır. Farklı üstün yetenek tipleri aşağıda sıralanmış ve daha sonra da açıklamaları yapılmıştır (1,26,31).

1. Genel zihinsel yetenek
2. Özel akademik yetenek
3. Yaratıcılık ve üretken düşünce yeteneği
4. Liderlik yeteneği
5. Güzel sanatlarda yetenek
6. Psikomotor yetenek

1. Genel zihinsel yetenek: Genel zihinsel yeteneğe sahip çocuklar, standart zeka testleri olarak adlandırılan testlerde sürekli olarak 120 veya daha üzerinde zeka bölümünde yer aldığı tespit edilen çocuklardır. Bu seviyede zeka bölümüne sahip olan çocuklardan teoride önemli ölçüde zihinsel performans göstermeleri beklenir.

2. Özel akademik yetenek: Özel akademik yönden yetenekli çocuklar başarı ve yetenek testlerinde genellikle her zaman yüksek performans gösterirler. Bu alandaki yeteneklilik matematik veya dil gibi sadece bir alanda üstün yetenekli olmayı kapsamaktadır. Özel akademik yeteneğe sahip çocuklar diğer alanlarda ortalama düzeyde yetenek gösterebilirler. Örneğin matematikte üstün yetenekli olan çocuklar sayılarla ilgili etkinliklerde (sayma, hesap yapma, matematiksel kavramları anlama, terimleri, formülleri, sembolleri kavrama vb.) kendinden emin ve rahat bir şekilde çalışıp bundan büyük bir haz alırken diğer alanlardaki performansları normal akranlarına benzer düzeyde olabilir.

3. Yaratıcı veya üretken düşünce: Yaratıcılık yeteneği üstün olan çocuklar birbiriyle ilgisiz gibi görünen fikirler, objeler ve kavramlar arasında kimsenin göremediği bağlantıları kurabilirler. Yaratıcı veya üretken düşünce genellikle “birbirinden bağımsız veya farklı olarak düşünülen elemanları bir araya getirerek yeni düşünceler veya şekiller üretmek” olarak tanımlanır. Bu alanda üstün yetenekli olan çocuklar kendilerine yöneltilen sorulara veya karşılaştıkları problemlere birden çok çözüm ve değişik fikir üretebilirler.

4. Liderlik yeteneği: Liderlikte üstün yetenek gösteren çocuklar, grubu yönlendirme becerilerini çok rahat bir şekilde kullanırlar ve bu özellikleri sayesinde zor kararları kolayca alarak başarıya kolaylıkla ulaşabilirler. Liderlik, insanları veya grupları ortak bir karara veya harekete yönlendirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu çocuklar oyun, takım, veya yarışma gruplarının lideri olmaktan çok hoşlanırlar. Kişilerarası iletişimleri çok iyidir ve pek çok sosyal beceri sahibidirler. Bazı kişiler liderlik yeteneğini “sosyal üstün yeteneklilik” olarak da tanımlamaktadır. Bu alandaki yeteneklilik okul öncesi düzey yaşlarında bile gözlenebilmektedir.

5. Güzel sanatlarda yetenek: Güzel sanatlarda üstün yetenekli olan çocuklar resim, müzik, drama, tiyatro ve diğer sanatlarla ilgili alanların birinde ya da bir kaçında özel yetenek gösterirler. Bu alanlardaki üstün yeteneklilik kontrol ve yetenek listeleriyle ve sanat uzmanlarının değerlendirmeleri ile tanılanabilmektedir.

6. Psikomotor yetenek: Psikomotor alanda yetenekli olma, vücudun tümü ya da bir bölümündeki motor kasları kullanmada yüksek performans (hız, kuvvet, koordinasyon, denge vb.) gösterebilmek anlamına gelmektedir. Psikomotor alandaki yetenek jimnastik, yüzme, atletizm, dans gibi alanları içerdıği gibi bazen ince motor becerilerdeki yetenekliliği de kapsamaktadır.

Yukarıda bireylerin üstün yetenekli olabileceği farklı alanlara değinilmiştir. Kişiler, tüm bunların arasından sadece birinde yetenekli olabilecekleri gibi bir kaç alanda birden üstün yetenekli olma özelliği de gösterebilirler. Özel akademik yeteneğe ve psikomotor alanda yeteneğe sahip olma veya genel zihinsel yetenekli, lider, ve yaratıcı-üretken düşünce alanlarında yüksek performans gösterme gibi durumlar da sıklıkla gözlemlenebilmektedir (31).

2.2. Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri

2.2.1. Üstün Yetenekli Çocukların Ayırdedici Özellikleri

Üstün yetenekli çocukları normal gelişim gösteren yaşlıtlarından ayırdetmede kolaylık sağlayacak bazı özellikler bulunmaktadır. Çoğu zaman, davranışsal özellikler aileler ve öğretmenler için daha anlamlıdır ve bazı kurumlar bu özellikleri, tanılama sürecine dahil edecek kadar önemli görmektedirler. Üstün yetenekli

çocuklar çok geniş bir yelpazede farklı özellikler gösterebilen bir grup olduklarından, her bir çocuk tüm bu özellikleri her zaman göstermeyebilir fakat yine de birçoğunda bu karakteristiklerin görülme olasılığı yüksektir. Üstün yetenekli bireylerin heterojen bir grup olduğu her zaman için akılda tutulması gereken bir düşünce olmasına karşın, ortak özellikler yine de bulunabilmektedir ve bu özelliklerin bir listesi de aşağıda verilmiştir (1,27,30-34).

1. Olağanüstü güçlü hafıza
2. Aşırı merak
3. Çok geniş ilgi alanı
4. Deney yaparak öğrenme isteği
5. Hayal kurma ve yaratıcılık
6. Espri yeteneği
7. Olayların nedenlerini anlama isteği
8. Kendiyle veya diğerleriyle ilgili sabırsızlık
9. Uzun dikkat süresi
10. Karmaşık düşünebilme
11. Sosyal-politik sorunlar ve haksızlıklarla ilgili endişe duyma
12. Duyarlılıklar
13. Gündüz rüyaları

Bunlar dışında üstün yetenekli çocukları diğer akranlarından ayıran özelliklerin ayrıntılı bir listesini yapan Webb, Gore, Amend ve Devries'in (27) Tablo 2.1'de sunulan listesi daha derin bilgiler vermektedir

Tablo 2.1. Üstün yetenekli çocuklarda görülebilen özellikler *

- Bebeklik gibi erken bir dönemde başlamış olan olağan dışı dikkatlilik
- Hızlı öğrenme ve hızla düşünce oluşturabilme yeteneği
- Fazla miktarda bilgi hatırlayabilme, çok iyi hafıza yeteneği
- Yaşına göre çok geniş bir kelime dağarcığı ve karmaşık cümle kullanımı
- Kelime nüanslarını, soyut düşünce ve metaforları ileri düzeyde kavrayabilme
- Sayılar ve bilmeceler içeren problemleri çözmekten zevk alma
- Okul öncesinde büyük ölçüde kendi kendine öğrenilen okuma ve yazma
- Olağandışı duygusal derinlik, yoğun duygular ve tepkiler, aşırı duyarlılık
- Soyut, karmaşık, mantıksal ve öngörülü düşünme yetisi
- Erken yaşlarda beliren idealist yaklaşımlar ve adalet duygusu
- Sosyal ve politik konular ve haksızlıklar ile ilgili duyarlılık
- Uzun dikkat süreleri, yoğun odaklanma ve tutarlı kararlılık
- Kendi düşüncelerinde kaybolma, hayallere dalma
- Kendisinin veya başkalarının yetersizlikleri veya yavaşlıkları ile ilgili sabırsızlık
- Temel becerileri daha hızlı ve daha az tekrar ile öğrenebilme
- Öğretilenin ötesine geçerek araştırmacı sorular sorma
- Geniş ilgi alanları (bazen bu yalnızca bir alana çok derin ilgi olarak da görülebilir)
- Çok gelişmiş bir merak duygusu, sonu gelmeyen sorular sorma
- Deneyselliğe ve birçok şeyi normalden farklı biçimlerde yapmaya duyulan ilgi
- Fikirleri veya diğer şeyleri alışılmadık veya kolayca görülmeyecek biçimlerde birleştirme (ıraksak düşünme)
- Keskin ve bazen alışılmadık espri anlayışı, özellikle kelime oyunlarına ilgi
- İnsanları ve eşyaları karmaşık oyunlar ve senaryolar ile organize etme isteği

* (27). kaynaktan uyarlanmıştır.

Üstün yetenekli çocukları yaşitlarından ayırdetme aşamasında en önemli bilgi kaynaklarından biri olan ailelerin Tablo 2.1’de verilmiş olan davranışları dikkatle incelemeleri önerilmektedir. Çünkü birçok aile, özellikle ilk çocuklarının yeteneklerinin tam olarak farkına varamayabilirler. Hatta birçok aile, ve özellikle de babalar, çocuklarının üstün yetenekli olarak tanılanmasına karşı direnç gösterme eğilimindedirler. Bazen, çocukları bir okul sistemi veya özel psikolog tarafından kesin olarak üstün yetenekli olarak tanılanmış olsa bile, birçok aile çocuklarının üstün yetenekli değil, sadece “çok çalışkan” olduğu, ya da test gününde “şanslı” olan normal bir çocuk olduğu düşüncesini benimsemektedir. Eğer bir çocuk Tablo 2.1’de gösterilen davranışlardan birçoğuna sahip ise, yüksek bir olasılık ile üstün yeteneklidir ve bu da çocuğun tüm hayatı boyunca birçok önemli sonucu olacak bir gerçektir (27).

2.2.2. Üstün Yetenekli Çocukların Gelişimsel Özellikleri

Fiziksel ve Motor Gelişim

Üstün yetenekli çocukların bebeklik dönemleriyle ilgili ailelerinden alınan bilgilere dayalı olarak ortaya konan belli başlı bazı ortak durumlar bulunmaktadır. Bunların başında çok az uyku ile idare edebilmeleri gelmektedir. Yaşamlarının başlangıcında çoğu bebek günlerinin büyük bir bölümünü uyuyarak geçirirken bu bebekler sanki dünyayla ilgili daha çok bilgiyi depolamak ister gibi uzun saatler uyanık kalabilmektedirler. Bebeklik döneminde bu tip çocukların sağlıklı, iştahlı oldukları ve çok az ağladıkları belirtilmektedir. Üstün nitelikte bir sinir sistemine sahip oldukları ve genellikle duyu organlarının oldukça sağlıklı ve duyarlı olduğu bilinmektedir. Bu grupta her tür becerinin olgunlaşması daha hızlı bir seyir gösterir. Genelde daha kuvvetli, daha hızlı ve koordinasyon gerektiren faaliyetlerde tepkileri daha hızlıdır.

Üstün yetenekli çocuklar motor gelişim aşamalarında yaşitlarına göre daha hızlı ilerleme kaydederler. Kendi başlarına dik oturma, emekleme, ayakta durma ve yürüme becerilerini akranlarından %30 daha erken kazandıkları bulunmuştur. Erken çocukluk döneminde gözlenen bu hızlı gelişimin ileriki dönemlerde de sürdüğünü söylemek güçtür. Çünkü çocuk enerjisini ve zamanının çoğunu yetenekli olduğu alana yönelttiğinden motor becerilerini geliştirmeye ve motor hareketliliğe fırsat

bulamayabilmektedir. Ancak, psikomotor alanda üstün yetenekli olan çocuklar başlangıçtaki motor gelişim hızını ileri dönemlerde de sürdürme eğilimindedirler. Üstün yetenekli çocuklarda ortak şekilde görülen fiziksel özellikler ve motor gelişim özellikleri yanında bu gelişim alanlarının üstün yeteneği belirleyiciliği konusundaki değerlendirmelerin dikkatli yapılması gerekmektedir. Ortalamadan üstün bir fiziksel gelişim de ortalamadan düşük bir fiziksel gelişim de üstün yeteneğin bir habercisi olmayabilir (1,27,30-35).

Dil Gelişimi

Dil gelişimindeki ilerilik ve yetenek her zaman olmamakla birlikte üstün yeteneğin belirtilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Üstün yetenekli çocuklar konuşmaya genellikle normal gelişim gösteren yaşlıtlarına göre üç ila altı ay daha öncesinde başlamaktadırlar. Konuşmaya başlama, kullanılan sözcüklerin anlamlı ve yerinde kullanılması anlamını taşır. Normal gelişim gösteren çocuklar genellikle bir yaş civarında tek sözcüklü ifadeleri, 18 ay civarında ise iki sözcüklü ifadeleri kullanmaya başlamaktadırlar. Üstün yetenekli çocuklar arasında konuşmaya normal zamanda başlayanlar olduğu gibi geç konuşanlara da rastlanabilmektedir. Ayrıca normal gelişim gösteren çocuklar arasında da erken konuşan çocuklar bulunabilmektedir. Üstün yetenekli çocukların genellikle sözcük dağarcıkları akranlarına göre daha zengindir. Özellikle soyut anlam taşıyan sözcükleri ve benzetmeleri yerinde kullanmada üstünlük göstermektedirler (1,27,30-35).

Zihinsel Gelişim

Üstün yetenekli çocukların zihinsel alandaki gelişimlerinin hızı genellikle oldukça belirgindir ve diğer gelişim alanlarının önünde gitmektedir. Özellikle genel zihinsel yetenekli çocuklar ile özel akademik yetenekli çocuklar akademik becerileri ortalama olarak kazanılma yaşından iki yıl öncesinde kazanırlar. Zihinsel gelişimleri üstün olan çocuklar zihinden yapılacak işlemlerin kolaylıkla üstesinden gelirler. Soyut konulara karşı ilgileri fazladır. Bununla birlikte yaşlıtlarından farklı konulara derinlemesine ilgi duydukları sıklıkla görülmektedir (teknoloji, bilgisayarlar, robotlar, hayvanlar, bitkiler, yerler, mekanlar, yönler, uzay ve gezegenler vb.). Çok fazla sayıda, çok derin ve çok ilginç sorular sorarlar. Sorularının hemen ve derinlemesine cevaplanmasını isterler ve asla yüzeysel cevaplarla yetinmezler.

Mantıklı olmayan, geçiştirme amaçlı veya kısa cevapları kabul etmezler. Genelme yapmada, ilişkileri görmede, bilgilerin transferinde ileri düzeydedirler. Kimsenin aklına gelmeyen orjinal fikirler geliştirirler. Tüm üstün yetenekli çocuklar için geçerli olmamakla birlikte okuma ve yazmaya yaştlarından daha erken yaşlarda başladıkları görülmektedir. Kitaplar en iyi arkadaşlarıdır denilebilir. Okumaya karşı gösterilen bu ilginin yaşam boyunca sürdüğü görülmektedir (1,27,30-35).

Sosyal ve Kişilik Gelişimi

Üstün yetenekli çocuklar genellikle kendilerinden büyük çocuklarla karmaşık oyunlar oynama eğilimindedirler. Anne baba ya da bakıcıyı erken tanıma ve onlara gülme becerisini erken gösterdikleri görülmüştür. Espri yetenekleri gelişmiştir ve yeni durumlara kolayca uyum sağlarlar. Üstün yetenekli çocukların genellikle ilgi duydukları oyun ve etkinlikler normallerin gelişim düzeylerinin üstünde olmakta ve normal gelişim gösteren çocukların ilgileri üstün yeteneklilere basit veya çocukça gelmektedir. Kas gücüne dayalı oyun ve etkinlikler yerine zihinsel becerilerini kullanabilecekleri etkinlikleri tercih ederler (satranç, domino, bozyap vb.). Bireysel olarak uğraşabilecekleri oyun ve etkinliklere ilgi duyarlar. Kendinden emin ve bağımsızdırlar. Sorumluluk almaktan hoşlanırlar, aynı zamanda amaçlarına ulaşmada kararlı ve mücadelecidirler. Fikirlerine sahip çıkarlar ve kendilerini eleştirirler. Yeteneklerini geliştirebilecekleri ortamların olmaması veya kendine benzeyen ilgilere sahip insanların çevresinde bulunmaması üstün yetenekli çocuklarda duygusal-davranışsal problemlere yol açabilmektedir (1,27,30-35).

Uyumsuz (Eş Zamanlı Olmayan) Gelişim

Üstün yetenekli çocuklar genellikle kendi içlerindeki yetenekleri arasında bile önemli farklılıklar gösterirler ve farklı beceriler arasında da yine dengeli olmayan bir dağılım gösterebilirler. Örneğin okumada mükemmel olup, matematik'te zayıf olabilir veya bozyap yapma veya makineler konusunda çok becerikli olup sözel gelişimlerinde ortalama bir beceri gösterebilirler. Bazen zihinsel beceriler oldukça ileridir fakat sosyal ve motor gelişim yaşıyla aynı durumdadır ya da bunun gerisindedir. Bir başka örnek de bilgi dağarcıklarının çok gelişmiş olmasına karşın sosyal alanlardaki yargılamalarının yaşı düzeyinde olması ya da geride kalmış olmasıdır. Üstün yetenekli çocukların davranışlarındaki bu dengeli olmayan gelişime

eş zamanlı olmayan gelişim veya uyumsuz gelişim (asynchronous development) adı verilmektedir. Bu durum çok fazla sayıdaki üstün yetenekli çocukta göze çarpan bir durum olduğundan bazı uzmanlar eş zamanlı olmayan gelişimin üstün yeteneği tanımlayan bir özellik olduğuna inanmaktadırlar (27,32,36-40).

Üstün yetenekli çocukların eş zamanlı olmayan gelişimleri, onları normal gelişim gösteren çocuklardan daha da farklı ve heterojen bir grup yapmakta ve tüm üstün yetenekli çocukların bireysel özellikleriyle davranışları genellikle diğer üstün yetenekli çocuklardan oldukça farklı olabilmektedir. Bu durum şaşırtıcı değildir. Çoğu anne baba ve uzman, zihinsel gelişim düzeyinin daha az puanlar sergilediği ve özel eğitim gereksinimi nedeniyle bireyselleştirilmiş eğitim programlarına ihtiyaç hisseden çocukların aralarında bulunan farklılıkları daha kolay görebilmektedirler. İleri zihinsel düzeyde bulunan çocuklar arasındaki farklılıkları da aynı şekilde gelişimi gecikmiş olan çocuklardaki gibi düşündüğümüzde, üstün yetenekli çocuklardaki eş zamanlı olmayan gelişim çok daha kolay bir şekilde anlaşılacaktır (33,37,41).

Çocuklar ne kadar ileri derecede üstün yeteneğe sahipse, kendi içlerindeki gelişimin uyumu ile güçlü ve zayıf oldukları alanlar arasındaki fark da o kadar fazla olabilmektedir. Dolayısıyla sekiz yaşındaki üstün yetenekli bir çocuğun altıncı sınıf düzeyinde kitaplar okuyup, dördüncü sınıf düzeyindeki matematik problemlerini çözüp, ikinci sınıf düzeyinde -ki bu gerçek yaş düzeyidir- ince motor becerilerine sahip olması alışılmadık bir durum değildir. Bu çocuğun yetenek ve becerilerindeki geniş farklılıklar, ona özel eğitim programı düzenlenmesini ve hangi sınıf düzeyinde eğitim görmesi gerektiği konusunda düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır. Eş zamanlı olmayan gelişim gösteren bu tarz bir üstün yetenekli çocuk, üstün yetenekli olması dolayısıyla bireyselleştirilmiş bir eğitim programına ihtiyaç duyacaktır (33,36,40).

2.2.3. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aşırı Duyarlılık

Polonyalı bir psikiyatrist olan Kasimierz Dabrowski, üstün yetenekli çocuklar ve yetişkinlerin dünyalarının ve yaşadıklarının anlaşılmasına çok faydası olmuş olan bir teori geliştirmiştir. Dabrowski'nin teorisi, bir kişinin bir uyarana yüksek tepki vermesine karşılık gelen "aşırı duyarlılık" (overexcitability) kavramını ortaya

koymuştur. Bu kavram, olağan dışı zihinsel kapasiteye sahip kişilerde gözlemlenen farklı gelişimsel ve duyuşsal alanlardaki yoğunluk ve duyarlılığa ışık tutmuştur. Üstün yetenekli bireylerin gelişim potansiyellerine bağılı olarak bazı alanlarda içerden ya da dışardan gelebilecek uyarıcılara verdikleri tepkilerin yoğunluğunda farklılıklar olduğunu gözlemlemiştir. Dabrowski, sanatçılar ve üstün yetenekli öğrenciler ile olan çalışmalarında bireylerin sezgisel olarak bazı uyarın türlerine doğru bir çekim hissettiklerini farketmiştir. Buna ek olarak, bu bireylerin duyarlılıklarının beş farklı alanda belirginleştiğini de ortaya koymuştur. Bazı bireyler tüm alanlarda, bazıları ise daha az, belki bir veya iki alanda duyarlı bir tutku ve yoğunluk göstermişlerdir (27,30,42).

Beş tür aşırı duyarlılık alanı şöyle özetlenebilmektedir:

1. Psikomotor aşırı duyarlılık: Üstün yetenekli çocuklarda psikomotor alandaki aşırı duyarlılık genellikle yüksek düzeyde bir enerji, heves, hareket ihtiyacı ve dinlenmeye ihtiyaç hissetmemeye kendisini gösterir. Bu alanda duyarlılığı fazla olan çocuklar uzun süre aktif kalır ve hiç yorulmuyormuş gibi görünebilirler. Uyarınlara karşı ani tepki verme, yerinde duramama, fiziksel olarak aktif olacağı aktiviteleri seçme gibi özellikler gösterebilirler.

2. Duyularla ilgili aşırı duyarlılık: Üstün yetenekli çocuklarda duyuşlarla ilgili aşırı duyarlılık genellikle duyuşlarla ilgili artmış farkındalık, duyuşlardan haz alma, güzel nesnelere karşı ilgi, güzel yazı yazma gibi özelliklerle kendini gösterir. İçsel ve dışsal dünyayla ilgili deneyimlere açık olma, dokunma, tatma, ve koklama duyuşlarından hoşlanma da bu alandaki aşırı duyarlılık belirtileri arasında sayılabilir.

3. İmgeleme gücündeki aşırı duyarlılık: Üstün yetenekli çocuklarda imgeleme gücündeki aşırı duyarlılık genellikle zengin ve renkli bir hayal gücü ile çağrışım ve bağlantı kurmada çeşitlilikle kendini gösterir. Bu duyarlılık alanı baskın olan üstün yetenekli çocukların esprili ve oyuncu oluşları, güçlü bir biçimde görselleştirme ve icat etme ile yaratma becerisine sahip oluşları ön plandadır. Canlı ve ayrıntılı rüyalar, fanteziler, hayaller kurma bu alandaki aşırı duyarlılıklara örnektir.

4. Zihinsel aşırı duyarlılık: Üstün yetenekli çocuklarda zihinsel aşırı duyarlılık genellikle neden-sonuç ilişkilerine hızlı ulaşma, konsantre olma yeteneği, merak, soru sorma, bilgiye açıklık ve keşfetme merakının yüksek olması ile

kendisini gösterir. Bu duyarlılık alanı baskın olan üstün yetenekli çocukların analiz ve sentez yapabilme, güçlü gözlem yapabilme, bağımsız ve sembolik düşünebilme ile bilginin ve gerçeğin peşinde koşma özellikleri yoğun şekilde kendini göstermektedir.

5. Duyuşsal aşırı duyarlılık: Üstün yetenekli çocuklarda duyuşsal aşırı duyarlılık genellikle diğer insanlara karşı aşırı derecede duyarlı olma, alışılmadık derecede duygusal derinlik ile kendini gösterir. ilişkilerin yaşanma biçimi, insanlara, nesnelere, yerlere bağlanma ve bireyin kendisiyle olan ilişkisi bu duyarlılık alanını tanımlayan diğer kavramlardır. Bu duyarlılık alanı baskın olan üstün yetenekli çocukların güçlü bir duyuşsal bellekleri vardır. Ölüm kaygısı, şefkat ve sorumluluk duygularını çok yoğun yaşarlar ve depresyona girme potansiyelleri olabilir. Güvenlik ihtiyacı, özeleştiride bulunma, utangaçlık yaşama gibi özellikleri sıklıkla taşımaları da dikkat çekmektedir (27,30,32,42).

Dabrowski ve onu takip eden araştırmacılar, üstün yetenekli çocukların normal gelişim gösteren akranlarına oranla yukarıda aktarılan aşırı duyarlılık özelliklerine daha fazla sahip olduklarını gözlemlemişlerdir. Bu kapsamdaki ana fikir, üstün yetenekli çocukların tutku ve yoğunluklarının, onların duygu ve tecrübelerinin normalde beklenenin çok ötesine geçerek onların tepkiselliğine yol açması durumudur. Bu durum basit bir anten ile bir uydu anteni arasındaki farkla açıklanabilir. Bu çocuklar uyarıları çok daha yoğun bir şekilde tecrübe etmekte ve aynı yoğunluk ile cevap vermektedir (27,32,42).

“Aşırı duyarlılık” terimi kavram itibariyle olumsuz bir izlenim yaratabilmektedir. Fakat aslında bu tarz tecrübeler üstün yetenekli çocuklar için çok zengin bir ortam sunmakta, tecrübe edilen uyarıların zenginliği de dolayısıyla bu çocuklar için bir o kadar tatmin edici olabilmektedir. Bunun sonucu olarak bu aşırı duyarlılık alanları üstün yetenekli çocuklar için bir güç kaynağı olabileceği gibi, önemli bir stres sebebi, kişisel hüsrana kaynağı veya bir eleştiri kaynağı da olabilmektedir. Bu tür aşırı duyarlılıkların genellikle yaş ilerledikçe ortadan kaybolduğu görülmemektedir. Bunun yerine yetişkinliğe varana kadar üstün yetenekli bireylerin bu duyarlılıkları üzerinde kontrol kurmaları ve onları yönetmeyi öğrenmeleri daha sık rastlanan bir durumdur (3,42).

2.3. Üstün Yetenekli Çocukların Belirlenmesi

Üstün yetenekliler alanında çalışan pek çok uzman, üstün yeteneğin, kişilerin doğuştan getirip her zaman sergilediği, hep aynı düzeyde kalan bir durum olmasından çok, gelişmeye devam eden bir özellik olduğuna inanmaktadırlar. Yetenekler, uyarana maruz bırakma, bol pratik yapma ve fırsatlar sunma ile gelişirler. Potansiyeli olan çocuklar çeşitli nedenlerle akademik başarısızlık gösterebilir ve bu yüzden hiç bir zaman tanılanamayabilir veya dezavantajlı bir toplumda yaşıyorlarsa yeteneklerini hiç bir zaman gösterme şansına sahip olamayabilirler. Buradan çıkan sonuç, üstün yeteneğin sadece muhteşem şeyler başarmış olan kişilerle sınırlı olmadığı, eğer doğru eğitim ve fırsat verilirse çok önemli başarılarla imza atabilecek olan henüz tanınmamış, bilinmeyen kişiler için de geçerli olduğudur (27,43).

Zeka ve üstün yetenek, onlarla ilgili net ve kesin tanımlamaları çok zor yapabileceğimiz kavramlardır ve haklarında daha fazla şey öğrendikçe gelişip değişmeye de devam edeceklerdir. 1900'lü yılların başlarında zeka öncelikle sözel ve akademik problem çözme becerilerini ölçen standartlaştırılmış testlerde gözlemlendiğimiz Zeka Katsayısı (Intelligence Quotient- IQ) ile tanımlanmıştır. Günümüzdeki zeka kavramı ise problem çözme ve sözel becerilere ek olarak bilgiyi işleme hızı ve konsantrasyonu da içeren pek çok alanı kapsayacak şekilde genişlemiş bulunmaktadır. Psikologlar, farklı zihinsel yetenekleri daha doğru bir biçimde ölçüp yansıtabilmek için yeni testler geliştirmeye devam ediyor olsalar bile IQ testi sonuçları, içinde eğitimciler, psikologlar ve nöropsikologların da bulunduğu meslek uzmanları tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaya devam edilmektedir (43).

Uzmanlar, yıllar boyunca zihinsel yeteneklerin genellikle çan eğrisi olarak adlandırılan bir şekilde tarif edilebileceğini varsaymışlardır. Tüm insanların 3'te 2'si ortalama olarak tabir edilen ve 85 ile 115 IQ puanı arasında kalan bölgede yer almaktadırlar. En sağda yer alan %2-3'lük kesim (yani 120 ve üzeri IQ puanı olanlar) üstün yetenekli olarak, bu yüzdenin içindeki çok daha az bir kesim ise çok üstün yetenekli (145'e yakın IQ puanı olanlar) olarak tanımlanmaktadırlar. Buna ek olarak

halen en üstteki %1'lik kesimin de onda birini oluşturan çok küçük bir grup da son derece üstün yetenekli (150-160 arası IQ) olarak tanımlanmaktadır (1,43).

Çoğu zeka testi IQ puanlarını ortalamadan dört standart sapma hesaplayarak ölçer (IQ puanları 150-160'a kadar düşünülürken). 125-130 arası bir IQ puanı (ortalaması 100 ve standart sapması 15 olan bir testin en üstten %3'ü ile %5'i) uzmanlar tarafından genellikle bir çocuğun üstün yetenekli olarak tanımlanabilmesi için gereken alt sınırdır. Farklı kurum ve kuruluşlarla okul sistemleri değişik ölçüm aralıkları ve araçları kullanabilmekle birlikte çoğu yetenek veya akademik başarının ölçümünde çoğunluk standart ölçeklerdeki benzer puanları kullanır. Çan eğrisinin en sağındaki %2 alanında bulunan çocuklar çoğu kurumda ve okul sisteminde üstün zeka ve yeteneği temsil etmektedir. Herhangi bir yaştaki ortalama bir kişinin IQ puanınınun 100 olduğu düşünülürken 120 veya 130 IQ puanı daha fazla anlam ifade etmektedir. Tarihe bakıldığında üniversiteden mezun olan kişilerin ortalama IQ puanlarınınun 120 olduğu, bu kişiler özellikle yönetici, savcı, bilim insanı veya tıp uzmanı gibi görevler yapıyorlarsa puanın 125 ve üzerine çıktığı görülmüştür. Bu bilgiler IQ puanı 120 ile 125 arasında olan bir kişinin karmaşık aktiviteleri başarmaya ve çoğu mesleği yürütmeye yetenekli olduğunun düşünülmesine sebep olmaktadır (1,27,43).

Üstün yetenekli çocukların kendi aralarında önemli derecede farklılıklar olduğundan “üstün yetenekli” kavramı aslında ortaya çıkabilecek çok farklı ve parlak beceriler ve yetenekleri tanımlamada çok da adil bir tanımlama sağlamamaktadır. Bu da, doğal olarak bu tarz çocuklara ebeveynlik yapmada ve onlara bir şeyler öğretmede zorluklar yaşanmasına sebep olmaktadır. “Üstün yetenekli” olarak tanımlanan grubun içerisinde de yeteneklerin dereceleri açısından önemli miktarda farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel yaklaşımda bu farklılıklar üstün yetenekliliğin derecelerine göre üstün, çok üstün ve dahi şeklinde tanımlanırken, günümüzde bazı eğitimci ve psikologlar üstün yeteneği “hafif derecede”, “orta derecede” ve “ileri derecede” olarak derecelendirerek tanımlamaktadırlar (1,43). İleri derecede üstün yetenekli olarak tanımlanan çocuklar hafif veya orta derecede üstün yetenekli olarak tanımlananlara göre farklı gelişim örüntüleri ve çok farklı davranışlar sergileyebilmektedirler.

Buna karşın IQ puanları maalesef bütün resmin sadece belli bir parçasını gösterirler. Üstün yetenekli olmak, IQ testinden elde edilen puandan farklı bir durumdur. Üstün yetenekli çocuğun davranışları çok belirgin ve farklı olmakla birlikte çocuğun üstün yeteneklerinin de belirtisidir. Hiç kimse birbirine benzeyen IQ puanlarına sahip olan çocukların benzer kişiliklere, ilgi, yetenek ve huylara sahip olduğunu söyleyemez. Buraya kadar yapılan tüm bu açıklamalardan da kolaylıkla anlaşılacağı üzere üstün yeteneği belirlemede standartlaştırılmış zeka testlerinin yanında kullanılması artık zorunlu olan pek çok tanılama yöntemi bulunmaktadır. Bu tanılama yöntemlerini standart testler (grup zeka testleri, grup başarı testleri, bireysel zeka testleri), yaratıcılık testleri, kritik düşünme testleri, resim-müzik gibi alanlar için özel testler olarak sıralamak mümkündür. Bu yöntemleri kullanırken faydalanılabilecek bilgi edinme yolları arasında ise çocuğun gelişim profili, öğretmen, arkadaş, aile gözlemleri, aile geçmişi bilgileri ve kişisel görüşmeler gibi farklı yöntemler bulunmaktadır. Tüm bu tanılama yöntemlerini kullanırken akıldan çıkarılmaması gereken önemli nokta ise, hiç bir zaman tek bir yöntemin kendi başına bir çocuğun potansiyelini ortaya koymada yeterli olamayacağıdır. Her bir çocuğun içinde bulunduğu duruma göre farklı tanılama yöntemi kombinasyonlarının kullanılması gerekmektedir. Aşağıda üstün yetenekli çocukları tanılamada kullanılan yöntemler ve bilgi kaynakları ayrıntılı olarak anlatılmıştır (31,44).

1. Standart testler:

a) Grup zeka testleri: Bu testler ilk tanılama aşamaları için en çok başvurulan bilgi kaynaklarıdır. Çok sayıdaki çocuk hakkında güvenilir ve geçerli kararlar almak gerektiğinde tarama amacıyla bu testlerden yararlanılabilir. Grup testleri, bu alanda yetişmiş olan öğretmenlerin gözlemleri ile desteklendiği takdirde tarama amacıyla kullanılabilir. Ancak bu araçlarla güdusel ve duygusal sorunları olan üstün yetenekli çocukların gözden kaçırılma olasılıkları bulunmaktadır. Bir başka sorun da yine çocukların ayrıntılı değerlendirilmesi gerektiğinde grup zeka testlerinin yeterli bilgiyi verememeleridir. Bu dezavantajları dışında grup zeka testleri çok büyük sayılardaki grupları elemekten geçirmede başvurulan tipik testlerdir.

b) Grup başarı testleri: Bu testler de yine tarama amaçlı kullanılan testlerdendir. Çocuğun zekası ile başarısı arasında karşılaştırma yapma olanağı vermektedirler. Çocuğun değişik akademik alanlardaki becerilerini belirleme açısından önemli ipuçları verebilmektedir. Ancak yine bu testlerin de standardizasyon çalışmalarının yapılmış olması gerekmektedir. Tanılamada hiçbir zaman tek başlarına yeterli değildirler. Özellikle çeşitli öğrenme yetersizlikleri, dikkat eksikliği veya motivasyonsuzluk gösteren üstün zekalı çocuklarla, yaratıcı özellikler gösteren çocukların belirlenmesinde zayıf kalmaktadırlar.

c) Bireysel zeka testleri: Klasik ve geleneksel anlamda üstün zekalı çocuğun yetenekleri ve gizil gücü hakkında daha kesin tanılamalar yapmayı olası kılan ölçeklerdir. Bireysel zeka testlerini uygulama konusunda uzmanlaşmış kişiler tarafından, tek bir seansta tek bir çocuğa uygulanan testlerdir. Bireysel zeka testlerinin standardizasyon çalışmalarının yapılmış olması ve geçerlik-güvenirliğinin kuvvetli olması gereklidir. Pahalı ve uygulaması uzman ve zaman gerektiren ölçekler olmalarına karşın grup zeka testlerine oranla daha başarılı sonuçlar verirler. Ancak testi alan çocuğun o anki duygusal durumu, testi veren kişi ile iletişimi, sağlık durumu gibi etkenler testin sonuçlarını etkileyebilir. Bu nedenle testi uygulayan uzmanın uygulama için çocuğun gerçek performansını ortaya koyabileceği bedensel ve ruhsal durumda olmuş olmasına dikkat etmesi gereklidir. Bireysel zeka testleri çocukla ilgili pek çok bilgiyi bize vermesine karşın çocuğun sınıf ortamında nasıl bir performans gösterdiği ya da nasıl bir başarı gösterebileceğini kestirmede kullanılamaz ve kültürel sınırlılıklarının ve yanlılıklarının olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

2. Aileden alınan bilgiler: Ailelerin çocuklarıyla ilgili yaptıkları gözlemler, çocukların becerileri ve davranışlarına yönelik en zengin bilgi kaynaklarındanır. Üstün yetenekliler konusunda yapılan araştırmalar, gizilgüç olarak tüm sosyo-ekonomik katmanların eşit şansa sahip olduklarını, ancak uygun çevre koşullarının ve olanakların çocuğa sağlanması açısından üst sosyo-ekonomik düzeye sahip eğitilmiş ailelerin şansının daha fazla olduğunu göstermektedir. Anne babaların kendi çocuklarının yeteneklerini çok fazla önemsememe veya tam tersine olduğundan fazla

görme yani abartma eğiliminde olabileceği de dikkate alınmalıdır. Anne babadan bilgi alma sırasındaki amaç çocuğun davranışlarının ve yeteneklerinin objektif olarak değerlendirilmesi olmalıdır. Anababalardan sağlanacak ön bilgilerin mutlaka başka verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

3. Akranlardan alınan bilgiler: Bazı durumlarda arkadaşlar, akranlar birbirlerini daha iyi tanımaktadırlar. Akranların görüşleri alınırken izlenecek yollar özenle seçilmeli, sorulacak sorular çocukların düzeylerine uygun olmalıdır. Bu bakımdan güvenilirliği çok fazla olmasa da, dikkatli düzenlenmiş sorgulama teknikleri ile özellikle liderlik, sanatla ilgili yetenekler ve psikomotor alanlarda yetenekli olan çocukları belirlemek ve profillerini çıkartmak için arkadaşların, yaştların fikirlerine başvurulabilir.

4. Gözlemler: Gözlemler kurallı gözlem ve doğal gözlem olarak kısaca ikiye ayrılabilirler. Kurallı gözlem olarak ele alındığında iyi düzenlenmiş gözlem formları ve eğitimli gözlemciler ile üstün yetenekli çocukların davranışları evde, okulda, oyunda, tek başına veya arkadaş grubu içinde gözlenip değerlendirilebilir. Doğal gözlemler ise daha yanlıdır ve gözlem yapan kişi gözlemine yapacağı konuda eğitilmemiş ise üstün yetenekli çocukların değerlendirilmesinde olumlu katkıları olduğu kadar olumsuz durumlara da yol açabilir. Gözleme dayalı olan teknikler iyi bir temele oturtulurlarsa istatistiksel olarak güvenilir olmaları sağlanabilir. Ancak yine de sonuçları hiç bir zaman standartlaştırılmış test araçlarının geçerlik ve güvenilirliğine erişemezler.

5. Çocuğun gelişim profili: Üstün zekalı ve üstün yetenekli çocukların gerek taranmasında gerekse tanılanmasında en sağlıklı olan, tüm çağ nüfusunu kapsayarak uygulandığında tüm sosyo-ekonomik katmanlardaki üstün yetenekli çocukların kesin saptamalarının yapılma olasılığını sağlayacak olan, çocuğun bilişsel, duyuşsal, devinimsel, duygusal gelişim alanlarındaki performansını gösteren profillerin çıkartılmasıdır. Bu gelişim alanlarının bazılarına ilişkin standartlaştırılmış ölçekler kullanılırken (bilişsel, toplumsal alanlarda olduğu gibi) bazı alanlar için ölçüt bağımlı ölçeklerle betimsel ölçümlerinin yapılması söz konusudur (aritmetik, dil, görsel, devinimsel alanlarda olduğu gibi). Türkiye’de standartlaştırılmış ölçekler, rehberlik ve araştırma merkezlerinde uygulanmaktadır. Diğerlerini, yani ölçüt bağımlı

ölçekleri, bireyselleştirilmiş eğitim programları geliştirmeyi bilen ve bu alan için yetiştirilmiş öğretmenler uygulayabilmektedir.

6. Öğretmen Bildirimleri: Üstün yeteneklileri belirlemenin yöntemlerinden biri de öğretmenin aday göstermesidir. Sınıf öğretmeni çocuğu en çok tanıma şansına sahip olan kişilerdendir. Öğretmenlere üstün yetenekli çocukların fiziksel, zihinsel, dil, sosyal, duygusal, kişilik gelişimleri ve davranış özellikleriyle ilgili derecelendirilmiş gözlem/anket formları verilerek çocuklarda formda belirtilen özelliklerin ne derecede bulunduğunu saptamaları ve aday göstermeleri istenmektedir. Öğretmenler, özellikle çok üstün yeteneği olan ve yeteneğini her fırsatta ortaya koyabilen çocukları daha az yanılma ile ayırt edebilmektedirler. Ancak duygusal ya da uyum problemi olan, yeteneğini ortaya koyamayan, öğrenme güçlüğü veya dikkat eksikliği sahibi olan üstün yetenekli çocuklar gözden kaçabilmektedir. Bununla birlikte öğretmenler çok iyi ve kapsamlı bir eğitim almış olsalar bile bazen üstün yetenekli çocukların seçiminde ve verdikleri kararlarda kişisel olabilmektedirler. Öğretmen gözlem ve kanaatleri tek başına tanı aracı olarak kullanılmamalı, diğer yöntemlerin sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmelidirler.

7. Performans testleri: Performans testleri tipik olarak görsel veya performans sanatlarındaki yetenek düzeyini gösterir. Ancak sekiz yaşın altındaki çocukların yeteneklerini performans olarak değerlendiren çok az standardize edilmiş ölçek vardır. Bu nedenle okullaşma dönemindeki çocukların yetenekli oldukları alanlardaki performansları çeşitli ölçeklerle değerlendirilebilirken, okul öncesi dönemdeki çocukların performansları daha çok gözlemler ve davranış örnekleri incelenerek değerlendirilmektedir. Bu alandaki tanılamamanın gözlem ve davranış örnekleri üzerine temellendirilmesi, performans testlerinden alınacak sonucu güçlendirecektir. Diğer taraftan eğitim yoluyla kazanılan davranışlar yeteneklilikle karıştırılmamalıdır. Çünkü eğitilmiş davranış, yeteneğin belirlenmesinde daha az güvenilir bilgi kaynağı olabilmektedir. Performans yeteneklerinin belirlenmesinde ve davranış örnekleriyle ilgili kararlarda mutlaka ilgili uzman kişilerin değerlendirmeleri dikkate alınmalıdır.

2.4. Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimleri

Günümüzde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında üstün yeteneklilerin eğitimi için uygulanan çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Farklı alt başlıklar altında

değişik sınıflandırmalar yapmak mümkün görünse de tüm bu yöntemleri kapsayacak üç ana başlıktan söz etmek mümkündür. Bunlar “Hızlandırma, Zenginleştirme ve Gruplama” yöntemleridir (31,44-47).

1. Hızlandırma: Üstün yetenekli çocukların eğitiminde uygulanan hızlandırma yöntemi pek çok şekilde gerçekleştirilebilir. Bunlar okula erken başlatma, sınıf atlama, bir kaç sınıfı birleştirme, kurslar alma ve seminerlere katılma şeklinde olabilmektedir. Üstün zekalı olduğu erken yaşlarda ortaya çıkan çocukların takvim yaşına bakılmaksızın okula başlama yaşından bir ya da iki yıl erken başlatılması biçimindeki bir uygulamadır. Çocuk normal okula başlama yaşında başlasa bile sınıfta yeteneği fark edildiğinde değerlendirilmeye tabi tutularak üst sınıfa atlatılabilir. Bu uygulama Türkiye de dahil olmak üzere bir çok ülkede gerçekleştirilmektedir. Aileler çocuklarında zihinsel ve sosyal gelişimde hızlı ilerleme olmasına rağmen çocuklarını erken başlatmak yerine genellikle normal zamanda başlatmayı tercih etmektedirler. Hızlandırma yaklaşımının çocuğun yaşlarıyla iletişim kurma gereksinimlerine cevap veremeyeceğinden duyulan korku sebeplerden birisidir. Bununla beraber hızlandırmanın en avantajlı yanı çocukların sıkılmasına fırsat vermemesidir. Bu nedenle, üstün yetenekli çocuklar hızlandırma yöntemi uygulandığında eğitim programına çok daha istekli şekilde katılmaktadırlar. Sonuç olarak hızlandırma, üstün yetenekli bireyin gelişimsel değerlendirmesi yapılarak onun eğitim ihtiyacını karşılayacak şekilde kullanılması gereken bir uygulamadır.

2. Zenginleştirme: Normal sınıf programında üstün yetenekli öğrencilerin özelliklerine uygun uyarlamalar yapılması esastır. Bunun için normal sınıf içinde farklılaştırılmış öğrenme deneyimlerinin planlanması gerekmektedir. Zenginleştirme uygulamalarında sürece dayalı zenginleştirme, içeriğe dayalı zenginleştirme ve ürüne dayalı zenginleştirme olmak üzere üç tür yaklaşım kullanılmaktadır. Zenginleştirme 1930’lu yıllardan bu yana üstün yetenekli öğrencilerin akranlarıyla bir arada olmaları ve sosyalleşme olanağı sağlaması açısından çok önemli görülmektedir. Bu yaklaşımın uygulanabilmesi öğretmenin konu ile ilgili yeterliliğe sahip olmasına bağlıdır. Zenginleştirme kapsamında, bağımsız proje çalışmaları, ileri düzeyde sınıf içi ve dışı öğretim çalışmaları, yüksek seviyeli düşünme süreçlerini uygulama,

misafir konuşmacılar çağırma, yüksek seviyeli materyallerle çalışma uygulamaları yapılmaktadır.

3. Gruplama: Öğrencilerin yetenek düzeylerine göre farklı okullarda farklı sınıflarda ve aynı sınıfta farklı biçimlerde eğitim-öğretim etkinliklerine katılmaları şeklinde gerçekleştirilir. Gruplamanın öğrenci başarısı üzerindeki etkisi gruplama türlerine ve gruplama ile ele alınan eğitim programlarının içeriklerine bağlıdır. Örneğin öğrenciler hem yetenek düzeylerine göre gruplandıkları hem de her grubun eğitimi grup üyelerinin özelliklerine göre uyarlandığı zaman önemli akademik kazanımlar elde edilebilmektedirler. Üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde uygulanan gruplama türlerinin tamamını gruplamanın süresi bakımından tam zamanlı gruplamalar ve yarı zamanlı gruplamalar olarak, grupların içeriği bakımından ise homojen gruplamalar ve heterojen gruplamalar olarak iki başlık altında toplayabiliriz. Tablo 2.2’de tüm gruplamalar birlikte gösterilmiştir.

Tablo 2.2. Üstün yeteneklilerin eğitiminde gruplama türleri *

GRUPLAMANIN TÜRÜ	Tam Zamanlı Gruplama	Yarı Zamanlı Gruplama
Homojen Gruplama	1-Sınıflararası özel sınıf 2-Tam özel sınıf 3-Kısmen özel sınıf 4-Özel okul 5-Özel sınıf içinde benzer gruplar	1-Kaynak oda 2-Derse dayalı tekrarlı gruplar 3-Sınıf içi benzer yetenek grupları
Heterojen Gruplama	1-Okul içinde okul 2-Karma sınıf 3-Normal sınıfta öğretim	1-Sınıf içi karışık yetenek grupları 2-Sınıf içi çok düzeyli gruplar

* (47). kaynaktan uyarlanmıştır.

2.5. Ülkemizde Üstün Yetenekli Çocuklarla İlgili Gerçekleştirilmiş Çalışmalar

Ülkemizde üstün yetenekliler ve onların eğitimleriyle ilgili gerçekleştirilmiş çalışmalar konu hakkında uzmanlaşmış eğitimciler ve ilgili belgelerden

yararlanılarak kısaca aktarılmaya çalışılacaktır (48-51). Üstün yeteneklilerin eğitimiyle ilgili tarihimizde varolan en eski sistemler Selçuklularda Gulamhaneler'de, Osmanlı'da ise Enderun Mektebi'nde kendini göstermektedir. Enderun sistemi, devşirme yoluyla seçerek aldığı ve yeteneklerine uygun programlarla eğitim verdikten sonra toplumun ihtiyaç duyduğu üst düzey yönetici, asker ve sanatçıları yetiştirmesi açısından üstün yeteneklilerin eğitimi tarihinde önemli bir yapıtaşdır.

Üstün yetenekli çocukların yetiştirilmesi ve ülkemize çağdaş anlamda uluslararası düzeyde başarılar kazandırmaları için 1929 yılında 1416 sayılı “Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebeler Hakkında Kanun” çıkartılmıştır. Bu kanuna göre her yıl Milli Eğitim Bakanlığı tarafından lise mezunları ve yüksek öğretimin çeşitli dallarını bitirenler için batı ülkelerinde Devlet veya İktisadi Devlet Teşekkülleri hesabına ihtisas eğitimi görmek isteyenler seçilmiştir. Bu uygulama 1943 yılında yürürlüğe giren 4489 sayılı yasayla biraz daha genişletilmiştir. Halk arasında “Harika Çocuklar Kanunu” adıyla anılan 5248 sayılı yasa 7 Temmuz 1948 tarihinde çıkartılmıştır. Aynı yıl kabul edilen 5245 sayılı yasayla özel yetenekli çocukların yurtdışında eğitimi sağlanmıştır. Bu yasa ile İdil Biret ve Suna Kan’ın Paris Konservatuarında müzik eğitimi almalarına olanak tanınmıştır. “Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun” adıyla anılan 6660 sayılı kanun 1956 yılında çıkarılmıştır. Bu yasa kapsamında 1976 yılında Devlet Konservatuarı'nda yoğun ve hızlı bir müzik eğitimine olanak sağlayan “özel statü” yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu statü ile kendi alanlarında konservatuarın yüksek bölümünü bitirerek yurt dışına giden öğrenciler olmuştur. Günümüzde bu yasa 1998 yılından itibaren ödenek yetersizliği sebebiyle işlemez hale gelmiştir.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminde üstün yeteneklilerle ilgili ilk deneme 1960’lı yıllarda Ankara’da “özel sınıflar” ve “türdeş yetenek sınıfları” uygulamaları ile başlamıştır. Türdeş sınıf denemesi için 1959 yılında okullara kayıt olmak üzere müracaat eden öğrencilere grup yetenek ölçekleri uygulanmış ve bunların sonuçlarına dayanılarak her sınıf “A, B, C” bölümlerine ayrılmıştır. Aynı yıl Ankara Sarar İlkokulu'nda, 1960 yılında da Ankara Ergenekon İlkokulu'nda özel sınıf denemesine başlanmıştır. Ancak bu deneme ortaokul düzeyinde de sürecek biçimde planlanmış olmasına karşın uygulama yarıda kesilerek bu sınıftan çıkan öğrenciler,

öğrencilerini seçerek alan Maarif Koleji'ne kayıt edilmişlerdir (50). 1962 yılında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası kararları doğrultusunda fen ve matematik alanlarında üstün yetenekli öğrencilerin yetiştirilmesi amacıyla, 1963-1964 eğitim-öğretim yılında Ankara Fen Lisesi açılmıştır. Ortaokulu bitirenler arasından üstün yetenekli öğrencilerin özel olarak seçildiği bu okulda Ford Vakfı'nın maddi, New York'daki Bronx Fen Lisesi'nin bilgi desteğiyle ABD ve ODTÜ'de yetiştirilmiş öğretmenler ile bu öğrencilere özel bir eğitim sunulmuştur. Yatılı okul ortamında laboratuvar ve kitaplık, gezi-gözlem, münazaralar, küçük grup çalışmaları ve bireysel destek uygulamaları ile desteklenen bu uygulama dört yıl sürmüş, Ford Vakfının desteğini çekmesi ile özelliğini yitirmiştir. Günümüzdeki fen liseleri orta öğretime geçiş sınavı ve not ortalamasına göre seçilmiş öğrencilere normal liselere kıyasla bir kaç ek matematik ve fen dersi vermenin ötesine geçememekte, bireyselleştirilmiş ya da öğrencinin hızına, ilgisine, öğrenme biçimine göre farklılaştırılmış bir eğitim vermek yerine rutin bir program uygulamaya devam etmektedirler. 1990'lı yılların başlarında Ankara ve İstanbul'da açılan ve daha sonra yaygınlaştırılmaya çalışılan Güzel Sanatlar Liselerinde, lise düzeyinde resim ve görsel sanatların bazı dallarında özel eğitim verilmektedir (30,48). Spor Liseleri ise ilk olarak 2004-2005 eğitim-öğretim yılında öğrencilerin beden eğitimi ve spor alanında temel bilgi ve becerileri kazanmaları için ilgileri doğrultusunda eğitim-öğretim görmelerini ve başarılı sporcular yetiştirilmesini sağlamak amacıyla açılmıştır (51).

TÜBİTAK üstün yetenekli gençleri araştırmaya yöneltmek ve geleceğin bilim insanı olarak yetişmelerini sağlamak için çeşitli teşviklerde bulunmaktadır. Bu amaçla ortaokullar arası matematik yarışmaları, liseler arası matematik, fizik, kimya, biyoloji yarışmaları, lise ve üniversite öğrencileri için araştırma projeleri yarışması gibi etkinlikler düzenleyerek ortaöğretimde ve üniversitede fen eğitimini desteklemektedir (<http://www.tubitak.gov.tr>).

Milli Eğitim Bakanlığı ve İstanbul Üniversitesi arasında 2002 yılında imzalanan protokol gereğince, bir devlet okulu olan Beyazıt İlköğretim Okulu, İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi tarafından yürütülen "Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Projesi" için uygulama okulu olarak tahsis edilmiştir. Proje çerçevesinde her yıl iki sınıf oluşturulmaktadır. Oluşturulan sınıflara 12 üstün yetenekli, 12 normal zeka düzeyinde toplam 24 öğrenci alınmaktadır. Bu proje, üstün

yetenekli öğrencileri, normal zeka bölümünde olan yaşlılarından tamamen soyutlamadan, onların eğitsel ihtiyaçlarını karşılayacak, farklılaştırılmış bir program geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. 2009-2010 eğitim-öğretim yılı itibariyle bu okulda 180 üstün yetenekli öğrenci proje kapsamında eğitim görmüştür. Ülkemizdeki üstün yetenekli öğrencilere yönelik tek orta öğretim kurumu olan Türk Eğitim Vakfı İnaç Türkeş Özel Lisesi (TEVİTÖL) bu öğrencilere karma ve yatılı olarak hizmet vermek amacıyla faaliyet göstermektedir. 2001 yılından bu yana eğitim-öğretim etkinliklerini Türk Eğitim Vakfı bünyesinde sürdürmektedir.

Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) ilk olarak 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim kurumlarına devam eden üstün yetenekli öğrencilerin örgün eğitimleri dışındaki zamanlarda ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim almalarını sağlamak amacıyla açılmıştır.

2.6. Üstün Yetenekli Çocukların İhtiyaçları

Bireyin yaşadığı ortama sağlıklı uyum sağlayabilmesi için ihtiyaçlarının karşılanmış olması gereklidir. Bazı durumlarda bireyin kendi yaşlılarının gereksinim duyduğu temel ihtiyaçlarının dışında, içinde bulunduğu özel grubun ihtiyaçlarının da karşılanması gerekebilmektedir (52,53). Üstün yetenekli çocukların ihtiyaçları farklı gelişimsel özellikler göstermeleri nedeniyle bazı açılarından normal gelişim gösteren yaşlılarından farklılaşmaktadır. Bu farklılıkları anlayarak buna göre hareket eden yetişkinler, üstün yetenekli çocukların gelişimlerini de garanti altına almış olacaklardır (13,14). Aşağıda üstün yetenekli çocukların farklı ihtiyaçları açıklanmaya çalışılmıştır.

Eş zamanlı olmayan gelişim alanlarına saygı gösterilmesi ihtiyacı: Üstün yetenekli çocuklar, bilişsel olarak üstün olmalarına karşın, fiziksel ve duygusal gelişimlerinde yaşlarına uygun tipik özellikler gösterebilirler (54). Bu durum ise kendilerinin ve çevrelerindeki kafasını karıştırarak oluşabilecek sorunları daha da karmaşık hale getiren bir durumdur. Ancak, bir kişinin üstün yeteneklere sahip olması sebebiyle akranlarından farklı olarak yaşayabileceği sosyal deneyimler ve farklı duygularının olmaması da kaçınılmazdır. Üstün yetenekli çocukların gelişimlerdeki risk oluşturabilecek etmenleri ele almadan, onlardan sürekli olarak başarı beklemek, sağlıklı bir benlik algısı ile dengeli bir okul ve arkadaşlık çevresi

oluşturmalarını zorlaştıracaktır (55). Bu sebeple üstün yetenekli çocukların akademik, benlik algısı, sosyal beceriler ve duygusal olarak sağlıklı olma gibi pek çok boyutta değerlendirilmesi ve üstün olan gelişim alanları ile normal gelişim gösteren yönleri arasında farklar bulunması durumuna saygı gösterilmesi gereklidir (52).

Yetişkinler tarafından dinlenilme ihtiyacı: Üstün yetenekli çocukların kendi düşüncelerini ve değerlendirmelerini, vardıkları sonuçları ve gözlemlerini dinleyen anne babalara ve yetişkinlere, normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha fazla ihtiyaçları vardır. Zihinleri sürekli olarak çalışan bu çocuklar gün boyunca topladıkları bilgileri özümseyebilmek için onların değerlendirmelerini yapma gereğini duyarlar. Kendilerini dinleyen ve gereğinde yardımcı olabilen yetişkinlerle bunları konuştukça düşünceleri arasında daha çok bağlantı kurabilirler (45).

Üstün yeteneklerinin olduğu alanlarda desteklenme ihtiyacı: Amerikan Ulusal Üstün Yetenekli Çocuklar Birliği'nin gerçekleştirdiği bir çalışmada okul ortamında üstün yetenekli çocukların mutlu ve sağlıklı olabilmeleri için gerekenler incelendiğinde üç farklı akademik koşul olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bunlar: a) benzer ilgi ve yeteneklere sahip bireylerle aynı ortamda bulunma ve çalışma fırsatı, b) içinde bulunduğu normal sınıf koşullarında uygun seviyede zorlanma ihtiyacı ve c) esnek bir müfredatla çalışabilme ihtiyacıdır (52). Yine Neihart'ın (56) bir başka çalışmasında üstün yeteneğin tipi ve derecesinin, uygun eğitimsel ortama sahip olmanın ve çocuğun kişisel özelliklerinin, üstün yetenekli çocukların psikolojik olarak sağlıklı olabilmelerini etkileyen önemli unsurlardan oldukları ortaya konulmuştur. Sonuç olarak üstün yetenekli çocukların yetenekli oldukları alanlarda gelişimlerinin önünün açık olması en büyük ihtiyaçlarından birisidir denilebilir.

Zihinsel olarak benzer ve farklı gruptaki bireylerle bir arada olma ihtiyacı: Üstün yetenekli çocuklar fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim düzeylerine uyan farklı akran gruplarına gereksinim duyarlar (27). Üstün yetenekli çocuklar bu gereksinimlerini tek bir arkadaş grubunda karşılayamıyorlarsa, o zaman farklı iki arkadaş grubuna sahip olmaları gerektiği düşünülebilir. Bu gruplardan biri zihinsel düzeyde ortak noktaları olan, birbirlerini belli alanlarda teşvik eden çocuklardan oluşabilir. Böylece çocuk, üstün zekasından ötürü sıkılıp kendisini grup dışı bırakmak isteyen çevresindeki bireylerden arındırılmış olacaktır. Öte yandan,

üstün yetenekli çocuğun, takvim yaşına uygun düşecek grup etkinliklerine de katılması faydalı olacaktır (45).

Sahip oldukları farklı sosyal-duygusal gelişim özelliklerinin bilincine varılması ihtiyacı: Üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ihtiyaçlarının ve bunlar yeterince karşılanamadığı zaman ortaya çıkabilecek sorunların neler olduğunu bilebilmek, bu sorunları çözümlayebilmek açısından alandaki uzmanlara ışık tutacaktır. Üstün yetenekli öğrencilerin aile içindeki, sosyal ortamlardaki, sınıftaki ve normal gelişim gösteren öğrencilerle veya kendileri gibi üstün yetenekli akranlarıyla birlikte oldukları farklı ortamlardaki sosyal-duygusal ihtiyaçlarının saptanması, sorunlar ortaya çıkmadan önce çözülebilmesini sağlayacaktır (56).

2.7. Sosyal Destek

Sosyal destek kişi tarafından algılanan yardım, sevildiğine ve korunduğuna, kabul edilip sayıldığına inanmasını sağlayan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal desteğin türü ne olursa olsun bireyler üzerinde olumlu etkileri olduğu ve bireyin ruh sağlığı ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (57).

Çevrenin bireye sağlayabileceği sosyal destek farklı içeriklerde olabilmektedir. Bunlar:

- a) Duygusal destek: Bireye gereksinim duyduğu sevgi, ilgi, güven ve eşduyumun sağlanması,
- b) Maddesel destek: Somut araç-gereç ya da hizmetin sağlanması,
- c) Bilgi vermeye dayalı destek: Stres durumlarında, bireye sorunun çözümünde yardımcı olacak bilgi ve yönlendirmenin sağlanması,
- d) Değerlendirmeye dayalı destek: Bireye, kendini değerlendirmede kullanabileceği geribildirim sağlanması olarak tanımlanmaktadır (58).

Sosyal desteğin farklı işlevlere sahip olduğuna dair görüşler vardır. Literatürde, sosyal destek işlevleri: duygusal destek, bilgisel destek, sosyal ilişki desteği ve araçsal destek başlıkları altında yer almaktadır. Bununla birlikte sosyal destek araştırmalarında sosyal desteğin yönlerini ve oynadığı rolü gösteren iki temel model olduğu görülmektedir. Bunlar Tampon Etkisi (Buffering Effect) Modeli ve Temel Etki (Main Effect) Modeli'dir. Her iki model de sosyal desteğin bireyin yaşamındaki etkisini açıklamaya çalışmaktadır. İlk yaklaşımda sosyal destek ile

sağlık arasında doğrudan bir ilişki olduğu, ikinci yaklaşımda ise sosyal desteğin en önemli işlevinin stres verici yaşam olaylarının yarattığı zararları azaltarak ya da dengeleyerek ruh sağlığının korunması olduğu vurgulanmaktadır. İki modelin de birleştiği nokta, stres durumlarının ortadan kaldırılması ya da engellenmesi noktasıdır (59).

Stresli yaşam olayları karşısında, sosyal destek düzeyleri yüksek olan çocuk ve ergenlerin gösterdikleri kaygı ve depresyon belirtileri ve davranış sorunlarının, sosyal destek düzeyleri düşük olan akranlarına göre daha az olduğu (60), sosyal destek alan öğrencilerin almayanlara göre derslerinde daha başarılı oldukları, öz güvenlerinin geliştiği ve çevreleriyle olan etkileşimlerinin güçlendiği (61,62) ve okula olan uyum düzeylerinin arttığı (63-65) görülmüştür. Düzenli olarak sosyal destek alan öğrencilerin stres düzeylerinin düştüğünü ve okula olan uyum problemlerinin ortadan kalktığını gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (66,67). Özetlemek gerekirse, sosyal destek alanında yapılan araştırmalar, sosyal desteğin, bilişsel ve sosyal alandaki gelişimi olumlu yönde etkilediği noktasında birleşmektedirler denilebilir.

2.7.1. Sosyal Destek ve Üstün Yetenekli Çocuklar

Sosyal destek kavramına üstün yeteneğin gelişimi açısından bakıldığında yeteneğin en üst düzeyde gelişebilmesi için çevresinde bulunan tüm destek kaynaklarının ve tüm kişilerin çocuğun potansiyelini gerçekleştirebilmesi adına koordine olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Örneğin akademik olarak üstün yetenekli bir çocuğa en güçlü sosyal desteği verecek olan destek kaynağı, çocuğun üstün yetenekliliğini erkenden farkedip geliştirmeye çalışan, çok miktarda uyarıcıyı erken yaşlarda ve düzenli olarak sağlayan ve çocuk için okul sistemine karşı kendini adayın ailesi veya hayatındaki diğer önemli yetişkinler olacaktır. Üstün yetenekli çocuğun ailesi veya çevresindeki diğer yetişkinlerin çocuğun özel programlara, eğitim programı dışındaki fazladan aktivitelere veya çeşitli kurslara katılımı konusunda destek olması çok önemlidir. (68).

Öğretmenleri de üstün yetenekli çocuğun hayatında çok önemli olan sosyal destek kaynaklarındandır. Üstün yetenekli çocuğun öğretmenlerinin, çocuğun yeteneklerinin çeşidi ve derecesiyle ilgili algılarını açık tutmaları ve varolan eğitim

programını üstün yetenekli çocuğun ihtiyaçlarına ve öğrenme stiline göre uyarlamaları gereklidir. Öğretmenlerin klasik yönlendirici öğretmen rolünden sıyrılarak her anlamda destek veren kişiler olmaları üstün yetenekli çocukların gelişimi için faydalı olacaktır. Bunun dışında okullar da destekleyici öğrenme ortamları yaratarak üstün yetenekli çocuğun gelişimi için en iyi durumları yaratmaya çaba göstermelidirler (68).

Üstün yetenekli çocukların sahip oldukları sosyal destek sistemleriyle ilgili gerçekleştirilmiş çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Bununla birlikte yine de üstün yetenekli çocukların sahip oldukları sosyal desteğin anlaşılmasını sağlayacak bazı araştırmalar yoluyla bu konu hakkında çeşitli yargılara ulaşılabilmektedir. Akademik olarak üstün yetenekli olan çocukların genellikle iki ebeveynli ailelerden geldikleri ve genellikle tek çocuk veya tek kardeşe sahip oldukları yönünde bulgular vardır (69). Bunun dışında üstün yetenekli çocukların aileleriyle oldukça yakın ilişkiler içinde oldukları ve ailelerinin çocuklara destek olma ve rehberlik etmede aktif oldukları tespit edilmiştir (70). Bunun dışında özellikle akademik olarak üstün yetenekli olan çocukların kendilerine destek sağlayacak kişiler arasında öğretmenleri ve kendilerinden büyük fakat benzer ilgileri paylaşan yetişkinlerin bulunacağı da tahmin edilebilmektedir. Bunun dışında üstün yetenekli çocuğun normal okul ortamı dışında farklı kurslar, eğitimler, yaz okulları vb. etkinliklere katılması durumunda da arkadaş çevresi açısından daha geniş bir sosyal desteğe ulaşıyor olabileceği de düşünülebilir (71).

Çevrelerinden destek alma konusunda akademik olarak üstün yetenekli olan çocukların genellikle yeterli seviyede sosyal destek aldıkları anlamına gelen ve psikolojik olarak sağlıklı olduklarını gösteren bulgulara ulaşılmıştır (72,73). Üstün yetenekli çocukların aileleri çeşitli çalışmalarda çoğunlukla aile yapılarını düzenli şekilde sürdürebilen, yaşam zorluklarına karşı tutarlı ve birbirlerine kenetli aileler olarak tanımlanmışlardır (74,75). Üstün yetenekli veya üstün başarılı çocuklara sahip ailelerin genellikle çocuk merkezli, eğitim ve başarı için kendilerine ve çocuklarına yüksek standartlar koyan, kurallara uymayı ve geleneksel değerleri sahiplenen, entelektüel ve kültürel aktivitelere değer veren ve destekleyici aile ilişkilerini benimseyen özellikleri olduğu görülmüştür (74,76). Tüm bu araştırma sonuçları

üstün yetenekli çocukların özellikle aileleri tarafından yeterli derecede sosyal destek aldıkları yönünde yorumlanabilecek bilgiler sağlamaktadır.

2.8. Üstün Yetenekli Çocukların Yaşayabileceği Sosyal-Duygusal Riskler

Üstün yetenekli çocukların normal gelişim gösteren yaşlılarına göre farklı ihtiyaçları olabileceği gibi, onlardan farklı şekilde yaşama ihtimallerinin olduğu bazı sosyal-duygusal risk durumları bulunmaktadır. Bu durumlar hakkında aileler, öğretmenler ve çocuğun çevresindekilerin bilgili olması, oluşabilecek pek çok yanlış anlamamanın önüne geçip onların daha iyi anlaşılıp tanınmalarını sağlayacaktır.

2.8.1. Stres

Stres, kişinin kendisi tarafından konulmuş veya çevresi tarafından kendisine yönlendirilmiş beklenti ve istekler karşısında aşırı derecede yaşadığı tüm fiziksel, duygusal ve zihinsel tepkiler için kullanılan bir terimdir. Hem mutluluk veren hem de sıkıntılı yaşam deneyimleri aynı oranlarda stres verici olabilir (77). Üstün yetenekli olan her kişi stres yaşayacaktır şeklinde bir genelleme yapılamaz. Bununla birlikte üstün özellikler taşımanın çeşitli durumlarda strese yol açabileceği de gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur (13,78).

Üstün yetenekli çocukların stres yaşama sebeplerinden biri sürekli başarılı işler ortaya koymalarına karşın akran ve ailelerinin bu başarıları takdir etmemeleri olabilmektedir. (79). Bir görevi gerçekleştirme için belirli bir zamanla kısıtlanan üstün yetenekli bir çocuk kolayca stres yaşayabilir. Bunun dışında üstün yetenekli çocuğun çevresindeki insanların kendisinden yüksek beklentilerinin olması da üstün yetenekli çocuk üzerinde yoğun bir baskı ve stres oluşturabilir. Bazı üstün yetenekli çocuklar yalnız başına çalışmaktan daha fazla keyif alırlar ve bu yolla daha üretken işler ortaya koyarlar. Fakat bu tarz bir çalışma alışkanlığına sahip olan üstün yetenekli bir çocuğa sosyalleşmenin ve grup halinde çalışmanın bir kural olduğu mesajı verilirse bu durum kendisini yetersiz hissetmesine ve sonuçta stres yaşamasına sebep olabilir (41,54,77).

Üstün yetenekli çocukların yaşadıkları stres kaynaklarının genellikle okul, aile, arkadaşlar ve gelecekle ilişkili olduğunu ortaya çıkaran araştırmalar bulunmaktadır (80). Grossberg (81)'in yedi ile on bir yaş arası 83 üstün yetenekli

çocuk ile gerçekleştirdiği çalışmada, çocukların IQ seviyeleri ile kaygı düzeyleri arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür. Yani IQ seviyesi yükseldikçe kaygı düzeyi düşmektedir. Bir başka çalışmada üstün yetenekli çocukların strese cevap vermede normal akranlarına göre problem çözme stratejilerini daha fazla kullandıkları ortaya çıkmıştır (82).

Stres konusuna üstün yetenekli ergenler açısından bakmak istediğimizde bu grupta özellikle performans baskısı, başarılı olma isteği, sosyal statü ve kariyer amaçları en stresli yaşantılar olarak ortaya çıkmıştır (83). Yine üstün yetenekli ergenlerle gerçekleştirilen bir başka araştırmada üstün ve normal gelişim gösteren 96 ergene uygulanan anket sonucunda üstün yetenekli ergenlerin normal ergenlere oranla daha az stresli yaşantı geçirdikleri ortaya konmuştur (84).

Üstün yetenekli çocukların yaşayabilecekleri sosyal-duygusal problemleri öğrenebilmenin bir başka yolu da ailelerdir. Bu konuda yapılan kapsamlı bir çalışmada (85) üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ihtiyaçlarına hizmet veren bir rehberlik Merkezi'ne çocukları hakkında farklı sorunlarla gelen 120 aileye uygulanan anket sonuçlarına göre çocuklarının yaşları büyüdükçe ailelerin giderek daha fazla oranda “Okul Endişeleri-Stresi” hakkında danışmanlık istedikleri görülmüştür.

Üstün yetenekli çocukların yaşadıkları stres çeşitleri ve dereceleriyle ilgili araştırma sonuçları, birbiriyle çelişen pek çok farklı sonuç ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, üstün yetenekli çocukların yaşadıkları stresin yoğunluğu ve süresine bağlı olarak ciddi psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkabileceği, buna karşın uygun problem çözme ve başa çıkma becerileri kullanıldığında stres sorununun en az etkiyle atlatılabileceği de görülmektedir.

2.8.2. Mükemmeliyetçilik

Mükemmeliyetçilik, yüksek standartlara sahip olmayan hiç bir şeyden mutlu olamamak, hep mükemmel olanı aramak demektir (39). Mükemmeliyetçilik aslında üstün yetenekli çocukların bir durumu, bir olayı anlamada veya bir görevi yerine getirmede meraklı ve ısrarcı olmalarının bir parçasıdır. Bununla birlikte üstün yetenekli çocukların kişiliklerinin Merkezi'nde her şeyi mükemmel derecede yapmak yer aldığı bu özellik kontrol edilmesi zor problemler doğurabilmektedir (86).

Bazı üstün yetenekli çocuklar mükemmeliyetçiliğe yatkın olabilir ve bu uğurda kendilerini sıkıntıya sokabilirler. Bu nedenle üstün yetenekli çocuklarda mükemmeliyetçilik davranışları dikkatle izlenmesi gereken bir konudur (13,87).

Mükemmeliyetçilik genel olarak uyumlu mükemmeliyetçilik ve uyumsuz mükemmeliyetçilik olarak ikiye ayrılmaktadır (88). Uyumlu mükemmeliyetçilerin motivasyonlarının ve başarı oranlarının yüksek olduğu, uyumsuz mükemmeliyetçilerin ise kaygı ve depresyona girme oranlarının yüksek, benlik algılarının ise düşük olduğu bulunmuştur. Üstün yetenekli çocuklarla çalışan öğretmenler, öğrencilerinde çoğunlukla mükemmeliyetçilik özellikleri gördüklerini belirtmişlerdir (89). Koshy (54)'nin Baska'dan aktardığına göre mükemmeliyetçi özellikler gösteren üstün yetenekli çocuklar, üstlerine aldıkları görevleri mükemmel derecede yapabilmek için çok fazla enerji sarf ederler. Bununla birlikte kendileri veya etraflarındaki kişiler hata yaptıklarında ise bundan çok rahatsız olurlar. Sadece etraflarındaki insanların değil kendilerinin de hata yapma hakkı olmadığına inanırlar. Mükemmeliyetçiliğin sonucu olan aşırı korku ve kaygı üstün yetenekli çocukların gelişimlerini engelleyip suçluluk duygusuna sebep olabilir.

Üstün yetenekli çocukların normal gelişim gösteren yaşlılarına oranla daha fazla mükemmeliyetçi özellikler gösterip göstermediği araştırılmıştır. Sonuçta hem üstün yetenekli hem de normal özellik gösteren gruplarda kendini suçlayıcı tarzda davranış örüntüsü gösteren ergenlerin diğerlerine oranla daha kaygılı ve mükemmeliyetçi oldukları ve genel olarak üstün yetenekli grubun daha fazla mükemmeliyetçi özellikler gösterdiği bulunmuştur (90). Roberts ve Lowett (91) da üstün yetenekli ergenler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada benzer şekilde üstün yetenekli grubun normal ve akademik olarak başarılı akranlarına oranla daha yüksek mükemmeliyetçilik özellikleri gösterdiğini bulmuştur.

Türk ergenler üzerinde gerçekleştirilen bir başka çalışmada üstün yetenekli öğrencilerde sınav kaygısı ile mükemmeliyetçilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (92). Silverman (3)'a göre üstün yetenekli çocukların ailelerinin çocukları konusunda en sık belirttikleri karakter özellikleri mükemmeliyetçilik ve eleştirilmeye karşı çok güçlü şekilde tepki verme olarak görülmüştür. Bir zenginleştirme yaz kampına devam eden üstün yetenekli çocuklar üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, çocuklardan en çok ve en az sahip oldukları kişilik

özelliklerini tanımlamaları istendiğinde mükemmeliyetçilik özelliği çoğunluk tarafından en az belirtilen özelliklerden biri olarak ortaya çıkmıştır (93). Parker ve Mills (94) ise aynı yöntemle gerçekleştirdikleri çalışmalarında üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında mükemmeliyetçilik derecesi açısından anlamlı bir fark görememiştir. Bu araştırmaların sonuçları, üstün yetenekli çocuklarda görülen mükemmeliyetçiliğin normal popülasyona oranı konusunda farklı çalışmalara göre değişen değişik sonuçlar ortaya koymaktadır.

Bu noktada mükemmeliyetçiliğin olumlu mükemmeliyetçilik ve olumsuz mükemmeliyetçilik olarak iki ayrı grupta ve daha derinlemesine incelendiği araştırmaları incelemek konuyu anlamada daha faydalı olacaktır. Mükemmeliyetçi davranışların genellikle üstün yetenekli çocukların yaşamlarını çeşitli açılardan zorlaştırdığı kabul edilmekle birlikte, bazı araştırma sonuçları da bunun tersine veriler ortaya koyarak olumlu mükemmeliyetçi davranışların faydalı sonuçları olabileceğini göstermiştir. Örneğin, normal gelişim gösteren ve üstün yetenekli tanısı almış ergenlerin mükemmeliyetçilik eğilimlerinin incelendiği çalışmada üstün yetenekli çocukların uygun mükemmeliyetçilik puanlarının normal akranlarından yüksek olduğu, yani "kendilerine başarılı olmak için yüksek kişisel standartlar koydukları" görülmüştür. Bununla birlikte yine aynı çalışmada üstün yetenekli çocukların uygun olmayan mükemmeliyetçiliği yani "kişinin standartları ile gösterdiği performans arasındaki farklılık sonucu artmış sıkıntılı durum"u pek fazla yaşamadıkları bulunmuştur (95).

Üstün yetenekli çocuklarda görülen mükemmeliyetçiliğin genellikle uyumlu mükemmeliyetçilik yönünde olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Parker, (96) zihinsel alanda üstün yetenekli çocuklar üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, çocukların yarıya yakın bir oranının (%41.7) sağlıklı mükemmeliyetçilik özellikleri gösterdiğini, Schuler (97) ise üstün yetenekli öğrencilerin yarısından fazlasının (%58) olumlu mükemmeliyetçilik özellikler gösterirken, bir kısmının ise (%29.5) nörotik oranda, yani olumsuz mükemmeliyetçilik özelliği gösterdiğini bulmuştur. Mükemmeliyetçi özellikler gösteren üstün yetenekli lise öğrencilerinin kendilerini davranışlarının sonuçları konusunda sorumlu hissettikleri için akademik çabalarının sonuçları hakkında da doğal olarak daha fazla sorumluluk aldıkları bulunmuştur (98). Bunun dışında yüksek oranda akademik mükemmeliyetçilik sergileyen öğrencilerin

akademik başarılar dışında yaşamın diğer alanlarında da uzmanlaşmak ve başarılı olmak için yoğun çaba harcadıkları görülmüştür. Üstün yetenekli 141 lise öğrencisiyle gerçekleştirilen bir başka çalışmanın sonuçlarına göre ruh sağlığı, uyum ve başa çıkma becerileri açısından öğrencilerin önemli bir kısmının Karışık-Uyumlu Mükemmeliyetçi grubunda yer aldıkları görülmüştür (99). Bu çalışmalar, sonuçları açısından üstün yetenekli çocukların mükemmeliyetçiliği her zaman kendilerine zarar verecek şekilde uygulamadıklarını, hatta tam tersine uyumlu mükemmeliyetçi özelliklerinin kendilerine fayda sağlayacak düzeyde olduğunu göstermektedir.

Mükemmeliyetçiliğin uyumlu çeşidinin üstün yetenekli çocuklarda istenir derecelerde olduğunu gösteren çalışmalar dışında bu popülasyonda uyumsuz mükemmeliyetçiliğin de var olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, Bencik (100)'in çalışmasında üstün yetenekli ergenlerin mükemmeliyetçiliklerinin yüksek olduğu görülmüş, benlik kavramı ve mükemmeliyetçilikleri arasındaki ilişki incelendiğinde, mükemmeliyetçilik arttıkça benlik saygısının azaldığı bulunmuştur. Üstün yetenekli kız çocuklar üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer şekilde okul yılları boyunca süregelen mükemmeliyetçilik davranışlarının, kendine güven ve kendine saygı duymayı azalttığı görülmüştür (101). Üstün yetenekli çocukların uyum problemleriyle ilgili gerçekleştirilen bir diğer araştırmada da benzer şekilde mükemmeliyetçilik çok önemli bir sorun olarak tespit edilmiştir (102). Seatter (87) üstün yetenekli ergenlerin mükemmeliyetçiliğe bakış açısını incelediği çalışmada, katılımcıların çoğunluğunun çok yüksek başarı standartlarına sahip olduklarını bulmuş ve başarı beklentisinin sadece üstün yetenekli ergenlere ait olmadığını, bunun aileleri, öğretmenleri ve akranları tarafından da çok güçlü şekilde empoze edildiğini ortaya koymuştur. Orange (103)'ün çalışması ise üstün yetenekli ergenlerde olumsuz mükemmeliyetçilik eğiliminin oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Bu araştırmalardan çıkan sonuçlar, üstün yetenekli çocuklarda mükemmeliyetçiliğin derecesinin dengede tutulmasının gerekliliğini ve olumsuz mükemmeliyetçilik özelliklerinin yerini olumlu mükemmeliyetçilik özelliklerinin almasının önemini hatırlatmaktadır.

2.8.3. Yalnızlık / Dışlanma

Yalnızlık, kişinin sosyal ve duygusal ilişkilerindeki nitelik ve nicelikten duyduğu tatminsizlik yüzünden oluşan hoş olmayan durum olarak tanımlanmaktadır (104). Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin de diğer tüm normal gelişim gösteren akranları gibi sosyal beklentileri vardır. Buna karşın arkadaşlık ve yakın ilişkilerde üstün yetenekliliklerinden kaynaklanan özel problemler yaşanabilmektedir.

Üstün yetenekli çocukların başarılı olmalarını sağlayan özellikleri, aynı zamanda onların akran ve arkadaş gruplarından dışlanmalarına ve yalnız bırakılmalarına da sebep olabilmektedir (105). Üstün yetenekli bireyler sahip oldukları yetenekleri yüzünden çevreleri tarafından kıskanılıp sosyal ortamlarda kabul görmeyebilirler. Bu tarz kıskançlıklar üstün yetenekli çocukların kişisel ilişkiler kurup geliştirmelerinde zorluklar yaşamalarına sebep olabilir (106). Bunlar dışında ilgiler ve yeteneklerdeki farklılıklar da sosyal iletişimi kısıtlamaktadır (107). Bazı eğitimciler üstün yetenekli çocukların insan ilişkilerinde yaşadıkları problemlerin en önemli sebebini uyumsuz gelişim olarak görmektedirler. Bu durumu da üstün yetenekli çocukların zihinsel gelişimlerinin normalde hep bir arada buldukları gruptan fazlasıyla farklı olması dolayısıyla kolaylıkla etiketlenip dışlanabilmeleriyle açıklamaktadırlar (27).

Üstün yetenekli çocukların genellikle normal gelişim özellikleri gösteren akranlarıyla bir arada oldukları ortamlarda dışlandıkları önyargısı bulunmaktadır. Bununla birlikte, kendi düzeylerindeki akranlarıyla bir arada olduklarında tam tersine çok uyumlu ve sosyal olabilecekleri yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşü destekleyen çalışmalardan biri de üstün yetenekli çocukların zeka düzeyleri arttıkça sosyal katılım davranışlarında değişim olup olmadığını inceleyen Wright (7)'in çalışmasıdır. Araştırmada daha yüksek zeka puanına sahip olan çocukların, daha düşük zeka puanına sahip olanlara oranla daha üstün veya daha düşük bir sosyal katılım sergilemedikleri ve üstün zekalı olma derecesinin bu değişken açısından çocuklar arasında fark ortaya koymadığı görülmüştür. Çalışmaya katılan tüm üstün yetenekli çocukların kendi aralarındaki iletişimlerde mümkün olduğunca bir arada olmaya, birlikte oynamaya ve tek başına yapılacak aktivitelerde bile grup oluşturmaya çalıştıkları kaydedilmiştir. Bu sonuçlar üstün yetenekli çocukların

kendileri gibi üstün yetenekli yaşlılarıyla bir arada olduklarında sosyal davranışlar gösterip katılımcı olabilecekleri ve sosyal dışlanma riskinin az olabileceği görüşünü desteklemektedir.

Gerçekleştirilen diğer bazı araştırmalarda üstün yetenekli çocukların sosyal ilişkiler yönünden yaşlılarından önde olabileceğine dair sonuçlar bulunmuştur. Örneğin, Douthitt (108) üstün yetenekli ve normal 296 çocukla gerçekleştirdiği araştırmada, gruplar arasında sosyal davranışlar ve uyum davranışı açısından farklılık olup olmadığını araştırmış ve zeka puanları ile uyum puanları arasında yüksek bir ilişki olduğunu, üstün yetenekli çocukların üstün olmayan akranlarına oranla daha yüksek seviyede uyumlu davranışlar gösterdiklerini bulmuştur. Benzer şekilde uyum ve kendini olumlu şekilde algılamaya ilişkin Ciğerci (109)'nin üstün yetenekli olan ve olmayan Türk ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmada da, üstün yetenekli grubun normal akranlarına oranla başkalarının kendisiyle ilgili olumlu düşüncelere sahip olduğu düşüncesinin daha yaygın görüldüğü bulunmuştur. Konyalıoğlu ve Varlı (110)'nin çalışmasında da üstün yetenekli öğrencilerin normal akranlarına oranla daha yüksek oranda sosyal-duygusal uyum gösterdiği bulunmuştur.

Üstün yetenekli ergenlerin kendilerini ne kadar yalnız hissettikleri konusunda yapılan bir başka araştırmada ise ergenler en fazla reddedildiklerinde, dışlandıklarında, yabancılaşma hissettiklerinde ve bir durumun kontrolü ellerinde olmadığında kendilerini yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir (111). Yine üstün yetenekli ergenlerle yapılan bir başka çalışmada farkedilme ihtiyacı, dışlanma ve yetersiz sevgi, anlaşılma ve sosyal destek düşüncelerinden ortaya çıkan yalnızlık durumu ile depresyon duyguları arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür (112). Dauber ve Benbow (113), çok üstün ve orta derecede üstün yetenekli ergenleri sosyal ilişkiler açısından karşılaştırdığı çalışmasında, orta derecede üstün yetenekler gösteren grubun çok üstün yetenekli gruba oranla daha uyumlu sosyal ilişkiler bildirdiği, çok üstünlerin ise kendilerini içe dönük, popüler olmayan ve pasif şekillerde tanımladıkları görülmüştür. Bu araştırmaya dayalı olarak üstün yetenekliliğin derecesi arttıkça sosyal ilişkiler konusunda risk durumlarının ortaya çıkabileceği akla gelmektedir. Genel olarak çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin kendileri gibi akranlarıyla bir arada olduklarında olumlu sosyal etkileşimler içinde olabildikleri fakat zeka bölümleri arttıkça normal

popülasyondan uzaklaştıkları ve var olan üstünlüklerinin onları çevreye yabancılaşma ve depresyon gibi sorunlara itebileceği görülmektedir.

2.8.4. Depresyon

Depresyon, kişinin hem beden hem de ruh sağlığını etkileyen bir duygu durumu ve tıbbi bir rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır. Mutsuzluk, çaresizlik ve ümitsizlik duygu durumları genellikle depresyonun eşlikçisidirler. Yaşamla ilgili endişe ve soruların ortaya çıktığı dönem, üstün yeteneklilerde daha erken yaşlarda oluşabilmektedir (25). Webb ve arkadaşlarına göre (27) normal gelişim gösteren ergenlerde bu tarz sorularla ilgilenmek normal gelişimin bir parçasıyken, uyumsuz gelişimleri sebebiyle üstün yetenekli çocuklarda bu tarz endişe ve sorular sekiz dokuz yaşlarında ortaya çıkabilmektedir. Özellikle “varoluşsal depresyon” olarak adlandırılan depresyon türünde üstün yetenekli çocuk ve ergenler anlamsız bir dünyada yaşadıklarını düşünüp bu dünyayı değiştirmek için gerekli güce sahip olmadıklarını farkettilerinde depresyon yaşayabilmektedirler. Yaşamsal sorunlarla bu kadar erken yaşta uğraşmak, baş etme yolları bilinmediğinde üstün yetenekli çocuklarda depresif ruh haline zemin hazırlayabilmektedir. Üstün yetenekli çocuklar zamanla uzun süren stres koşulları altında yaşamlarına devam etmek için gerekli motivasyonlarını, enerjilerini ve isteklerini kaybedebilirler ve bu da depresyona yol açabilir (114).

Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin normal yaşlıtlarına göre depresyon yaşama sıklığına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı üstün yeteneklilerin depresyon geçirmeye yatkın olduklarını öne sürmüşlerdir. Örneğin Weisse (115) üstün yetenekli çocukların kendileri ve çevrelerindeki insanlar için koydukları yüksek standartlar ve yalnızlıkları sebebiyle depresyona yatkın olabileceklerini belirtmiştir. Bunun dışında aileleri tarafından başarılı olmaları için aşırı baskı gören ve anne babalarının beklentilerini karşılayamamaktan dolayı kendilerine olan güvenlerini yitiren üstün yetenekli çocuklarda depresif ruh halleri görülebileceğini belirtmiştir. Neihart ve Olenchak (116)'ın çalışmasında edebiyat/yazı veya görsel sanatlarda yaratıcı ve üstün yetenekli olan çocukların daha yüksek oranlarda depresyona girme ihtimalleri olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda bazı üstün yetenekli ergenlerin utanç duygusu

veya başkalarını koruma isteği sebebiyle ciddi derecede yaşadıkları depresyonu saklayabildikleri bulunmuştur (117). Bu durum da tahmin edilebileceği gibi üstün yeteneklilerdeki depresyonun sıklığının ve derecesinin anlaşılmasını zorlaştırıcı bir etken olmaktadır.

Üstün yetenekli çocuklarda depresyonun sıklığını araştıran çalışmalarda genellikle üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin normal akranlarına oranla daha düşük veya benzer seviyelerde depresyon düzeyleri gösterdiği bulunmuştur (118-120). Dördüncü ve beşinci sınıf düzeyindeki üstün yetenekli ve normal öğrencilerin depresyon ve kendine güven düzeyleri açısından karşılaştırdığı çalışmada, iki grup arasında her iki konuda da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (118). Benzer şekilde akademik olarak orta derecede üstün yetenekli, akademik olarak yüksek derecede üstün yetenekli ve ortalama başarıdaki ergenlerle gerçekleştirilen bir başka çalışmanın sonucunda, üstün yetenekli grup ile normal akranları arasında depresyon yaşama düzeyi açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (119). Neihart (120), üstün yetenekli ve ortalama yetenekli ergenlerle gerçekleştirdiği araştırmada sözü edilen hiç bir çalışma grubunda endişe veya müdahale gerektirecek oranda depresyon eğilimi görememiştir. Buna ek olarak üstün yetenekli grubun ruh sağlığı kriterleri açısından diğer gruba oranla daha yüksek puanlar aldığı da görülmüştür.

Kaiser, Berndt ve Stanley (121)'nin üstün yetenekli ergenlerde depresyon semptomları üzerine yürüttüğü araştırma da diğer çalışmalarla benzer sonuçlar ortaya koymuş, yani üstünlerin akranlarından farklı bir depresyon düzeyi göstermediğini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte üstün yetenekliler grubunun yaklaşık %14'lük bir kesiminde tüm ergen nüfusunda görülebilecek miktarda ve orta derecede depresyon ifade edildiği kaydedilmiştir. Cığerci (109)'nin Türk ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmada yukarıdaki bulgulardan farklı şekilde üstün yetenekli ergenlerin normal yaşlılarına göre depresyon belirtileri taşıma olasılığının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu sonuç da kültürel farkların üstün yetenekli çocuklardaki depresyon konusunda farklı görünümeler ortaya çıkarabileceğini göstermektedir.

2.8.5. İntihar

İntihar etme davranışı kişiler üstün yetenekli olsun veya olmasın genellikle çocuk ve ergenlerin başa çıkamadıklarını hissettikleri tekrarlanan ve stres yaratan

durumlar sebebiyle ortaya çıkabilmektedir (27). Genellikle 14 yaşın altındaki üstün yetenekli çocukların intihar hakkında konuşmalar yapabildiği görülmüştür. Fakat intihar teşebbüslerinin ve diğer kendine zarar verici davranışların çoğunlukla 14-17 yaşları arasında ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu durumun sebebi ise ergenliğin normal baskılarının ve kimlik arayışının en yoğun yaşandığı dönemlerin bu yaşlara denk gelmesiyle açıklanmaktadır. Okul ortamında gerçekleşen intihar teşebbüslerinde bazı durumlar göze çarpmaktadır. Olağanüstü derecede yaratıcı yeteneği bulunan, öğrencilerini ulaşılması zor kriterlerle seçen ve rekabete dayalı ortamlar yaratan okullara devam eden ve okul başarısı son zamanlarda ani düşüşler gösteren üstün yetenekli gençlerde intihar etmeye çalışmanın daha sık görüldüğü kaydedilmiştir (115).

İntihar vakaları üstün yetenekli çocuklar arasında genellikle ergenlik döneminde görülmekle birlikte, nedenleri, yoğunluğu ve sıklığı hakkında tartışmalar devam etmektedir. Delisle ve Lewis (122), üstün yetenekli ergenlerde intihar üzerine yaptıkları çalışmalarda intiharın sebebi olarak bu çocukların aşırı duyarlılıkları olduğunu savunmaktadırlar. İntihar etmeye teşebbüs eden ergenler arasında üstün yetenekli olanların çabalarının ölümle sonlanma ihtimalinin yüksek olmasının sebebi olarak ise intiharı kesin başarıya ulaştıracak şekilde planlamaları gösterilmektedir.

Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerde, normal popülasyona oranla intihar davranışının sıklığı konusunda kesin yargılara varacak sayıda gerçekleştirilmiş çalışma veya kanıtlanmış bilgi bulunmamaktadır (25). Bununla birlikte, konu hakkında gerçekleştirilmiş bazı araştırmaların gözden geçirilmesi de gelecekteki çalışmalara ışık tutacaktır. Örneğin, yazarlık ve edebiyatla ilgilenen veya yüksek derecede yaratıcılık yeteneği olan üstün yetenekli gençlerde normal gruba göre intihar etme oranlarında anlamlı farklılıklar görüldüğü belirtilmiştir (120).

Baker (119), orta düzeyde üstün yetenekli, yüksek düzeyde üstün yetenekli ve ortalama düzeydeki ergenlerle gerçekleştirdiği çalışmasında intihar düşünceleri açısından bu gruplar arasında fark bulamamıştır. Sloat ve Hayes (123)'in üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren lise öğrencilerinin intihar tutumu ile ilgili çalışmasında da benzer şekilde gruplar arasında fark görülmemiştir. Üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren ergenlerin intihara ilişkin fikirlerini inceleyen Cross, Cassidy ve Miller (124)'in araştırmasında da yine bundan önceki araştırmalarla

paralel şekilde üstün yetenekli grup ile normal akranları arasında intihar düşünceleri veya teşebbüsüyle ilgili anlamlı bir fark bulunamamıştır. Üstün yetenekli ergenlerin intihar eğilimleri veya başarıya ulaşmış intihar vakaları konusundaki bilgilerle ilgili şu anda bulunulan noktada, normal gruba oranla üstün yeteneklilerde intihar düşüncelerinin ve eylemlerinin görülme sıklığının daha fazla veya az olduğunu söylemek zordur (125).

2.9. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aileleri

2.9.1. Üstün Yetenekli Bir Çocuğa Sahip Olmak

Üstün yetenekli bir çocuğun anne ve babası olmak zevkli taraflarının yanında zorlayıcı, zaman zaman ise tüketici olabilmektedir (126). Üstün yetenekli çocukların aileleri, normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre çocuklarındaki gelişimsel özellikler nedeniyle birçok yönden farklı durumlarla karşı karşıya kalırlar (1,27,41,43,127,128). Ailelere, çocuklarının ilk kez üstün yetenekli olduğu söylenildiğinde gurur ve mutluluk gibi duygular aynı anda yaşanabilmektedir. Fakat bu aileler aynı zamanda üstün yetenekli bir çocuğu nasıl yetiştirecekleri konusunda endişe de duyabilmektedirler. Pek çok üstün yetenekli çocuğun ailesi çocuklarının ihtiyaçlarının diğerlerinden farklı olabileceğini anlamakta, aynı zamanda bu zorluklarla başa çıkmada donanımlı olmadıklarını da düşünebilmektedirler (3). Bu duyguların gerçekten yaşandığına kanıt olabilecek bir araştırmada, ailelerin çocuklarına üstün yetenekli tanısı konmasının ardından geçen altı ay ile iki senelik dönem sırasında şüphe, kafa karışıklığı ve gurur gibi birbirinden çok farklı duyguları yaşamakta oldukları ortaya konulmuştur (129).

Ailelere çocuklarının üstün yetenekli olduğu ilk kez söylendiğinde gösterdikleri tepkilerin, çocuklarında öğrenme güçlüğü olduğu ilk kez söylenen ailelerle benzer olduğunun tespit edildiği araştırmalar bulunmaktadır (130). Aileler, çocuklarının tanılandığı bu ilk dönemde öncelikle çocuklarının mutluluğu ve sosyal uyumuyla ilgili endişe duymakta ve çocuklarının normal gruptan bu anlamdaki farklılığına odaklanmaktadır. Bundan sonra gelen endişeleri ise uygun okulu bulmak, hızlandırma, okula erken kaydetme, çocuklarının gelişimi gibi konular olmaktadır (15).

Üstün yetenekli çocuğa sahip aileler, çocuk yetiştirme tutumları ne olursa olsun, çocuklarını yetiştirirken farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin büyük bir kısmı, üstün yeteneğin ne demek olduğunu, çocuklarının üstün yetenekli olup olmadığını ve ne yapmaları gerektiğini bilmemektedir. Fark ettikleri tek durum çocuklarının farklı olduğudur. Bu farklılık ise zaman içerisinde doğru yöntemlerle müdahale edilmediğinde bir avantaj değil, dezavantaj olarak ortaya çıkmakta ve ailenin çözmesi gereken bir dizi problem halini almaktadır (27,41,48).

Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere üstün yetenekli çocuklar, bilişsel becerilerinin sosyal ve motor becerilerinden daha önde olması sebebiyle genellikle uyumsuz gelişim veya eş zamanlı olmayan gelişim adı verilen durumu sıklıkla yaşamaktadırlar. Bu durum da üstün yetenekli çocukların ailelerinin çocuklarının yaşadığı bu dengesiz gelişimle başa çıkmada zorlanmalarına sebep olmaktadır. Çünkü varolan çocuk yetiştirme yaklaşımları ve sorun çözme yöntemleri genellikle normal gelişim gösteren çocuklar ve aileleri için tasarlanmıştır (5-7).

Erken yaşlardan başlayarak üstün yetenekli çocukların düşünme biçimlerinin ve davranışlarının tipik olarak tabir edilenden farklı olduğu gözlenmektedir. Anne ve babalar genellikle üstün yetenekli çocuklarını “başa çıkması zor”, “güçlü istekleri olan” veya “zorlayıcı” şeklinde tanımlarlar. Ailelerden daha derinlemesine açıklamalar istendiğinde ise “inatçı”, “tartışmacı”, “patronluk taslayan”, “kendi dünyasında yaşayan”, “yargılayıcı”, “mükemmeliyetçi”, “kendini eleştiren” gibi sıfatları da kullandıkları görülebilmektedir (1,27,126,128).

Üstün yetenekli bir çocuğa sahip olmak, aileler için hem zevkli hem de her anlamda yorucu bir deneyim olabilmektedir. Üstün yetenekli çocukların bebeklik dönemlerine bakıldığında diğer bebeklere göre daha az uydukları ve uyanık olduklarında daha fazla uyarıcıya ihtiyaç duydukları görülmektedir. Büyüdüklerinde ise yaşitlarına oranla daha fazla soru sordukları ve bu soruların ayrıntılı şekilde cevaplandırılmasını istedikleri görülmektedir. Üstün yetenekli çocukların genellikle kendi takvim yaşlarına ait gelişimsel standartlara uymamaları ailelerinin kafasını karıştıran en önemli unsurlardandır (31).

Üstün yetenekli çocukların sahip oldukları merak, duyarlılıklar, idealistlik ve yaşlarına göre ileri olan beceri düzeyleri, onların güçlü yönleriyken, bu güçlü yönler

aynı zamanda onları diğerlerinden farklı ve uyumsuz gösteren ve ailelerini de zaman zaman sıkıntıya sokan özellikler olmaktadır (43,126,128). Üstün yetenekli çocukların sahip oldukları kusursuz dil becerisi de ailelerine karşı istedikleri birtakım şeyleri elde etmek için kullanılabilen ve bu durum da aileleri nasıl bir davranış sergileyecekleri konusunda şaşırtmaktadır. Bu durumda aileler, çocuklarının dikte ettiği birtakım kural ve yönergeleri kabul etmek zorunda kalabilmektedirler. Bu tarz durumlarda ailenin, önemli olan noktaların farkına vararak kurallarını oluşturması gereklidir. Üstün yetenekli çocuğun da diğer tüm çocuklar gibi kurallara ve belli bir noktaya kadar disipline ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır (37,48).

Üstün yeteneklilik birçok kişi için olağanüstü iyi bir durum olarak görüldüğü halde kendi çocuklarının üstün yeteneklerini öğrenen aileler için stres kaynağı olabilmektedir. Üstün yetenekli çocukların aileleri, sık sık komşuları ve akrabaları ile üstün yetenekli çocuklarıyla yaşadıkları deneyimlerini rahat ve özgür bir şekilde konuşamadıklarını ifade etmektedirler. Bazı aileler desteğe, başkaları ile konuşmaya, geri bildirim almaya ve onların bakış açılarına gereksinim duyarlar. Ailelerin üstün yetenekli çocukları ile ilgili deneyimlerini ve üstün yetenekli bir çocuğu yetiştirme hakkında kaygılarını paylaşabilecekleri çok az sayıda paylaşım grubu ya da destek hizmeti bulunmaktadır. Bazı anne babalar arkadaşları ve kendi aileleri ile üstün yetenekli çocuklara sahip olmayan kişilerin onların güçlüklerini anlaması konusunda konuşabilmektedirler. Bazıları ise kendilerini soyutlanmış hissetmekte ve üstün yetenekli bir çocuğu yetiştirme hakkındaki duygularını ve düşüncelerini paylaşmada kararsız kalmaktadırlar (1,36).

Bazı üstün yetenekli çocuklar duygularını çok kolayca ve istekli bir şekilde paylaşırlar. Diğerleri, özellikle kendilerine mantık ve düzene dayalı bir dünya yaratmış olan üstün yetenekli çocuklar ise duygularla ilgili konuşurken rahatsızlık hissedebilirler. İkinci grupta yer alan üstün yetenekli çocuklar, gerçekleştirilen konuşmanın yönünü, somut olarak görülebilen ve kendilerini daha rahat hissettikleri entelektüel konulara veya yaşam gerçeklerine çevirmeye çalışabilirler. Üstün yetenekli çocuklar, genelde çok duyarlı olduklarından konu duygulara geldiğinde anne babalar duyguların konuşulması sırasında çok daha fazla nazik ve sabırlı olmaları gerektiğini farketmiş olabilirler. Sahip oldukları duyarlılıklar sebebiyle duygular, üstün yetenekli çocuklara, mantık dışı, kesin olmayan, riskli, hatta

korkutucu geliyor olabilir. Bu da duyguları ve fikirleri konuşmaktan kaçınmalarına sebep oluyor olabilir. Anne babaların özellikle bu ikinci grupta bulunan üstün yetenekli çocuklara duyguların yaşanmasının, ifade edilmesinin veya mantık dışı olmalarının son derece normal ve doğal olduğunu örneklerle açıklamaları çocuklarıyla olan ilişkilerini sağlıklı kılma açısından faydalı olacaktır (1,27,43,126-128).

En basit tabirle diğerlerinden farklı olmak, diğer insanlarla olan iletişimi etkiler ve özellikle patronluk taslama veya mükemmeliyetçilik gibi özellikler insanlararası etkileşimleri ve arkadaşlıkları ciddi derecede zedeleyebilir. Diğer insanlar üstün yetenekli olan çocuğun dili kullanımını veya üstün olan bilgi dağarcığını aşırı derecede sergileme davranışlarını farklı veya garip olarak değerlendirebilirler. İnsanların üstün yetenekli çocuklara bu önyargıyla bakmaları ise üstün yetenekli çocukların olumsuz şekilde yargılanmasına neden olabilmektedir. Bu yargılamalar elbetteki çocuğu etkilediği kadar aileyi de etkisi altına almaktadır. Anne babalar, öğretmenler ve çevredeki diğer insanlar özelliklerini ve yaygın olarak görülen davranışlarını anladıklarında üstün yetenekli çocuklarla ilgili daha yeterli olup onları anlama, kabul etme ve onlarla iletişim kurma konularında çok daha istekli olacaklardır (27,126).

2.9.2. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Özellikleri

Pek çok anlamda akranlarından farklılıklar gösteren ve özel gelişimsel ve iletişimsel tercihleri bulunan üstün yetenekli çocukların ailelerinin yapıları ve aileleri ile olan ilişkileri de normal gruptan farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıkları anlayabilmek için bu alanda yapılmış olan çeşitli araştırma sonuçlarını gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Üstün yetenekli çocukların aileleriyle gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar bizlere bu aile grubu hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Olszewski, Kulieke ve Buescher'in (69) çalışmasında üstün yetenekli çocukların ailelerinin genellikle iki ebeveynli aileler oldukları, anne ve baba yaşlarının ortalamadan daha yaşlı olduğu ve en az üniversite düzeyinde eğitim aldıkları bulunmuştur. Diğer araştırmacıların çalışmalarında da bu aileler çoğunlukla aile yapılarını düzenli şekilde sürdürebilen, yaşam zorluklarına karşı tutarlı ve birbirlerine kenetli aileler olarak

tanımlanmışlardır. Anne ve babalarının yaş, eğitim düzeyi ve çocukların kardeş sayısı değişkenlerine göre incelendiği araştırmanın sonucunda örneklem grubundaki çocukların WISC-R zekâ ölçeği puan ortalamalarının anne ve baba yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır (131). Yine ailelerin birbirine yakınlığı konusunda Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden üstün yetenekli çocukların aile ortamlarının yapısının değerlendirildiği bir başka çalışmada üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin aile içinde birlik ve beraberlik puanlarının yükseldikçe, buna bağlı olarak denetim puanlarının da yükseldiği görülmüştür (132).

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin diğer ailelerden en önemli farklılığının, sahip oldukları bazı değerlere kuvvetle sarılmaları olduğu görülmüştür. Başarılı olma, kazanma ve tutarlı olma gibi kavramlara diğer ailelere oranla daha fazla değer yükledikleri göze çarpmaktadır. Ayrıca yüksek standartlara sahip ve mükemmeliyetçi özellikler göstermeye yatkın oldukları da bulunmuştur (133).

Üstün yetenekli veya üstün başarılı çocuklara sahip ailelerin genellikle çocuk merkezli, eğitim ve başarı için kendilerine ve çocuklarına yüksek standartlar koyan, kurallara uymayı ve geleneksel değerleri sahiplenen, entelektüel ve kültürel aktivitelere değer veren ve destekleyici aile ilişkilerini benimseyen özellikleri olduğu görülmüştür (74,76). Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling (134)'in araştırmaları üstün yetenekli çocukların ailelerinin daha çok otoriter anne baba tutumunu sergilediklerini, fakat bununla birlikte sıcak, yakın ve kabul edici davranışları da olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmada üstün yetenekli çocuklara uygulanacak bu tarz bir ebeveynlik stilinin çocukları başarıya götürebilecek unsurlardan olabileceği vurgulanmıştır. Bu bulguları destekleyen bir çalışma ülkemizde Karakuş Atabay (135) tarafından gerçekleştirilmiştir. Üstün yetenekli olan ve olmayan ergenlerin, çocukluk dönemlerine ilişkin olarak algıladıkları anne baba tutumları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, üstün yetenekli ergenlerin akranlarından daha uyumlu olduğu ve anne babalarını tutarlı disiplin uygulayan, ilgili ve şefkatli, amaçlarına ulaşmada onları destekleyen ebeveynler olarak algıladıkları bulunmuştur.

Ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalarda üstün yetenekli çocukların ailelerinin otoriter yapıda olduklarını gösteren bazı bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin, Coşkun (136)'un gerçekleştirdiği çalışmada üstün yetenekli çocuğa sahip çalışmayan

annelerin, üstün yetenekli çocuğa sahip memur olan annelere göre aşırı koruyucu oldukları ve aynı zamanda sıkı disipline inandıkları görülmüştür. Benzer konuda çalışma gerçekleştiren Atabay (137), üstün yetenekli ergenlerin algıladıkları anne tutumları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasının sonucunda, üstün yetenekli ergenlerin tutarsız disiplin tutumlarını geçersiz sayarak uyumlarını koruduklarını ama annenin fiziki ceza tutumu karşısında genel geçer kuralların dışına çıktıkları için rızacı davranmadıkları ve uyumlarını koruyamadıkları saptanmıştır.

Weissler ve Landau (138), üstün yetenekli çocukların aile ve ev ortamını araştırdıkları çalışmada bu çocukların ailelerinin kendi içlerinde normal gelişim gösteren çocukların ailelerine oranla daha fazla sayıda karmaşık sözel etkileşimler kurduklarını bulmuşlardır. Çalışmaya katılan babalar çocuklarının sordukları sorulara daha açıklayıcı cevaplar vermişler ve iletişimleri sırasında daha fazla espri yapmışlardır. Hem anneler hem de babalar çocuklarına daha fazla soru sormuş, daha açıklayıcı cevaplar vermiş, analogi ve benzetmeleri daha çok kullanmışlardır. Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri arasındaki ilişkilere odaklanan farklı araştırmalarda aile ve çocuklar arasında açık iletişim dediğimiz tarzda bir ilişki örüntüsü tespit edilmiştir (139). Bu iletişim tarzında çocuğun kendi davranışının sorumluluğunu alarak hareket etmesi, içten kontrollü olması beklenmektedir. Duygulara karşılık vermede ve iletişimde normal gelişim gösteren çocukların ailelerine oranla daha açık oldukları ve problem çözme tekniklerini daha fazla kullandıkları araştırmalarla tespit edilmiştir.

Yukarıda vurgulanan üstün yetenekli çocukların ailelerinin özelliklerini ve aile içi ilişkilerini yansıtan araştırma sonuçlarına uymayan sonuçlar ise genellikle düşük gelirli, azınlık grubuna ait veya hem üstün yetenekli hem de dikkat eksikliği veya öğrenme güçlüğü gibi ek zorluklara sahip üstün yetenekli çocukların ailelerinde görülmektedir (140). Üstün yetenekli çocukların ailelerinde ve aile içi etkileşimlerde yaşanan belli başlı bazı sorunlar da bulunmaktadır. Bu ailelerde yaşanan yaygın aile içi problemler arasında gerçekçi olmayan beklentiler, ebeveynler ile üstün yetenekli çocukları arasında yaşanan aile içi güç savaşları, üstün yeteneğin aile tarafından yanlış anlaşılması veya hiç anlaşılabilmesi, akademik başarısızlık riski ile kardeşler arası tartışmalar bulunmaktadır (75,141).

2.9.3. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin İhtiyaçları

Anne baba olmak bir insanın hayatta gerçekleştirebileceği en zor görevlerden biridir. Üstün yetenekli bir çocuğun anne babası olmak ise normal gelişim gösteren bir çocuğun ebeveyni olmaktan pek çok açılardan farklılık gösterir (1,3,4). Özellikle üstün yetenekli çocukların topluma oranı açısından bakıldığında azınlık bir grup oluşturmaları sebebiyle ailelerinin durumu daha net şekilde ortaya çıkmaktadır (142). Üstün yetenekli çocukların ailelerinin normal gelişim gösteren çocukların ailelerinin ihtiyaçlarından çok farklı endişeleri ve ihtiyaçları olabilmektedir.

Üstün yetenekli çocukların aileleri çocuklarının uygun okula veya sınıf seviyesine yerleştirilmesi, okul personeliyle ilişkilerin sürdürülmesi, başarısızlıkla ve motivasyon eksiklikleriyle başa çıkma ve cesaretlendirme ile baskı uygulama arasındaki ince çizgiyi tutturabilme gibi pek çok endişeyi aynı anda taşımaktadırlar. Bunun dışında anne babalar üstün yetenekli çocuklarının akran ilişkilerini geliştirmek, çocuklarının duygusal ve duyuşal duyarlılıklarıyla başetmek, depresyon, stres ve mükemmeliyetçilik durumlarıyla başa çıkmak gibi pek çok yükün de altındadırlar. Hatta bazı ailelerde üstün yetenekli çocukların ihtiyaçları ve bunun sonucu olan davranışları sebebiyle gerginlikler yaşanabilmektedir (3).

Üstün yetenekli çocukların aileleri aynı zamanda okuldaki eğitim programı ile öğretmenlerin yaklaşımları ve davranışları konusunda da pek çok yardıma ihtiyaç duyarlar. Çoğu okul üstün yetenekliler de dahil olmak üzere normal gelişim gösteren çocuklar dışında kalan çocuk gruplarının özellikleri ve onlara uygun eğitimler konusunda fazla bilgili değillerdir. Bu tarz durumlarda da üstün yetenekli çocukların aileleri okulla ve öğretmenle kurulması gereken normal etkileşimleri kuramadıklarını ve ihtiyaç duydukları yönlendirme ve desteği alamadıklarını düşünerek kendilerini izole ve yalnız hissederler (16,86). Anne babaların ilgilenmek zorunda olduğu bir başka konu da öğretmenlerin üstün yetenekli çocuklarına karşı tutumu ve okuldaki eğitim Programı'nın çocukları için farklılaştırılmasını takip etmektir (8).

Üstün yetenekli çocukların aileleri çocuklarının sahip oldukları özellikler başarıyı veya olumlu özellikleri çağrıştırıyor olsa da devam ettikleri okulda uyumlu olup olmayacakları konusunda endişelenirler. Bunun dışında değişen aile içi roller, üstün yetenekli çocukları ve çevrelerindeki komşu, akraba ve geniş toplumla

kurmaları gereken iletişim, üstün yetenekli çocukları ve okulu arasındaki iletişimler gibi pek çok konu da ailelerin diğer endişeleri arasında yer almaktadır (8).

Üstün yeteneklilerin anne babalarının ihtiyaçları konularında yaşanan sıkıntılara bakıldığında yurt dışı ve yurt içinde yapılan araştırmaların benzer endişeleri ve sıkıntıları ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin, Eriş (143)'in 23 aileden gelen 31 Türk üstün yetenekli çocuğun anne babasıyla gerçekleştirdiği çalışmada ailelerin okul seçimi ve çocuklarının geleceği, varolan potansiyelin nasıl değerlendirileceği, çocuklarının öğretmenleri ve toplumla olan ilişkilerdeki sıkıntılar, eğitim materyali eksikliği, kurumların sağlıklı işleyişi vb. pek çok ihtiyaç belirttikleri görülmüştür. Benzer şekilde Yoo ve Moon (85)'un çalışmasında da ailelerin en çok okul seçimi, akademik beklentiler ve çocuklarının arkadaş ilişkileri konularında bilgi ve beceriye ihtiyaç duydukları görülmüştür.

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin yaşadıkları sorunları ele alan araştırmalarda bu ailelerin toplumda kendilerine destek verilmediğini hissettikleri de görülmektedir (9). Üstün yetenekli çocukların aileleri genellikle kendilerini çocuk yetiştirme sırasında dışlanmış ve yalnız bırakılmış hissedebilirler. Bunun dışında bu aileler toplumdaki olumsuz tepkiler alabilmekte ve diğer anne babalarla kıyaslandıklarında giderek artan ve sıkıntı oluşturan miktarda sorumluluk hissetmektedirler (10). Anne babalar genellikle çocuklarını yetiştirirken karşılaştıkları endişeleri ve mutlu anları diğer anne babalar, komşular ve akrabalarla paylaşırlar. Buna karşın üstün yetenekli çocukların aileleri genellikle çocuklarının özelliklerini ve başarılarını, anlaşılamama endişesiyle paylaşp tartışamazlar. Zaman zaman aileler üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili anlattıkları yüzünden hikaye uyduruyor olmakla bile suçlanabilmektedirler. Bu da üstün yeteneklilerin ailelerinin yaşadığı sıkıntılardan bir başkasıdır (4,11). Üstün yetenekli çocuklar zaman zaman yaşlılarıyla karşılaştırıldığında daha ileri beceriler gösterdiğinde -erken okuma gibi- diğer anne babalar üstün yetenekli çocuğun ailesinin gerçek durum öyle olmasa bile çocuğu çok zorladığını düşünebilirler (11).

Anne babalar hem aile içinde üstün yetenekli çocukları ile normal gelişim gösteren kardeşleri arasındaki hem de değişen karı-koca ilişkilerindeki zorlanmaları dengelemek durumunda kalırlar. Bunların yanı sıra sosyal çevreye çocuklarının kabulünü sağlamaya çalışırken, aynı zamanda çocuklarının zihinsel yaşına yakın

başka çocuklarla iletişim kurmalarını ve toplumda kabul edilmelerini de sağlamaya çalışırlar (8).

Bazı anne babalar üstün yetenekli çocuklarına yeterli ebeveynlik becerilerini gösteremedikleri konusunda endişeye düşmektedirler. Diğer anne babalar ise çocuklarının potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için harcadıkları bütçe sebebiyle sıkıntılar yaşayabilmektedirler (1,3,4,11). Üstün yetenekli çocukların ailelerinin çocuklarının her anlamdaki gelişimlerini desteklemek için normal gelişim gösteren ailelerden daha fazla bütçe ile zaman ayırmaları ve adanmışlık göstermeleri gerekmektedir.

Üstün yetenekli çocukların aileleri çocuklarının eğitimsel ihtiyaçlarından daha fazla miktarda ebeveynlik stratejileri ve sosyal-duygusal ihtiyaçlarına yönelik yardım talebinde bulunmaktadır (12). Bunlar dışında çocuklarını etkileyen gelişimsel konular hakkında bilgi sahibi olmadıkları için çocuklarının davranışlarına karşı nasıl tepki vereceklerini de bilememektedirler (144).

Üstün yetenekli çocukların aileleri genellikle yukarıda sıralanan problemlerle başa çıkmada hazırlıksızdır veya bunların farkında bile olmayabilirler. Bu sebeple üstün yetenekli çocukların aileleri için hazırlanmış bir eğitim programı üstün yetenekli çocuklarla ilgili bilgi sağlama, olası problemler hakkında bilgi verme ve uyarma, ve varolan bazı sorunlarla ilgili çözüm önerileri getirme görevlerini yerine getirebilecektir. Aile eğitimi ve rehberliği grupları bu tarz pek çok sorunu ortaya çıkmadan önleyebilme ve anne babalara oluşan sorunlarla daha iyi başetmelerinde yardımcı olma gibi faydalar sağlamaktadır (15).

2.10. Üstün Yetenekli Çocukların Aileleriyle Çalışırken Destek Alınabilecek Kuramlar

Üstün yetenekli çocukların aileleriyle çalışırken gerçekleştirilen bireysel veya toplu rehberlik çalışmalarında bilinen bazı kuramlardan veya bakış açılarından yararlanmak hem hazırlanacak programların yapısının daha sağlam olmasını, hem de çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bulguların daha iyi yorumlanmasını sağlayacaktır. Bu anlamda bu noktada üstün yetenekli çocukların aileleriyle çalışırken destek alınabilecek kuramlardan olan “Aile Sistemleri Kuramı” ve “Aile Ekolojisi Kuramı”na değinilecektir.

2.10.1. Aile Sistemleri Kuramı

Genel Sistemler Kuramı, pek çok farklı alanın yanı sıra, sosyal bilimler alanında da oldukça ekili olmuştur. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru, Genel Sistemler Kuramı'ndan yola çıkarak biçimlenen Aile Sistemleri Kuramı, ailenin çalışılmasında temel kuramsal bir çerçeve sağlamış ve ailelere yönelik klinik uygulamaların da temelini oluşturmuştur. Aileler, ortak bir geçmişi paylaşan, aralarında duygusal bağlılık bulunan ve gerek üyelerinin bireysel gereksinimlerini gerekse bir bütün olarak ailenin gereksinimlerini karşılamak üzere yöntemler geliştirmiş olan bireylerden oluşmaktadır. Ailenin bu özelliği göz önüne alındığında, sistem kuramının ailenin çalışılmasında ne kadar uygun bir yaklaşım olduğu daha açık ortaya çıkmaktadır. Aile Sistemleri Kuramı, hem ailelerin yapısal karmaşıklığını hem de aile içi etkileşimleri yönlendiren etkileşimsel örüntüleri anlamaya yardımcı olmaktadır (145).

Aile Sistemleri Kuramının temel kavram ve önermelerine kısaca bakıldığında bunların, Bütünlük, Hiyerarşi, Homeostasis x Morfogenesis, Sınırlar, Açık ve Kapalı Sistemler, Dağınım–Negatif Dağınım, Geribildirim Döngüleri, Hedef/Amaç, İletişim, İlişki ve Eş-sonluluk olduğu görülebilir (146).

Aile Sistemleri Kuramı'nın aileyi ve aile içindeki ilişkileri tanımladığı önermeleri gözden geçirmek kuramın temel bakış açısını anlamak konusunda yararlı olacaktır.

- Aile, üyelerinin etkileşiminden oluşan bir sistemdir.
- Aile daha büyük bir üst sistemin alt sistemidir.
- Aile üyeleri ve aile üyelerinin birbirleri ile ilişkileri, aile sisteminin bileşenlerini oluştururlar.
- Aile sisteminde her birey diğerlerini etkiler ve onlardan etkilenir.
- Aile üyelerinin birindeki bir değişim, diğer üyelere ve ailenin bütününe de yansiyacaktır.
- Aileyi anlamak için, tek tek bireyler düzeyinde değil, kişilerarası ilişkiler ve diğer sistemlerle ilişkiler bağlamında bakmak gerekmektedir.
- Her aile içinde açık ya da örtük kurallar vardır.

- Aile sisteminin sınırı “biz” ve “dışarıdaki olaylar”ın ayırt edilmesidir.
- Aile sisteminde, ailedeki iletişim örüntüleri ve bu örüntülerin işlenmesi sonucunda ortaya konulan davranışlar vardır (145).

2.10.2. Aile Ekolojisi Kuramı

Aile Ekolojisi kuramı, sosyal bilimler alanına yakın zamanda girmiştir. Bronfenbrenner tarafından 1979’da ortaya atılan kuramın temel varsayımı, “gelişim ve değişimin gelişmekte olan şey ile içinde bulunduğu çevresel şartlar arasındaki etkileşim sonucunda gerçekleştiği”dir (147-149).

Ailenin, ebeveynlerin ve çocukların içinde yaşadığı çevre, birbirleri ile karşılıklı ilişkileri olan farklı düzeylerden oluşmaktadır. Bu farklı çevresel düzeyler ebeveynlerin ve çocukların gelişimini, davranışlarını ve bakış açılarını önemli ölçüde etkiler. Ekolojik kurama göre aile bir dizi içiçe geçmiş halkanın Merkezi'nde yer almaktadır. Bireyi ve aileyi çevreleyen dört çevresel sistemden bahsedilmektedir. Bunlar :

- Okul, işyeri, arkadaş grubu gibi bireyin ya da ailenin doğrudan iletişim içinde olduğu çevreleri tanımlayan mikrosistem,
- Çeşitli mikrosistemler arasındaki ilişkilerden oluşan mezosistem,
- Bireyin, ailenin gelişiminde dolaylı yoldan etkilediği koşulları temsil eden egzosistem ve
- Bir kültür ya da alt kültürü tanımlayan geniş kurumsal örüntüleri kapsayan ve en dıştaki katmanı oluşturan makrosistem

Çocuk her zaman için çevreyle etkileşim halindedir ve Bronfenbrenner'in modelinde de bahsettiği gibi, gelişimi üzerinde yalnızca aile değil, pek çok sistem etkilidir. Yani aslında çocuğun gelişiminde aile kadar okul da etkilidir. Bu iki sistemin etkileşimi çocuğun eğitim sürecinde çok önemlidir. Etkili okul-aile işbirliği sayesinde çocuğu tanıma, becerilerini, yeteneklerini destekleme ve gözlemlene süreçleri nitelik kazanmaktadır (147-149).

2.11. Aile Rehberliği alışmalarının Üstün Yetenekli ocukların Ailelerine Faydaları

Genellikle belirli bir engeli olan çocukların aileleri toplum tarafından destek ve anlayışla karşılanırken üstün yetenekli çocukların aileleri kendilerini yalnız bırakılmış hissederler (16). Bu tarz zorluklarla karşılaşan üstün yetenekli çocukların ailelerinin kendilerini anlayacak ve sorunlarını anlatıp anlaşılabilirliklerini hissettikleri benzer ailelerden oluşan eğitim ve rehberlik gruplarına ihtiyaçları vardır.

Bilinen aile eğitimi ve danışmanlığı yaklaşımlarının aile içi iletişimleri geliştirmede, bilgi aktarımında ve aileye destek sağlanmasında faydalı olduğu kanıtlanmıştır. Buna karşın tüm bu bilinen aile eğitimlerinin odağında normal veya gelişim geriliği gösteren çocuklar ve aileleri yer almaktadır. Dolayısıyla bu programlar üstün yetenekli çocukların ve ailelerinin yaşadıkları özel durumları kapsamamaktadır (15). Bu anlamda onlar için oluşturulmuş destek verici aile gruplarına devam etmek anne babaların ebeveynlik rollerinde kendilerine güvenmelerini sağladığı kadar ihtiyaç duyulan bilgi alışverişini de kolaylaştırır. Bu sayede aileler çocuklarıyla yaşadıklarının başka üstün yetenekli ocuk sahibi ailelerde de yaşandığını, ortak sorunlar ve bunlar için ortak çözümler olduğunu görürler. Bu sayede dışlanmışlık hissinin üstesinden gelinmiş olur ve bu gruplardan duygusal destek alınır (16,17).

Anne baba rehberliği/danışmanlığı grupları aynı zamanda üstün yetenekli çocukların ailelerinin anne babalık deneyimlerini paylaşabilmeleri için çok uygun ortamlardır (3,4,18) ve üstün yetenekli bir çocuğu yetiştirmenin zorluklarından kaynaklanan stresi azaltmak için de gerekli ve faydalıdır (19).

2.12. Üstün Yetenekli ocukların Aileleri İçin Gerçekleştirilen Aile Rehberliği alışmaları

Hem yurt içi hem de yurt dışındaki alanyazına bakıldığında üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarına yönelik hazırlanmış çok az sayıda program karşımıza çıkmaktadır. Yurt dışındaki programlar arasında üstün yetenekli çocukların eğitim ihtiyaçlarını konu edinmiş olanlar (150) ok kısa süreli ve eğitimin etkisinin değerlendirilmediği çalışmalar (15,151) veya pek çok sayıda ebeveynlik stratejisinin öğretildiği fakat son değerlendirmenin yapılmadığı uygulamalar (152) olduğu

görülmektedir. Bunlar dışında genel amaçlar için oluşturulmuş aile eğitimi programlarını üstün yetenekli çocukların ailelerine uyarlama çalışmaları da bulunmakla birlikte henüz üstün yetenekli çocukların aileleri üzerinde etkisi geniş örneklemeler vasıtasıyla kanıtlanmış bir rehberlik programı bulunmamaktadır (2).

Ülkemiz açısından bakıldığında üstün yetenekliler ve ailelerinin ihtiyaç duydukları eğitim ve rehberlik konusunun oldukça yeni bir araştırma alanı olduğu görülmektedir. Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik tutarlı ve sistemli bir şekilde oluşturularak faydası kanıtlanmış bir aile eğitimi/rehberliği yöntemi ülkemizde henüz uygulanmamaktadır. Bu alanda gördüğümüz örnekler genellikle üstün yetenekli çocuklar ve aileleri için kurulmuş derneklerde, bazı özel okullarda ve ilgili üniversitelerin üstün yetenekliler programlarının düzenlendiği kurumlarda verilen, sürekliliği olmayan, belli konulara odaklanmış tek oturumluk eğitimler/konferanslar şeklindedir. Bunlar dışında Bilim ve Sanat Merkezlerindeki rehberlik servislerinde görev yapan rehber öğretmenlerin kendi çabalarıyla oluşturdukları aile eğitimi çalışmaları da bulunmaktadır. Bu alandaki ilk örnek olan Kurtulmuş'un (153) gerçekleştirdiği çalışmada üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yüz yüze görüşme ve web sayfası aracılığıyla bilgi verme şeklinde gerçekleştirilen aile eğitimi çalışmasının deney grubundaki ebeveynlerin ve çocuklarının aile ilişkilerini algılamalarında ve çocukların mükemmeliyetçilik özellikleri üzerinde olumlu etkileri olduğu bulunmuştur.

Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelerin rehberlik ihtiyaçları konusunda yurtdışında gerçekleştirilmiş, hem teorik hem de pratik bilgilere dayalı iki programla karşılaşılmıştır. Aşağıda bu iki programın dayandığı temeller ve içerikleriyle ilgili kısa bilgi verilmektedir.

2.12.1. Olumlu Ebeveynlik Modeli (Positive Parent Training)

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin eğitimi konusunda yurtdışında uygulanmaya çalışılan bir model olan Olumlu Ebeveynlik Programı-OEP (Positive Parent Training) halen oluşturulma aşamasında olan bir modeldir. Olumlu Ebeveynlik Programı, kendi içinde pek çok seviyeden oluşan, genel olarak sorun önleme odaklı bir aile destek stratejisi olarak geliştirilmiştir. Programın ana amacı ailelerin ebeveynlikle ilgili bilgi, beceri ve güvenlerini geliştirerek çocuklarda ortaya

çıkabilecek ciddi duygusal, davranışsal ve gelişimsel problemleri önlemektir. Program sosyal öğrenme prensiplerine dayalı olarak geliştirilmiştir. Bu program daha sonra üstün yetenekli çocukların aileleri için düzenlenmeye çalışılmıştır. Programı geliştirme aşamasında üstün yetenekli çocukların ailelerine uyarlayabilmek için bir pilot grup uygulaması yapılmıştır. Bu uygulama dokuz oturumdan oluşmaktadır. İlk beş oturum yüz yüze çalışmalarla geçtikten sonraki üç görüşme telefon aracılığıyla yapılmakta ve sona kalan dokuzuncu oturum yine yüz yüze gerçekleşmektedir. Oturumlar oluşturulmadan önce ailelere ihtiyaç analizi yapılmış ve bulunan sonuçlar yoluyla temel program üstün yetenekli ailelerine uyarlanmaya çalışılmıştır (2).

2.12.2. SENG Modeli (Social Emotional Needs of Gifted Children)

Bu program üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik olarak oluşturulmuştur ve başta ABD olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde 25 yıldır uygulanmaktadır. Programın nasıl yürütüleceğiyle ilgili bir el kitabı ve oturumlarda işlenecek konu içeriklerinden oluşan bir temel kitap bulunmaktadır.

Programın temel amacı anne babaların çocuklarının ilk ve en önemli öğretmenleri olduğu fikrinden yola çıkılarak üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ihtiyaçlarını anlama ve bunları aile rehberliği/destek programı sayesinde karşılayabilmektir. Bu programın ilk organize edildiği zamanlardan itibaren anne babaların üstün yeteneklilerin eğitimindeki önemine çok fazla inanılmış ve bu sebeple eğitim grupları ailelerin bilgilerini ve endişelerini paylaşabilecekleri rehberlik edilmiş toplantılar şeklinde yapılandırılmıştır.

SENG Modeli Aile Rehberliği grupları üstün yetenekli çocukların yaşayabilecekleri sosyal-duygusal sorunları ortaya çıkmadan önleyebilmeyi ve ailelerinin bu çocukları yetiştirirken ihtiyaç duydukları özelleştirilmiş bilgileri sağlayarak endişelerini azaltmayı amaçlayan gruplarıdır.

Grup oturumları üstün yetenekli çocukların aileleri için kendilerine benzeyen diğer ailelerde yaşanan aile-çocuk etkileşimlerini görmek, üstün yetenekli çocuklarla ilgili bilgilenip kendi bilgilerini diğerleriyle paylaşmak ve kendi ebeveynlik stillerinin çocuklarıyla yaşadıkları durumlara olan etkisini anlayıp içgörü kazanmak açısından faydalı olmaktadır. Gruplar sorunları çözmenin en iyi yolunun onları baştan önlemek olduğu fikrine dayalı olarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte

ortaya çıkmış veya süreç içinde çıkacak olan problemlerin çözümü için de uygun “problem çözme yöntemleri” uygulanmaktadır. Yine de sonuç olarak tüm oturumların odağında üstün yetenekli çocuklardaki duygusal ve davranışsal sorunları önlemeye yönelik olarak anne babaların pozitif gelişiminin sağlanması yer almaktadır.

Aileler grup oturumlarında öncelikle çocuklarına rehberlik etmede ve onları uygun şekilde yetiştirmede ihtiyaç duydukları gücün zaten kendilerinde olduğunu görürler. Anne babalar aynı zamanda kendileri ve kendi üstün yetenekleri konusunda içgörü kazanmış olurlar. Bunun dışında üstün yetenekli çocuklarıyla yaşadıkları güç mücadelelerinden kaçınmanın ve çocuklarının motivasyonunu arttırmanın daha iyi yollarını öğrenir ve çocuklarıyla iletişimlerini arttırmayı ve ilişkilerini derinleştirmeyi sağlayacak pek çok teknik ve yaklaşımı uygulamayı öğrenirler (4).

Adler (36) SENG Modeli Aile Rehberliği gruplarına katılan ailelerin, üstün yetenekli çocuklar hakkındaki bilgi seviyeleri, aile içi iletişimleri ve ebeveynlik becerilerindeki değişimi incelemiştir. Çalışmasının sonunda her üç araştırma sorusuyla ilgili hem nitel hem de nicel verilerin desteklediği olumlu sonuçlar elde etmiştir. Örneğin SENG Modeline katılan ailelerin çocuklarındaki üstün yetenekli çocuklara özgü olan bilişsel ve sosyal-duygusal özellikleri çok kolay ayırt edebildikleri ve program sonunda bu konulardaki bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür. SENG Modeline katılan ailelerde aynı zamanda çocukları hakkındaki baskıcı ve sürekli başarılı olmaya zorlayıcı davranışların kontrol grubuna göre daha az görüldüğü tespit edilmiştir. Raymond ve arkadaşları (154)'nın çalışmasında da SENG grubuna katılım sonrasında ailelerin özellikle üstün yetenekli çocuklarındaki uyumsuz gelişim ve mükemmeliyetçilik konusundaki bakış açılarının değiştiği gözlemlenmiştir.

2.12.3. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik Gerçekleştirilen Diğer Eğitim ve Rehberlik Çalışmaları

Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik olarak hem çocuklarının yaşama ihtimalleri olan sosyal-duygusal sorunları önleyip azaltmak hem de sağlıklı gelişimlerini sağlamak için düzenli ve etkisi kanıtlanmış aile eğitimi programlarının uygulanması gereklidir (20). Üstün yetenekli çocukların aileleri, normal gelişim

gösteren çocukların ailelerine yönelik programlarla karşılanamayacak pek çok farklı problem ve endişeler belirtmektedirler. Aynı zamanda varolan aile eğitim programlarının da ihtiyaçlarını karşılamadığını hissetmektedirler (2). Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik eğitim ve rehberlik çalışmaları alanında yapılmış diğer araştırmaları gözden geçirmek güncel bir program geliştirme aşamasında faydalı olacak bilgileri ortaya koyacaktır.

Üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanan ve demokratik anne babalık becerilerinin öğretildiği bir aile eğitimine katılan ailelerin çocuklarının daha fazla içsel kontrol odaklı olduğu görülmüştür (155). Applebaum (15), üstün yetenekli çocukların ve ailelerinin yaşayabilecekleri problemleri önleme amacıyla 6 oturumdan oluşan bir önleyici aile eğitimi programı geliştirmiştir. Programın ana amaçları arasında üstün yetenekli çocukların farklı gelişim özellikleriyle ilgili ailelere bilgiler vermek, üstün yetenekli çocuklarını motive etme yollarını anlatmak ve üstün yetenekli bir çocuğa sahip olma dolayısıyla ailelerde oluşan kafa karışıklığını ve çocuklarını doğru yetiştirmeyle ilgili güvensizliklerini azaltmaya çalışmak bulunmaktadır. Bunlar dışında programın, ailelerin çocuklarına uygun motivasyon ve uyaran sağlama yollarıyla uygun sosyalleşme ortamları yaratma konusunda da rehber olması düşünülmüştür. Çalışmanın etkisinin değerlendirilmesi için gereken analizlerin yapılmamış olması programın etkisiyle ilgili bilgi eksikliğine neden olmaktadır. Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik olarak gerçekleştirilen ve 6 hafta süren bir başka konsültasyon grubu çalışmasında iletişim becerileri üzerine yoğunlaşmış, araştırma sonucunda ailelerin kendilerini kabul ve kişisel uyum puanlarında anlamlı derecede farklılıklar bulunmuştur (156). Üstün yetenekli olma potansiyeli taşıyan ve düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen zenci ve latin kökenli çocukların ailelerine verilen bir başka eğitimde ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarının eğitime bağlı olarak değişim gösterip göstermediği incelenmiştir. Eğitim sonunda ailelerin çocuklarına daha fazla keşfetmeye yönelik sorular yönelttiği ve çocuklarının bilişsel gelişimine daha çok önem vermeye başladıkları görülmüştür (157).

Üstün yetenekli çocuklarla ilgili ailelerine bilgi vermeyi amaçlayan bir başka çalışmada (151) aileler için dört oturumdan oluşan bir danışmanlık programı hazırlanmıştır. Bu danışmanlık Programı'nın üç temel amacı, katılımcıların üstün

yetenekliler konusu hakkındaki bilgilerini ve bu konu başlığı hakkında kendilerine olan güvenlerini artırmak, çocuklarına karşı olan tutumlarını geliştirmek ve üstün yetenekli çocuklarını eğitime görevlerinin bilincine varmalarını sağlamak olarak tanımlanmıştır. Program sonucunda üstün yeteneklilikle ilgili bilgi ve kendine güven artışı anlamlı derecede kendini göstermiş olmasına karşın ailelerin çocuklarına karşı takındıkları tutumda anlamlı değişim olmamıştır.

Çeşitli araştırmacıların üstün yetenekli çocukların aileleriyle gerçekleştirmeye çalıştıkları aile eğitimi ve aile rehberliği çalışmalarının yanında aile terapistleri tarafından da bu aileler için geliştirilmeye çalışılan aile terapisi modelleri bulunmaktadır (158,159). Aile terapisi yöntemi kullanılan çalışmalarda genellikle gelişimsel konular, aile içi ilişkiler ve dengeler, akademik başarısızlık, hem üstün yetenekli çocukta hem de ailesinde görülebilecek içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış patolojik sorunlar konu olarak ele alınmaktadır. Üstün yetenekliler alanında aile terapisi uygulamaları konusunda giderek artan bir ilgi olmasına karşın etkililiği istatistiksel olarak kanıtlanmış kesin yöntemler bulunmamaktadır (160).

Ülkemizdeki üstün yetenekli çocukların ailelerinin eğitim/rehberlik ihtiyaçları da en az dünya üzerindeki diğer ülkelerde yaşayan üstün yeteneklilerin anne babalarının ihtiyaçları kadar önemlidir. Metin ve arkadaşları (161)'nin çalışmalarında da ortaya konduğu gibi üstün yetenekliler alanında yurdumuzda gerçekleştirilen çalışmalar arasında üstün yeteneklilerin aileleri konusu en az sayıda çalışma yürütülmüş alanlardan birisi durumundadır. Farklı bir grubun ebeveynleri olan üstün yetenekli çocuğa sahip anne babalar için zaman geçirilmeden ihtiyaçlarına yönelik olarak farklılaştırılmış eğitim ve rehberlik programları hazırlanıp uygulanması günümüzde bir zorunluluk halini almış bulunmaktadır. Bu amaç ve ihtiyaçtan yola çıkarak bu tez çalışmasında Türk üstün yetenekli çocuklarının ailelerinin rehberlik ihtiyaçları geliştirilecek ve uyarlanacak aile rehberliği programları vasıtasıyla giderilmeye çalışılacaktır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın evreni, örnekleme, araştırmanın deseni, deney ve kontrol gruplarının oluşturulması, çalışmaya katılan aileler ve çocuklarıyla ilgili demografik bilgiler, veri toplama araçları, ihtiyaç analizi çalışması ve sonuçları, aile rehberliği programlarının hazırlanma, uyarlanma ve uygulama süreçleri, veri toplama işlemi, toplanan verilerin değerlendirilmesi ve analizine ilişkin bilgiler sunulacaktır.

3.1. Araştırmanın Evreni

Bu araştırmanın evreni T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Bilim ve Sanat Merkezlerine devam eden, üstün yetenekli tanısı almış ilköğretim 3., 4. ve 5. sınıf öğrencileri ve ailelerinden oluşmaktadır.

3.2. Örneklem

Üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanmak üzere geliştirilen HÜYAP Modeli Aile Rehberliği Programı ve SENG Aile Rehberliği Programı'nın etkilerini test etmek için seçilen örneklem grubu "amaçsal örnekleme yöntemi" kullanılarak belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme, randomize olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır ve bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanımaktadır (162,163). Bu örnekleme yönteminde evren, çalışmanın amacına uygun olarak kümelere ayrılır ve bu kümelerden araştırmaya en uygun olduğu düşünülen küme örneklem olarak seçilir. Bu araştırmada Ankara ilinde bulunan iki Bilim ve Sanat Merkezi'nden biri olan Yasemin Karakaya Bilim Sanat Merkezi'ne devam eden 3. 4. ve 5. sınıf çocukların ailelerinden, çalışmaya katılmaya gönüllü olanlar seçilerek birebir eşleme yoluyla deney gruplarına ve kontrol grubuna dahil edilmişlerdir. Araştırmanın örneklem grubunun Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nden seçilme sebepleri arasında daha önce bu merkezde sürekli ve sistematik bir aile rehberliği programı uygulanmamış olması ile öğrenci sayısının Ankara ilindeki diğer Bilim ve Sanat Merkezi'ne oranla deney grupları ve kontrol grubunu oluşturmak için gereken aile sayısını daha kolay sağlamış olması bulunmaktadır.

3.3. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma “ön- test son-test-izleme testli” iki deney ve bir kontrol gruplu yarı deneysel desende yapılandırılmış bir çalışmadır. Araştırmanın yarı deneysel desende gerçekleştirilmesinin sebebi deneysel işleme katılan ebeveynlerin gönüllü olmaları ve çalışmadaki gruplara seçkisiz olarak atanmamış olmalarıdır. Araştırmada 3X2’lik split-plot faktöryel karışık desen kullanılmıştır. Bu desendeki birinci faktör bağımsız işlem gruplarını (Deney Grubu 1, Deney Grubu 2 ve Kontrol) gösterirken, diğer faktör bağımlı değişkene ilişkin farklı koşullardaki tekrarlı ölçümleri (ön-test ve son-test) göstermektedir (163,164). Buna ek olarak sontestin uygulanmasından 2 ay sonrasında deney ve kontrol gruplarına izleme testi uygulanmıştır. Kontrol grubunun izleme testleri için katılımcı ebeveynlerden yeterli geri dönüt alınamadığından analizlere katılmamıştır. Araştırmanın deseni Tablo 3.1’de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Araştırmanın deseni

Gruplar	Öntest	İşlem	Sontest	İzleme
Deney Grubu 1	1- ADÖ*	HÜYAP Modeli Aile Rehberliği Programı	1-ADÖ	1-ADÖ
	2- HRUÖ**		2-HRUÖ	2-HRUÖ
	3- ÇSDÖ***		3-ÇSDÖ	3-ÇSDÖ
Deney Grubu 2	1-ADÖ	SENG Modeli Aile Rehberliği Programı	1-ADÖ	1-ADÖ
	2-HRUÖ		2-HRUÖ	2-HRUÖ
	3-ÇSDÖ		3-ÇSDÖ	3-ÇSDÖ
Kontrol Grubu	1-ADÖ 2-HRUÖ 3-ÇSDÖ	Eğitim Yok	1-ADÖ 2-HRUÖ 3-ÇSDÖ	-

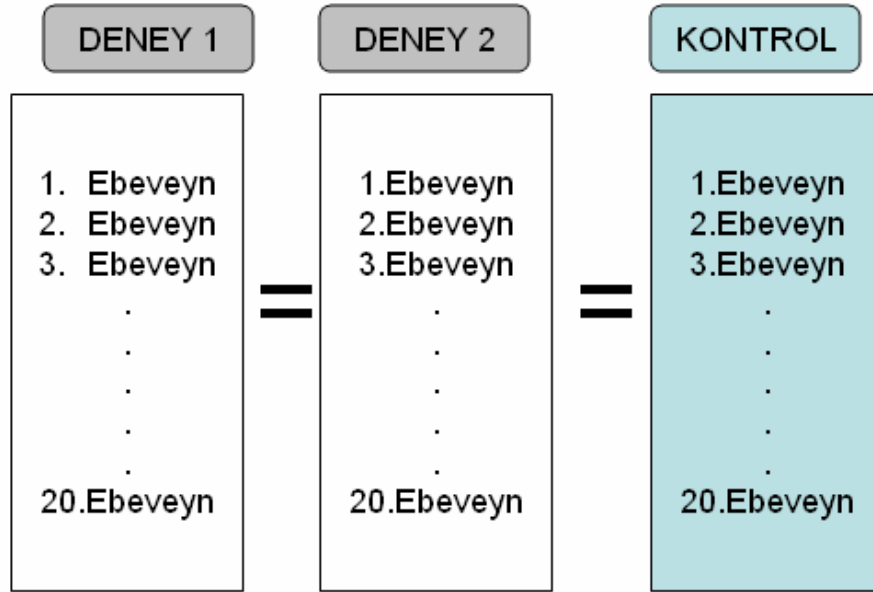
* ADÖ: Aile Değerlendirme Ölçeği

** HRUÖ: Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği

*** ÇSDÖ: Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği

3.3.1. Deney ve Kontrol Gruplarının Oluşturulması

Çalışmaların gerçekleştirileceği deney gruplarının ve kontrol grubunun oluşturulmasında öncelikle uygulanacak aile rehberliği gruplarının içeriği, eğitim tarihleri, eğitim yeri, katılım koşulları gibi bilgilerin yer aldığı afişler, el broşürleri ve e-postalar aracılığıyla aileler bilgilendirilmişlerdir. Bu duyuru ve bilgilendirmeler sonucunda çalışmaya katılmaya gönüllü olan ailelerin listesi oluşturulmuştur. Bu listedeki aileler sırasıyla her gruba 24 aile olmak üzere Deney 1 (HÜYAP), Deney 2 (SENG) ve Kontrol gruplarına atanmışlardır. Aileler eğitim düzeyleri, Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden çocuklarının sınıf düzeyi ve ihtiyaç analizi soru formu neticesinde ortaya çıkan eğitime ihtiyaç duyma durumları dikkate alınarak birebir eşleme yöntemiyle deney gruplarına ve kontrol grubuna atanmışlardır. Aşağıdaki Şekil 3.1'de deney ve kontrol gruplarının oluşturulma yöntemi görülmektedir.

Şekil 3.1. Deney ve Kontrol gruplarının oluşturulması

Başlangıçta her grup 24 üstün yetenekli öğrencinin ebeveyninden oluşturulmuştur. Grup sayıları deneysel işlem süresince oluşabilecek denek kayıplarının önüne geçebilmek amacıyla başlangıçta her grup 24 ebeveyninden oluşacak şekilde yüksek tutulmuştur. Rehberlik grubu sonlandırılırken çeşitli

nedenlerle (sağlık nedenleri, ailevi nedenler, şehirdışı görev çıkması vb.) gruptan ayrılmak zorunda kalan aileler olmuştur. Bu nedenle deney gruplarının sayıları HÜYAP Modeli için 21'e ve SENG Modeli için de 20'ye inmiştir. Gruplar arası eşitliği bozmamak için en son değerlendirmeye programlara sorunsuz devam eden ve kriterler açısından birbiriyle eş görünen 20'şer ebeveyn dahil edilmiştir. Aynı şekilde Kontrol grubu da 20 kişiye indirilmiştir. İstatistiksel analizlere ancak tüm oturumların en az %70'ine katılmış olan ebeveynler dahil edilmiştir. Toplam 10 oturumdan oluşan her iki rehberlik programında da altı ve daha az sayıda oturuma katılan ebeveynlerin programların gerçek etkilerini yaşayıp bunu ifade edemeyecekleri düşünüldüğünden bu yol tercih edilmiştir. Bu sınırın altında kalan ebeveynlerin oturumlara devamına izin verilmiş fakat doldurdukları ölçekler istatistiksel analizlere dahil edilmemiştir. Gruplara çift olarak katılan ebeveynlerden ise en çok katılan ebeveynin öntest, sontest ve izleme testlerini doldurması istenmiştir.

3.3.2. Araştırmaya Katılan Aileler ve Çocukları ile İlgili Demografik Bilgiler

Bu bölümde, araştırmaya katılan aileler ve çocuklarıyla ilgili demografik bilgilere yer verilmiştir. Demografik bilgiler araştırmacı tarafından oluşturulan Aile Bilgi Formu vasıtasıyla toplanmıştır. Tablo 3.2'de öncelikle araştırmaya katılan ebeveynlerin buldukları gruba ve cinsiyetlerine göre eğitim durumları, çalışma durumları, yaşları ve ailenin aylık kazancına göre dağılımları verilmiştir. Bu tabloda araştırmaya katılan tüm anne ve babalarla ilgili bilgiler sayı ve yüzde oranları şeklinde görülmektedir.

Tablo 3.2. Araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik bilgileri

		HÜYAP		SENG		Kontrol	
		n	%	n	%	n	%
Anne Eğitim Durumu	Okur yazar değil, İlkokul, Ortaokul	0	0.0	0	0.0	0	0
	Lise	3	15.0	3	15.0	5	25.0
	Lisans	13	65.0	11	55.0	14	70.0
	Yüksek Lisans	1	5.0	4	20.0	1	5.0
	Doktora ve üzeri	3	15.0	2	10.0	0	0.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Baba Eğitim Durumu	Okur yazar değil, İlkokul, Ortaokul	0	0.0	0	0.0	0	0
	Lise	0	0.0	2	10.0	5	25.0
	Lisans	16	80.0	12	60.0	11	55.0
	Y.Lisans	4	20.0	4	20.0	3	15.0
	Doktora	0	0.0	2	10.0	1	5.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Anne Yaş	20-29	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	30-39	13	65.0	9	45.0	14	70.0
	40-49	7	35.0	11	55.0	6	30.0
	50 ve üzeri	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Baba Yaş	20-29	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	30-39	7	35.0	7	35.0	10	50.0
	40-49	11	55.0	11	55.0	10	50.0
	50 ve üzeri	2	10.0	2	10.0	0	0.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Ailenin Aylık Kazancı	0-1000 TL	1	5.0	0	0.0	0	0.0
	1000-2000 TL	2	10.0	1	5.0	6	30.0
	2000-3000 TL	3	15.0	6	30.0	3	15.0
	3000-5000 TL	10	50.0	10	50.0	11	55.0
	5000 TL üzeri	4	20.0	3	15.0	0	0.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0

HÜYAP Modeli grubunu oluşturan ailelerin annelerinin eğitim durumlarına baktıldığında %15'inin lise, %65'inin lisans mezunu olduğu, %5'inin yüksek lisans ve %15'inin de doktora ve üzeri eğitime sahip oldukları görülmektedir. Babaların eğitimlerine bakıldığında %80'inin lisans mezunu olduğu, %20'sinin ise yüksek lisans derecesine sahip oldukları görülmektedir. Bu gruptaki annelerin yaşlarına

bakıldığında %65'inin 30-39 yaş aralığında, %35'inin ise 40-49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Babaların yaşlarına bakıldığında ise %35'inin 30-39, %55'inin 40-49, %10'unun ise 50 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ailenin aylık kazancı açısından ise HÜYAP Modeli grubundaki ailelerin %5'inin gelirinin 0-1000 TL arasında, %10'unun gelirinin 1000-2000 TL arasında, %15'inin gelirinin 2000-3000 TL arasında, %50'sinin gelirinin 3000-5000 TL arasında ve %20'sinin gelirinin de 5000 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir.

SENG Aile Rehberliği grubunu oluşturan ailelerin annelerinin eğitim durumlarına baktıldığında %15'inin lise, %55'inin lisans mezunu olduğu, %20'sinin yüksek lisans ve %10'unun da doktora ve üzeri eğitime sahip oldukları görülmektedir. Babaların eğitimlerine bakıldığında %10'unun lise, %60'ının lisans mezunu olduğu, %20'sinin ise yüksek lisans ve %10'unun da doktora derecesine sahip oldukları görülmektedir. Bu gruptaki annelerin yaşlarına bakıldığında %45'inin 30-39 yaş aralığında, %55'inin ise 40-49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Babaların yaşlarına bakıldığında ise %35'inin 30-39, %55'inin 40-49, %10'unun ise 50 ve üzeri yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ailenin aylık kazancı açısından ise SENG Aile Rehberliği grubundaki ailelerin, %5'inin gelirinin 1000-2000 TL arasında, %30'unun gelirinin 2000-3000 TL arasında, %50'sinin gelirinin 3000-5000 TL arasında ve %15'inin gelirinin de 5000 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Kontrol grubunu oluşturan ailelerin annelerinin eğitim durumlarına baktıldığında %25'inin lise, %70'inin lisans mezunu olduğu, %5'inin yüksek lisans eğitime sahip oldukları görülmektedir. Babaların eğitimlerine bakıldığında %25'inin lise, %55'inin lisans mezunu olduğu, %15'inin ise yüksek lisans ve %5'inin de doktora derecesine sahip oldukları görülmektedir. Bu gruptaki annelerin yaşlarına bakıldığında %70'inin 30-39 yaş aralığında, %30'unun ise 40-49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Babaların yaşlarına bakıldığında ise %50'sinin 30-39, %50'sinin 40-49, yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ailenin aylık kazancı açısından ise Kontrol grubundaki ailelerin, %30'unun gelirinin 1000-2000 TL arasında, %15'inin gelirinin 2000-3000 TL arasında, %55'inin gelirinin 3000-5000 TL arasında olduğu görülmektedir.

Ailelere ait demografik bilgiler tablosunu kısaca özetlemek gerekirse, HÜYAP, SENG veya Kontrol gruplarının hiçbirinde anne veya babası okur-yazar

olmayan, ilkokul veya ortaokul mezunu olan ebeveyn bulunmadığı görülmektedir. Ebeveynlerin çoğunluğu tüm gruplar için lisans mezunları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ebeveynlerin yaşları genellikle hem anne hem de baba için 30-39 ile 40-49 aralığında yer almaktadır. Ailenin ekonomik durumuna bakıldığında tüm gruplarda ailelerin yarısından fazlasının 3000-5000 TL aralığında aylık kazançlarının olduğu görülmektedir.

Buna ek olarak, araştırmaya katılan ailelerin buldukları gruba göre çocuklarının cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, yaşları ve kardeş sayıları Tablo 3.3'de verilmiştir. Bu tabloda, araştırmaya katılan tüm çocuklarla ilgili bilgiler sayı ve yüzde oranları şeklinde sunulmuştur.

Tablo 3.3. Araştırmaya katılan ailelerin çocuklarına ait demografik bilgiler

		HÜYAP		SENG		Kontrol	
		n	%	n	%	n	%
Çocuğun Cinsiyeti	Erkek	13	65.0	13	65.0	14	70.0
	Kız	7	35.0	7	35.0	6	30.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Çocuğun Sınıf Düzeyi	3. sınıf	10	50.0	10	50.0	10	50.0
	4. sınıf	7	35.0	5	25.0	7	35.0
	5. sınıf	3	15.0	5	25.0	3	15.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Çocuğun Yaşı	8	2	10.0	5	25.0	5	25.0
	9	11	55.0	9	45.0	7	35.0
	10	7	35.0	3	15.0	7	35.0
	11	0	0.0	3	15.0	1	5.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0
Çocuğun Kardeş Sayısı	Kardeşi yok	5	25.0	6	30.0	5	25.0
	1 kardeş	14	70.0	13	65.0	14	70.0
	2 kardeş	1	5.0	1	5.0	1	5.0
	3 ve daha fazla	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	TOPLAM	20	100.0	20	100.0	20	100.0

HÜYAP Modeli grubunu oluşturan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine bakıldığında %65'inin erkek, %35'inin kız olduğu görülmektedir. Çocukların sınıf düzeyleri açısından bakıldığında %50'si 3. sınıf, %35'i 4. sınıf ve son olarak %15'i 5. sınıftır. Çocukların yaşlarına bakıldığında %10'unun 8 yaşında, %55'inin 9

yaşında, %35'inin ise 10 yaşında olduğu görülmektedir. HÜYAP Modeli Aile Rehberliği grubundaki ailelerin çocuklarının %25'inin tek çocuk olduğu, % 70'inin bir kardeş, %5'inin ise iki kardeş sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

SENG Aile Rehberliği grubunu oluşturan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine bakıldığında %65'inin erkek, %35'inin kız olduğu görülmektedir. Çocukların sınıf düzeyleri açısından bakıldığında %50'si 3. sınıf, %25'i 4. sınıf ve son olarak %25'i 5. sınıftır. Çocukların yaşlarına bakıldığında %25'inin 8 yaşında, %45'inin 9 yaşında, %15'inin 10 yaşında %15'inin ise 11 yaşında olduğu görülmektedir. SENG Aile Rehberliği grubundaki ailelerin çocuklarının %30'unun tek çocuk olduğu, % 65'inin bir kardeş, %5'inin ise iki kardeş sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Kontrol grubunu oluşturan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine bakıldığında %70'inin erkek, %30'unun kız olduğu görülmektedir. Çocukların sınıf düzeyleri açısından bakıldığında %50'si 3. sınıf, %35'i 4. sınıf ve son olarak %15'i de 5. sınıftır. Çocukların yaşlarına bakıldığında %25'inin 8 yaşında, %35'inin 9 yaşında, %35'inin 10 yaşında %5'inin ise 11 yaşında olduğu görülmektedir. Kontrol grubundaki ailelerin çocuklarının %25'inin tek çocuk olduğu, %70'inin bir kardeş, %5'inin ise iki kardeş sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Üstün yetenekli çocuklara ait demografik bilgiler tablosunu kısaca özetlemek gerekirse tüm gruplarda kız ve erkek sayılarının birbirine eşit olduğu, erkeklerin sayısının kızların sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Özellikle 3. sınıf düzeyinden gelen katılım, 4. ve 5. sınıf düzeyine göre daha fazla olmuştur. Çocukların yaşları genellikle 9 ve 10 üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışmada yer alan üstün yetenekli çocuğun kardeş sayılarına bakıldığında ise HÜYAP, SENG ve Kontrol gruplarının hepsinde de çocukların en az %65'inin bir kardeş sahibi olduğu görülmektedir. Yine çalışma grubunda yer alan hiç bir gruptaki çocuğun üç ve daha fazla kardeşe sahip olmaması dikkat çekicidir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde, araştırmada kullanılan ölçekler, formlar ve programlar ile ilgili bilgiler sunulmaktadır.

3.4.1. Ölçekler ve Formlar

Aile Bilgi Formu

Üstün yetenekli çocukların ve ailelerinin sahip oldukları demografik özellikleri öğrenebilmek adına "Aile Bilgi Formu" oluşturulmuş ve çalışmaya katılan ailelere doldurtulmuştur. Bu bilgiler daha sonra sayı ve yüzde ifadelerine dönüştürülmüştür. Aile Bilgi Formunun içerisinde anne ve baba ile ilgili olarak anne ve babanın yaşı, anne ve babanın eğitim durumu ile ailenin genel ekonomik durumu soruları yer almaktadır. Çocuklarıyla da ilgili olarak Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, sınıfı ve kardeş sayısı soruları yer almıştır. Aile Bilgi formu Ek 1'de verilmiştir.

Aile Değerlendirme Ölçeği

Aile Değerlendirme Ölçeği, sağlıklı ve sağlıksız aile fonksiyonlarını değerlendirmek için Brown Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri ve İnsan Davranışları Bölümü ile Butler Hastanesi işbirliğinde geliştirilmiş ve Bulut (165) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, aile işlevlerinin (yapısal ve örgütsel niteliklerinin ve aile içi ilişki ve etkileşimin) sağlıklı ve sağlıksız olarak belirlenmesini ölçer ve 12 yaş üzerindeki tüm aile bireyelerine uygulanabilir. Ölçek, aile işlevlerini 60 madde ve 7 alt boyutta değerlendirmektedir. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), ailenin fonksiyonlarını hangi alanlarda yerine getirdiğini ya da getiremediğini, aile üyelerinin algılarına göre değerlendirmeyi sağlayan, Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterme, Davranış Kontrolü ve Genel Aile Fonksiyonları olmak üzere yedi alt ölçekten oluşan 60 sorulu bir öz bildirim ölçeğidir. "Problem Çözme", ailenin bütünlüğünü tehdit eden sorunları ailenin işlevselliğini sürdürecektü düzeyde çözebilme yeteneğine işaret etmektedir. "İletişim", aile bireyleri arasında bilginin değişimi olarak tanımlanır, mesajın içeriği ve kimin amaçlandığı ile ilgili olarak sözel mesajın açık ve doğrudan olup olmadığına odaklanır. "Roller", ailenin farklı aile görevlerini ele alışları, bu

görevlerin nasıl dağıldığı ve yerine getirildiğiyle ilgili davranış modelleri oluşturma ve sürdürme becerilerine ilişkindir. "Duygusal Tepki Verebilme", aile bireylerinin duygularını açıkça ifade edip edemediğini değerlendirir. "Gereken İlgii Gösterme", aile bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine ve onları ilgilendiren şeylere karışma boyutu ile ilgilenir. "Davranış Kontrolü", bir ailenin bireylerinin davranış standartlarını belirleme ve sürdürme yollarını değerlendirir. "Genel Aile Fonksiyonları", ailenin önceki tüm alanlardaki genel işlevselliğini değerlendirir. Her bir ölçek puanındaki artma işlevsellikte daha çok bozulmayı, puanlardaki azalma ise olumlu gelişmeyi gösterir.

Türkçe formun test-tekrar test güvenilirliği alt testler için .62-.90 arasında, iç tutarlılığı ise yine alt testler için .38-.86 arasında değişmektedir. Ölçeğin geçerliği, yapı geçerliliği ve ölçüt geçerliği ile sınıanmıştır. Yapı geçerliği boşanma sürecinde olan ve olmayan, psikiyatrik hastası bulunan ve bulunmayan ailelerde araştırılmıştır. Ölçeğin, bu grupları anlamlı düzeyde ayırt ettiği görülmüştür. Ölçeğin ölçüt geçerliğini belirlemek amacıyla, Evlilik Yasam Ölçeği ile ilişkisine bakılmıştır. İki ölçek arasındaki korelasyon katsayısı .66'dır. Bu bulgular, ölçeğin psikometrik özelliklerinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir (165,166). Aile Değerlendirme Ölçeği Ek 3 de sunulmuştur.

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği

Gökler ve Öktem (167) tarafından geliştirilen bu ölçek, çocukların ruh sağlığını değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. Ruhsal belirtileri sorgulayan 32 maddeden oluşan bir ölçektir. Her madde için "Yok", "Biraz" ve "Çok" seçenekleri bulunmaktadır. Puanlama, bu seçeneklerin karşılıkları olan 0, 1, 2 puanları toplanarak yapılmaktadır. İlk 24 maddeden 13 ve üzerinde puan alınması ruhsal uyum sorunu varlığını göstermektedir. İlk 12 soru "Nevrotik Sorunlar"ı, diğer 12 soru "Davranış Sorunları"ı sorgulamaktadır. Kekemelik, tik bozukluğu, tırnak yeme, parmak emme, dışkı kaçıрма, gece altını ıslatma ve okul başarısızlığı ise "Diğer Sorunlar" faktörü altındadır. Tek rakamlı maddeler nevrotik problemleri, çift rakamlı maddeler davranış sorunlarını göstermektedir. Toplam ölçek üzerinden 25. Maddeye kadar olan puanlar toplanmaktadır. Onüç ve yukarısında puan alınması

durumunda “ruhsal bir sorun varlığından söz edilebilir” denilmektedir. Aşağıda Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin alt boyutlarının açıklamaları verilmektedir.

Nevrotik sorunlar: Bu alt boyutta yer alan 12 soruda, sıkılganlık, çekingenlik ve güvensizlik, korkaklık ve ürkeklik, bencillik ve paylaşmama, kendi başına bir şey yapamama, geceleri korkma ve yalnız yatamama, kaygılı ve kuruntulu olma, arkadaşsız olma ve yalnız oynama, okula isteksiz gitme, durgun ve içe kapalı olma, neşesiz ve mutsuz olma, dikkatsizlik gibi özellikler yer almaktadır.

Davranış sorunları: Bu alt boyutta yer alan 12 soruda, hareketlilik ve yerinde duramama, sinirlilik ve çabuk kızma, kıskançlık, inatçılık ve söz dinlememe, yalan söyleme, kendine ait olmayan şeyleri izinsiz alma, yaşlıları ile geçinememe, cezadan etkilenmeme ve uslanmama, kavgacı ve saldırgan olma, kırıcı ve zararlı olma, sorumsuzluk ve kendi işini yapamama, gereksiz titizliğe sahip olma gibi özellikler yer almaktadır.

Diğer problemler: Bu alt boyutta yer alan 7 soruda kekemelik, tik, tırnak yeme, parmak emme, kaka kaçırma, yatağa işeme, okul başarısızlığı gibi maddeler yer almaktadır.

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin geneline ait Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $r=0,86$ 'dır. Yapılan analizde Guttman Split-half güvenilirlik katsayısı 0.85, Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı 0.87., birinci yarı alpha değeri 0.78, ikinci yarı alpha değeri 0.69, iki yarı arasındaki korelasyon 0.77 olarak bulunmuştur. Total madde korelasyonları 0.20'nin üzerindedir ve yeterli düzeyde yüksek bulunmuştur. Tek ve çift numaralı maddelerinden oluşan iki yarısı birbirleriyle tutarlıdır ve ayrı ayrı güvenilirlikleri yüksek bulunmuştur. Ölçeğin geneline ait güvenilirlik katsayısı da yeterli düzeyde yüksek bulunmuştur. Nevrotik Sorunlar alt boyutu güvenilirlik analizi Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0.79, Guttman Split-half güvenilirlik katsayısı 0.76, Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı 0.80, birinci yarı alpha değeri 0.74, ikinci yarı alpha değeri 0.52, iki yarı arasındaki korelasyon 0.66 olarak bulunmuştur. Total madde korelasyonları 0.20'nin üzerindedir ve yeterli düzeyde yüksek bulunmuştur. Davranış Sorunları Alt Boyutu Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0.82, Guttman Split-half güvenilirlik katsayısı 0.82, Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı 0.83, birinci yarı alpha değeri 0.72, ikinci yarı alpha değeri 0.67, iki yarı arasındaki korelasyon 0.71 olarak bulunmuştur. Total madde korelasyonları 0.20'nin

üzerindedir ve yeterli düzeyde yüksek bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayılarının oldukça yüksek olması, güvenle kullanabileceği yönünde fikir vermektedir (168). Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği Ek 4'de sunulmuştur.

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği, çocukların aileleri, arkadaşları (yakın arkadaşlar ve sınıf arkadaşları) ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal desteğe ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir ve özgün adı "Social Support Appraisals Scale for Children"dır. Maddeler çocuğun kendisini içinde yer aldığı sosyal ağ tarafından ne derece sevilen, ilgi gösterilen, değer verilen ve kabul edilen biri olarak değerlendirdiğini ölçmektedir. İlk geliştirildiğinde 31 maddeden oluşmakta olan ölçek, daha sonra sınıf arkadaşları ve öğretmenlerden alınan desteğe ilişkin 10 yeni maddenin eklenmesiyle 41 maddelik son halini almıştır. Çocuklar her maddeye beşli ölçek (1 = hiçbir zaman, 2 = nadiren/çok ender olarak, 3 = bazen, 4 = çoğu zaman, 5 = her zaman) üzerinden yanıt vermektedirler. Ölçeğin özgün formundan alınabilecek en yüksek puan 205'dir. Ölçeğin, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .93'tür. Faktör analizi sonucunda, ölçeğin maddeleri üç faktör altında toplanmıştır: Faktör I - Arkadaş Desteği (19 madde, $\alpha = .88$); Faktör II - Aile desteği (12 madde, $\alpha = .92$); Faktör III - Öğretmen Desteği (10 madde, $\alpha = .86$) (169,170).

Ölçeğin Türkçe formunun dokuz yaş ve üzerindeki çocuk ve ergenler için uyarılma çalışması Gökler (169) tarafından yapılmıştır. Uyarılma çalışması için, ölçekte yer alan maddeler Türkçe'ye çevrildikten sonra, üç klinik psikolog tarafından özgün form ile karşılaştırılmış ve üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra tüm öneriler göz önünde bulundurularak ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir. Türkçe formun yapı geçerliği konusunda bilgi edinebilmek için, varimax eksen döndürme yöntemiyle temel bileşenler analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin maddeleri, toplam varyansın % 40,22'sini açıklayan üç faktör altında toplanmıştır. Hiçbir faktör altına girmeyen ve ölçeğin iç tutarlılığını düşürdüğü saptanan 42. madde ölçekten çıkarılmıştır. On dokuz maddeden oluşan birinci faktör varyansın %14,83'ünden, 12 maddeden oluşan ikinci faktör %13,45'inden ve 10 maddeden oluşan üçüncü faktör %11,94'ünden sorumludur. Elde edilen faktör

yapısı, ölçeğin orjinal sonuçlarıyla tutarlıdır ve maddeler özgün ölçekte olduğu gibi ölçmeyi amaçladığı faktörler altında yer almaktadır. Alt ölçekler sırasıyla ‘Arkadaşlardan Alınan Destek’, ‘Aileden Alınan Destek’ ve ‘Öğretmenden Alınan Destek’ olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğin ölçüt geçerlik düzeyini belirlemek amacıyla ölçekten elde edilen toplam puanlar ile Çocuklar için Depresyon Ölçeği’nden elde edilen toplam puanlar arasındaki ilişkiye bakılmıştır. İki ölçekten elde edilen puanlar arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = -.62$; $p < 0.01$). Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bilgi, Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, test-tekrar test tekniği, iki yarım güvenilirliği ve madde-test korelasyonu ile elde edilmiştir. Tüm ölçek için elde edilen Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .93 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutları için elde edilen iç tutarlık katsayıları da, arkadaşlardan alınan destek, aileden alınan destek ve öğretmenden alınan destek alt boyutları için sırasıyla .89, .86 ve .88 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin ilk uygulanmasından iki hafta sonra bir kez daha uygulanması sonucunda elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı tüm ölçek için .49 ($p < 0.01$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin iki-yarım güvenilirliği (Guttman) .82 olarak belirlenmiştir (21 maddeden oluşan birinci yarım için $\alpha = .86$; 20 maddeden oluşan ikinci yarım için $\alpha = .90$). Ölçeğin her bir maddesinin toplam puanla korelasyonunu hesaplamak amacıyla yapılan madde-test korelasyonu sonucunda, maddelerin toplam puanla ilişkisinin .34 ile .64 arasında değiştiği saptanmıştır. Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği Ek 5’de sunulmuştur.

Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Eğitim İhtiyaçlarını Anlamaya Yönelik İhtiyaç Analizi Soru Formu

Bu tez çalışmasında kullanılan ihtiyaç analizi soru formu, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Geliştirme çalışmaları sırasında ilgili literatür, üstün yetenekli çocukların aileleriyle yapılan görüşme ve gözlemler ile konu uzmanları kaynak olarak seçilmiştir. İhtiyaç analizi soru formunun oluşturulma nedeni üstün yetenekli çocukların ailelerinin kendilerini yetersiz hissettikleri ve bilgi alma ihtiyacı duydukları konu başlıklarını belirleyebilmek ve aile rehberliği programını buna göre oluşturabilmektir. Yukarıda aktarılan kaynaklardan edinilen bilgilerle 34 maddelik bir soru formu oluşturulmuştur. Soru formunun son şeklini almasında Psikoloji,

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Çocuk Gelişimi, Ölçme Değerlendirme ve Üstün Yetenekliler alanlarından uzmanlar ve ailelerin görüşlerinden faydalanılmıştır. İhtiyaç analizi soru formunu dolduran anne babalardan her bir ifadeyi yeterli olma derecelerini düşünerek işaretlemeleri istenmektedir. Soru formundan elde edilen bilgiler frekans ve yüzdeler şeklinde belirlenmiş ve sonuçta ailelerin üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili en çok ihtiyaç hissettikleri konu başlıkları ortaya konmuştur. İhtiyaç analizi soru formunun oluşturulma adımları, içeriği ve sonuçlarıyla ilgili bilgiler “İhtiyaç Analizi Çalışması” bölümünde ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Soru formunun örnek bölümü Ek 2'de verilmiştir.

Üstün Yetenekli Çocukların Anne Babalarına Yönelik Odak Grup Görüşmeleri Soru Formu

Soru formu, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Dört ila sekiz kişiden oluşturulan beş ayrı anne baba grubuna üstün yetenekli çocuklar ve özellikleri, gelişimleri, bu çocuklara özgü ebeveynlik stratejileri gibi konularda sorular yöneltilerek görüşleri alınmıştır. Alınan görüşler daha sonra analiz edilerek ihtiyaç analizi soru formunun ve rehberlik Programı'nın geliştirilmesinde yardımcı olması için değerlendirilmiştir. Formda ailelerin eğitim almak isteyecekleri konu başlıklarının veya üstün yetenekli çocuklarıyla en sık yaşadıkları sorunların neler olduğu hakkında sorular bulunmaktadır. Anne babalara odak grup çalışması sırasında sorulabilecek soru formu Çocuk Gelişimi, Ölçme Değerlendirme ve Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik uzmanlarının görüşleri alınarak son haline getirilmiştir.

3.4.2. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin İhtiyaçlarına Yönelik Oluşturulmuş HÜYAP Modeli Aile Rehberliği Programı

HÜYAP Modeli'nin Geliştirilmesi

Bu tez çalışması için üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik geliştirilen aile rehberliği Programı'nın hazırlanmasında ilk aşama olarak program geliştirme çalışma planı oluşturulmuştur (171). Program geliştirme çalışmalarına başlamadan önce tüm basamakların ne kadar sürede gerçekleştirileceği ve hangi işlemlerin yapılacağı önceden belirlenebilmesi için İşlem-Zaman (Gantt Chart) çizelgesi yöntemi kullanılarak Tablo 3.4'de görüldüğü üzere bir çerçeve oluşturulmuştur.

Aile rehberliği Programı'nın hazırlanmasında öncelikle ailelerin böyle bir programda yer almasını istedikleri ve en çok ihtiyaç duydukları konu başlıklarını belirlemek amacıyla ihtiyaç analizi çalışması yapılması ve analiz sonucunda ortaya çıkan bulgulardan yola çıkılarak özgün bir aile rehberliği programı oluşturulması planlanmıştır. Programın oluşturulmasında günümüzde aile ile gerçekleştirilen pek çok çalışmayı etkileyen ve ortaya çıkan bulguların bütüncül bir yaklaşımla yorumlanmasına olanak veren güncel kuramlardan olan Aile Sistemleri Kuramı ve Aile Ekolojisi Kuramından destek alınmıştır.

Bundan sonraki bölümlerde öncelikle gerçekleştirilen ihtiyaç analizi çalışması anlatılacak, daha sonra elde edilen ihtiyaç analizi sonuçları yoluyla hazırlanan HÜYAP Modeli'nin hazırlanma ve uygulanma süreçleri ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

Tablo 3.4. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik “Aile Rehberliği Programı” Geliştirme Çalışma Planını Gösterir İşlem-Zaman Çizelgesi (2010 Nisan-2011 Ocak)

Aylar	Nisan				Mayıs				Haziran				Temmuz				Ağustos				Eylül				Ekim				Kasım				Aralık				Ocak						
Haftalar	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3				
Aşamalar																																											
1. Literatür taraması	■	■	■	■																																							
2. Resmi ve etik kurul onayları				■	■	■	■	■	■	■	■	■																															
3. Uzmanlarla görüşmeler				■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■																											
4. Odak grup çalışmaları																	■	■	■	■	■	■	■	■																			
5. İhtiyaç analizi ank. oluşturulması																	■	■	■	■	■	■	■	■																			
6. Ankete son şeklinin verilmesi																					■	■	■	■																			
7. İhtiyaç analizi anketinin uygulanması																									■	■	■	■	■	■	■	■											
8. İstatistiksel çözümlenmeler																													■	■	■	■	■	■	■	■							
9. Bulguların yorumlanması																																	■	■	■	■	■	■	■				
10. Programın amaç ve kazanımlarının oluşturulması																																	■	■	■	■	■	■	■				
11. Programın içeriğinin hazırlanması																																	■	■	■	■	■	■	■				
12. Programla ilgili uzman görüşleri																																	■	■	■	■	■	■	■				
13. Programa son şeklinin verilmesi																																	■	■	■	■	■	■	■				

İhtiyaç Analizi Çalışması

İhtiyaç analizi, program geliştirme çalışmalarının en önemli bölümlerinden birisidir. İhtiyacın saptanması, yapılacak program etkinliklerinin saptanmasında gerekli olan bilgilerin elde edilmesini ve programın amaçlarının gerçek ihtiyacı karşılayıp karşılamadığını belirlemeyi sağlar. Eğitim programlarının ihtiyaçları karşılayabilmesi için program hedefleri ile konu alanları arasında tutarlı ilişkiler kurulmalı, belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için ne tür konu alanlarının seçimine ihtiyaç duyulduğu belirlenmelidir (171).

Üstün yetenekli çocukların ailelerine rehberlik programı uygulanmasının gerekliliği hem ulusal hem de uluslararası koşullara dayalı değişimlere ait yönelimlerin incelenmesi sonucunda açıkça ortaya çıkmaktadır (171). Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik eğitim yaşantıları eksiktir ve ailelere verilecek rehberliğin gelecekte hem ailenin hem de üstün yetenekli çocuğun mutluluğunu sağlayacak etkilerinin olacağı öngörülmektedir. Bu sebepten yola çıkarak bu çalışmada ailelerin eğitim ihtiyacının analiz edilmesinde “analitik yaklaşım” kullanılmıştır. İhtiyaç analizinde kullanılan analitik yaklaşım, gelecekte ortaya çıkması olası durumlardan yola çıkarak ihtiyacın belirlenmesi sürecidir. Bir durumla ilgili bugünkü mevcut duruma ait bilgilerden yararlanılarak geleceğe yönelik durumların ortaya konması istenir. Kısacası analitik yaklaşım eğitim yaşantılarından yoksunluk hallerinde uygulamaya konulur ve bu şekilde ihtiyaçlar belirlenmeye çalışılır (171).

Bu çalışmada ihtiyaç belirleme sürecine öncelikle “Hazırlık” aşaması ile başlanmıştır. Bu aşamada ihtiyaç analizi çalışmasında yer alacak kişiler, hedef kitle ve bilgi toplama kaynakları belirlenmiştir. Çalışmanın hedef kitlesi Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 3., 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin anne ve babaları olmuştur. Bilgi toplama kaynakları ise konu uzmanları, Bilsem yönetici ve öğretmenleri, üstün yetenekli çocukların anne ve babaları ile literatür bilgileridir. Bunlar dışında bu tez çalışmasındaki amaçlara yönelik olarak ihtiyaç belirleme sürecinde gözlem, odak grup görüşmesi, eğitimci ve anne babalar ile uzmanların görüşlerinden de yararlanılmıştır. İhtiyaç analizi soru formunun kısa bir örneği Ek 2'de sunulmuştur.

İhtiyaç Analizi Soru Formunun İçeriği

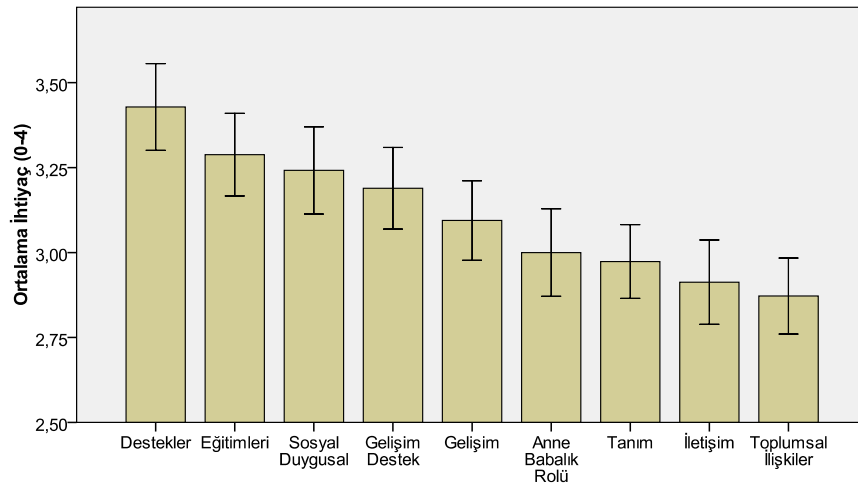
Çeşitli değerlendirme teknikleri kullanılarak ortaya çıkarılan konu başlıkları kategorize edilerek maddelere dağıtılmıştır. Aşağıdaki listede ihtiyaç analizi anketinde yer alan maddelerin ana başlıkları bulunmaktadır.

1. Üstün Yeteneğin Tanımı
2. Üstün Yetenekli Çocukların Gelişim Özellikleri
3. Üstün Yetenekli Çocukların Gelişimlerinin Desteklenmesi
4. Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimleri
5. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Aile İçindeki İletişim
6. Üstün Yetenekli Çocukların Sosyal-Duygusal Sorunları
7. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Toplumsal İlişkiler
8. Üstün Yetenekli Çocuklar ve Değişen Anne Babalık Rolü
9. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin Destek İhtiyaçları

İhtiyaç analizi soru formunda tercih edilen eğitsel yöntemler ve eğitim zamanıyla ilgili bölümler de bulunmaktadır. Ailelerine doldurtmaları amacıyla Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nin 3., 4. ve 5. sınıflarından 244 öğrenciye İhtiyaç Analizi Soru Formu dağıtılmıştır. Bunlardan 190'ı aileler tarafından doldurulmuş olarak geri dönmüştür. Çalışmaya katılan ailelerin yanıtlarıyla oluşturulan ve ailelerin her bir konu başlığına ne kadar ihtiyaç duyduklarını gösteren bilgiler Şekil 3.2'de ve ayrıca

Tablo 3.5'de sunulmuştur. Görüldüğü gibi, çalışmaya katılan ailelerin üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili en çok rehberlik almak istedikleri konular, Destekler (bilgi ve danışacak kurum eksikliğiyle ilgili destekler)(Ort=3.45), Üstün yetenekli çocuklarının eğitimleri (Ort=3.30), Çocuklarının sosyal duygusal ihtiyaçları (Ort=3.24), Çocuklarının gelişimini destekleme konusundaki bilgi ihtiyaçları (Ort=3.19), Üstün yetenekli çocukların gelişim özellikleri (Ort=3.10), Anne babalık rollerindeki değişimler (Ort= 3.00), Üstün yeteneğin tanımı (Ort=2.97), Aile içindeki iletişim (Ort=2.91) ve Toplumsal İlişkiler'dir (Ort=2.87). Ailelerin belirttiği ilk üç önemli ihtiyaca bakıldığında üstün yetenekli çocukları için hangi kişiler, kurumlar

ve araçlardan yararlanacakları, eğitimlerini desteklemek için ne yapmaları gerektiği ve sosyal-duygusal gelişimlerini nasıl destekleyecekleri konularının ön planda olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda ortaya çıkan konu başlıkları tercih edilme sıralarına ve ihtiyaç duyulma oranlarına göre değerlendirmeye alınarak HÜYAP Modeli'nin ana çerçevesini oluşturmuştur.

Şekil 3.2. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaç duydukları konu başlıkları

Tablo 3.5. Ailelerin en çok eğitim ihtiyacı duydukları konu başlıkları

	Tanımlayıcı İstatistikler			
	N	Ortalama	SH	SS
Destekler	190	3.46	.065	0.89
Eğitimleri	190	3.30	.061	0.84
Sosyal Duygusal İhtiyaçlar	190	3.25	.064	0.88
Gelişimlerini Destekleme	190	3.20	.060	0.83
Gelişimsel Özellikleri	190	3.10	.058	0.80
Anne Babalık Rolündeki Değişimler	190	3.00	.066	0.91
Üstün Yeteneğin Tanımı	190	2.97	.055	0.76
İletişim Konuları	190	2.92	.063	0.87
Toplumsal İlişkiler	190	2.88	.056	0.77

HÜYAP Modeli'nin İçeriği

İhtiyaç analizi soru formunun sonuçlarından yararlanılarak programın içeriğinin belirlenmesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Formların istatistiksel analizi sonucunda aileler tarafından üst sıralarda belirtilen kategoriler ve bu kategorilerin içinde öne çıkan ifadelerle göre rehberlik Programı'nın hangi başlıklardan ve içerikten oluşacağı belirlenmiştir. Bunun dışında aileler tarafından en çok tercih edilen eğitsel yöntemler ve ek teknikler ile eğitim zamanı da programın geliştirilmesi sırasında yararlanılan bilgilerdendir.

Programın oluşturulmasında modüler program oluşturma yöntemi kullanılmıştır (171). Bu yönteme göre program oluşturulurken öğrenme üniteleri modüllere ayrılır ve her modül kendi içinde doğrusal, sarmal ya da farklı yaklaşımlarla düzenlenebilir. Modüller arasında aşamalı bir bağ olması önemli değildir; önemli olan her modülün anlamlı bir bütün oluşturmasıdır. Bu çalışmada doğrusal bir modüler program oluşturma yöntemi kullanılmıştır.

Bu tez çalışmasında, ailelere yönelik bir rehberlik programı geliştirilmesi amaçlandığından rehberlik programlarında sıklıkla kullanılan Wellman ve Moore'un (172) geliştirdiği, Gysbers (173) tarafından aktarılan taksonominin kullanılması tercih edilmiştir. Wellman ve Moore'un taksonomisinin dayandığı varsayımlardan birinci düzey gelişimsel öğrenme sürecinin ilk düzeyinin farkındalık ve algılama, ikinci düzeyinin ilişkileri ve anlamları kavramsallaştırma; üçüncü düzeyinin ise davranışsal istikrar ve etkililik olmasıdır. Bu sayıtlardan yola çıkarak öğrenme ürünleri üç düzeyde sınıflandırılmıştır. Bunlar: Algılama düzeyi (perceptualization level), Kavrama düzeyi (conceptualization level), ve Genelleme düzeyi'dir (generalization level). Bu çalışmada Wellman ve Moore'un taksonomisi temel alınarak her oturumun ana amacı altında algılama, kavrama ve genelleme düzeylerine göre kazanımlar oluşturulmuştur. Oturumlar 15 dakika Giriş, 60 dakika Gelişme ve 15 dakika Sonuç bölümlerinden oluşmak üzere toplam 90 dakika olacak şekilde planlanmıştır. Programda kullanılacak eğitim yöntem ve teknikleri arasında "Anlatım, Soru-cevap, Tartışma, Hipotetik Vaka Analizi, Eğitsel Rol Oyunları, Model Olma, Ev Ödevleri, Biblioterapi, Film, Karikatür, Animasyon kullanımı" bulunmaktadır. Bunlara ek olarak powerpoint sunumu, üstün yetenekli çocuklarla

ilgili bilgi içeren CD ve DVD'LER, broşürler, makaleler gibi materyaller de kullanılmıştır. Programın temel amaçları ve 10 hafta şeklinde oluşturulmuş konu başlıklarından oluşan çerçevesi aşağıdaki gibidir:

Programın Temel Amaçları

1-Ailelere üstün yetenekli bir çocuğa sahip olmaları dolayısıyla ihtiyaç duyabilecekleri temel bilgileri sağlamak (Bilgi sağlama amacı)

2-Üstün yetenekli çocukların farklı gelişim özellikleri dolayısıyla yaşayabilecekleri eğitsel, sosyal ve duygusal riskler hakkında önceden aileleri bilgilendirerek sorunları önlemek ve aileleri bilinçlendirmek (Önleme amacı)

3-Ailelere üstün yetenekli çocuklarına özgü ebeveynlik stratejileri hakkında bilgi ve beceri kazandırarak aile içi fonksiyonları ve ailelerin çocuklarına verdikleri desteği geliştirmek (Geliştirme amacı)

- 1. Hafta:** Üstün Yetenek Kavramı ve Üstün Yetenekli Çocukların Genel Özellikleri
- 2. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukların Gelişimsel Özellikleri ve Desteklenmesi
- 3. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuklara Uygun Eğitsel Yöntemler, Eğitim Modelleri ve Farklı Öğrenme Stilleri
- 4. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuklarda Akademik Başarısızlık ve Motivasyon Eksikliği
- 5. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuklarda Mükemmeliyetçilik ve Arkadaşlık İlişkileri
- 6. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuklarda Stres ve Depresyon
- 7. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuk ile Anne Baba ve Kardeş İlişkileri
- 8. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuk Sahibi Olmanın Anne Babalık Rolünde ve Toplumsal İlişkilerde Yarattığı Değişim
- 9. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukların Gelişimlerini Desteklemede Okul Sistemi ve Öğretmenlerle İletişim
- 10. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukların Hakları ve Destek Hizmetleri

Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerinin İhtiyaçlarına Yönelik Oluşturulmuş Aile Rehberliği Programı'nın Uygulanması

Oluşturulan program Çocuk Gelişimi, Psikolojik Danışmanlık, Psikoloji ve Üstün Yetenekliler alanlarından 9 farklı uzmanın görüşlerinden geçirildikten sonra son şeklini alarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Program, “Amaçlı Örneklem” yöntemiyle seçilerek “Eşleştirilmiş Gruplar” tekniğiyle oluşturulmuş birinci deney grubuna 10 hafta süreyle uygulanmıştır. İhtiyaç analizi sonucu ortaya çıkan en uygun eğitim zamanının hafta sonu olması nedeniyle oturumlar Pazar günleri gerçekleşecek şekilde planlanmıştır. Hafta sonlarında Bilim ve Sanat Merkezlerinin kapalı olması nedeniyle tüm katılımcıların rahatlıkla ulaşabileceği merkezi ve uygun başka bir mekan belirlenmiştir. Uygulama mekanı olarak Cer Modern Sanatlar Merkezi Konferans Salonu kullanılmıştır. Katılımcı aileler ve eğiticinin U şeklinde oturarak birbirlerini rahatça görebilecekleri bir eğitim ortamı yaratılmıştır. Uygulamalar haftada bir kez Pazar günleri ve 1.5 saat olmak üzere gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara 10 haftalık programın en az 7 haftasına devam etmeleri gerektiği belirtilmiştir. İlk oturumda programın amacı, süresi, uyulacak kurallar gibi açıklamalar yapılarak bu açıklamaları içeren “Grup Kuralları Sözleşmesi” tüm katılımcılara imzalatılmıştır. Bunun dışında tüm üyelerin yazılı rızası ile oturumlar video kaydına alınmıştır. Her oturumun sonunda ailelerden o gün katıldıkları oturumla ilgili değerlendirme sorularını cevaplamaları istenmiş ve doldurulan formlar aynı oturumda geri toplanmıştır.

3.4.3. Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik SENG (Social Emotional Needs of Gifted Children) Modeli Aile Rehberliği Programı

SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın Uyarlanması

Üstün yetenekli çocukların ailelerinin çocuklarıyla ilgili rehberlik ve destek alma ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş rehberlik programları hakkında yapılan literatür taraması sırasında bu alanda gerçekleştirilmiş çok az sayıdaki programdan biri olan SENG Modeli Aile Rehberlik Programı (4) ile karşılaşılmıştır. Programın uzun yıllardır uygulanıyor olması, geliştiricilerinin üstün yetenekliler alanında bilim ve uygulama uzmanlıklarına sahip olması, programla ilgili gerçekleştirilen akademik

çalışmalarda yararlı sonuçlarının görülmesi gibi nedenlerle SENG Modeli Aile Rehberliği Programı uyarlama çalışması için seçilmiştir.

SENG Modeli'ni anlatan el kitabı (4) ve anne babalara yönelik olarak yazılmış temel kitabı (27) yurt dışından getirtilerek incelenmiştir. İnceleme sonucunda programın ve kitapların yaratıcısı olan Dr. James Webb ile internet ortamında iletişime geçilerek her iki kaynağın ve programın uyarlanarak akademik bir çalışmada kullanılması konusunda kendisinden izin istenmiştir. Gereken izinlerin alınmasından sonra programın el kitabı ve temel kitabının çeviri ve uyarlama çalışmalarına başlanmıştır. Kitapların tez çalışmasında kullanılacak ilgili bölümlerinin çeviri ve ters çeviri işlemleri Üstün Yetenekliler, Psikolojik Danışmanlık ve İngilizce yabancı dili alanında uzman bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık, Üstün Yeteneklilerin Eğitimi ve Çocuk Gelişimi alanlarındaki dört uzmanın görüşüne sunulan uyarlanmış programla ilgili yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak yapılan değişiklikler sonucunda programa son şekli verilmiştir.

SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın İçeriği

SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nda üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal alanda yaşama ihtimalleri olan durumlar ve aileleriyle yaşadıkları pek çok araştırmayla kanıtlanan 10 konu başlığı sıralı bir şekilde her hafta ele alınmaktadır. Anne baba grupları haftada bir kere 10 hafta boyunca toplanırlar. Her oturum 1,5 saat sürmektedir. Konuların aşağıdaki gibi seçilmesinin nedeni bir konunun genellikle ondan sonra gelen konuyla ilişkili olmasıdır. Belli başlı konu başlıkları aşağıda belirtilmiştir:

- 1. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukların Özellikleri
- 2. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuk ve Ailesi Arasındaki İletişimde Anahtar Konular
- 3. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukta Motivasyon ve Akademik Başarısızlık
- 4. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukta Disiplini Sağlamak ve Kendini Kontrol Etmeyi Öğretmek
- 5. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukta Duyarlılıklar, Mükemmeliyetçilik ve Stres

- 6. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukta İdealize Etme, Mutsuzluk ve Depresyon
- 7. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukta Arkadaşlar, Akranlar ve Sosyal Çevre
- 8. Hafta:** Kardeşi Olan ve Tek Yetişen Üstün Yetenekli Çocuklar
- 9. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocukta Değerler, Gelenekler ve Benzersizlik
- 10. Hafta:** Üstün Yetenekli Çocuklarda Başarılı Ebeveynliğin Zorlukları

Oturumlardan önce eğitim grubuna kayıt olan ailelere her hafta işlenecek olan konuyla ilgili okuma materyali verilmektedir. Okuma materyallerinin kaynağı öncelikle SENG Modeli'nin aile el kitabı olan “Üstün Yetenekli Çocuklar için Anne Baba Rehberi” (27)'dir. Her oturumdan önce ailelere bu kaynak kitabın veya bölümlerinin bir kopyası veya o haftanın konusuyla ilgili farklı yazarlardan edinilmiş makaleler, kitap bölümleri gibi kaynaklar verilir. Bu kaynaklar dışında grup lideri ve aileler de grup oturumlarına ek bilgiler, güncel makaleler, kitaplar ve bilgiler getirirler ve bunları diğerleriyle paylaşırlar. Aynı zamanda grup rehberlerinin ailelerin faydalanabilecekleri bir kitaplık oluşturmaları ve ailelerin üstün yetenekli çocuklar ile ilgili kitapları ödünç alıp faydalanmalarını teşvik etmeleri beklenmektedir.

Grup rehberi her oturumda anne babalardan o haftanın konusu hakkındaki bilgilerini, evde veya sosyal ortamlarda yaşanan durumları, ortak deneyimlerini ve endişelerini paylaşmalarını ister. Gruba rehberlik eden kişi ve diğer anne babalar yorumları, tavsiyeleri ve rehberlikleriyle sürece katılırlar. Grup rehberi her oturumun sonunda tek tek her anne babaya bu oturumda tartışılan konuyla ilgili faydalı gördükleri ve kendi yaşamlarında uygulayabilecekleri fikirler ve önerileri paylaşmalarını ister. Her oturumun sonunda o hafta konuşulan konuyla ilgili ailelerin çocuklarıyla evde, okulda veya sosyal ortamlarda uygulama yapmalarını teşvik eden bir ev ödevi verilir. Daha sonraki oturumlarda bir önceki haftanın tamamlanmış ev ödevini ve sonuçlarını paylaşmak isteyen aileler dinlenerek gruba başlanır.

Oturumlar eğitimli bir rehber eşliğinde gerçekleştirilir. Bu gruplara rehberlik edecek kişiler psikolojik danışman, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, üstün yetenekli öğretmeni veya ailesi olabilir. Programda pek çok farklı yöntem kullanılmakla birlikte tüm programın temeli her hafta işlenen konuyla ilgili katılımcıların karşılıklı fikir alışverişinde bulunmasını sağlayan bir yapıya dayanmaktadır. Gruba rehberlik

eden kişi bir uzman gibi davranıp sadece bilgi aktarımı yapmaz. Grup rehberinin görevi katılımcılar arasındaki iletişim sayesinde gerçekleşen öğrenme sürecine rehberlik etmektir (4).

SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın Uygulanması

Uyarlama alışmaları yapılan, uzman görüşleri alınan ve tez danışmanı ile yapılan çalışmalar sonucunda son halini alan SENG Modeli Aile Rehberliği Programı “Amaçlı Örneklemeye” yöntemiyle seçilerek “Eşleştirilmiş Gruplar” tekniğiyle oluşturulmuş ikinci deney grubuna 10 hafta süreyle uygulanmıştır. İhtiyaç analizi sonucu ortaya çıkan en uygun eğitim zamanının hafta sonu olması nedeniyle oturumlar Pazar günleri gerçekleşecek şekilde planlanmıştır. Hafta sonlarında Bilim ve Sanat Merkezlerinin kapalı olması nedeniyle tüm katılımcıların rahatlıkla ulaşabileceği merkezi ve uygun başka bir mekan belirlenmiştir. Katılımcı aileler ve eğitimcinin U şeklinde oturarak birbirlerini rahatça görebilecekleri bir eğitim ortamı yaratılmıştır.

Uygulamalar haftada bir kez Pazar günleri ve 1.5 saat olmak üzere gerçekleştirilmiştir. On haftalık programın içeriği SENG Model tarafından önerilen orijinal konulara ve konu sıralanışına uygun şekilde devam ettirilmiştir. Katılımcılardan 10 haftalık programın en az 7 haftasına devam etmeleri istenmiştir. İlk oturumda programın amacı, süresi, uyulacak kurallar gibi açıklamalar yapılarak bu açıklamaları içeren “Grup Kuralları Sözleşmesi” tüm katılımcılara imzalatılmıştır. Bunun dışında tüm üyelerin yazılı rızası ile oturumlar video kaydına alınmıştır. Her oturumun sonunda ailelerden o gün katıldıkları oturumla ilgili değerlendirme sorularını cevaplamaları istenmiş ve doldurulan formlar aynı oturumda geri toplanmıştır.

Programın uygulanması sırasında SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nı geliştiren araştırmacılardan olan Prof. Dr. James Webb ile internet üzerinden mail aracılığıyla iletişim devam ettirilerek programın uygulanışı, uygulamada dikkat edilmesi gereken noktalar gibi konularda süpervizyon alınmaya devam edilmiştir.

3.5. Veri Toplama İşlemi

Araştırmada üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaç duydukları konu başlıklarını belirlemek amacıyla öncelikle araştırmacı tarafından ihtiyaç analizi soru formu oluşturulmuş, daha sonra bu formlar Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 3., 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin velilerine kapalı zarf içerisinde ulaştırılarak doldurtulmuştur. İhtiyaç analizi çalışmasının ayrıntıları ilgili bölümde verilmiştir. Uygulanacak aile rehberliği programlarının etkilerini ölçümlemek için faydalanılabilecek ölçekleri bulabilmek amacıyla literatür taraması ve uzman görüşü alma yöntemlerini içeren bir ön hazırlık süreci geçirilmiştir. Bu süreç sonucunda Aile Değerlendirme Ölçeği (165) Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği (167) ve Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği (169) veri toplama araçları olarak seçilmişlerdir. Sözü edilen ölçekleri uyarlayan veya yazarı olan bilim insanlarından ölçek kullanım izinleri alınması için iletişimler kurulmuştur. Bu sürece paralel olarak ölçeklerin uygulanması ve deneysel işlemin gerçekleştirilmesi için gereken resmi izinler de Milli Eğitim Bakanlığında alınmıştır. Özel ve resmi izinleri alınan ölçekler deney grupları ve kontrol grubu sayısı kadar çoğaltılmıştır. Belirtilen ölçekler deney gruplarına ilk oturumun bitiminde dağıtılmış ve doldurularak bir sonraki hafta geri getirilmesi istenmiştir. Aynı işlem kontrol grubu için mail aracılığıyla gönderme veya Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nin Rehberlik Servisi'nden teslim alarak yine aynı yere teslim etme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sontestler de yine aynı yöntem kullanılarak son oturumun bitiminde dağıtılmış ve Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'nin Rehberlik Servisi'ne bir hafta içerisinde teslim edilmesi istenmiştir. Deney ve kontrol gruplarının izleme testlerinin daha hızlı ve pratik şekilde toplanabilmesi amacıyla izleme testleri her ailenin e-posta adresine gönderilmiş ve internet üzerinden doldurmaları istenmiştir. Bilgisayar kullanımını sık olmayan ailelerin ricası ile 3 aile izleme anketlerini elden doldurarak Rehberlik Servisi'ne bırakmışlardır. Bu çalışmadaki veri toplama işlemini ayrıntılarıyla anlatan işlem-zaman çizelgesi Tablo 3.6'da sunulmuştur.

3.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Bu araştırmanın bulgularının değerlendirilmesinde öncelikle üstün yetenekli çocukların anne babalarına uygulanan “İhtiyaç Analizi Soru Formu”ndan elde edilen demografik bilgilerin sonuçları yüzde ve frekanslarla ifade edilmiştir. Daha sonra aynı ihtiyaç analizi soru formu vasıtasıyla ailelerin öncelikli eğitim ihtiyacı başlıkları belirlenmiş ve bu veriler de yüzde ve frekans değerleriyle ifade edilerek tablolaştırılmışlardır. Bu veriler daha sonra HÜYAP Modeli'nin içeriğini ve konu başlıklarını belirlemede kullanılmıştır. Gerçekleştirilen aile rehberliği programı uygulamalarının her iki deney grubu ve kontrol grubu arasında ele alınan değişkenler açısından anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını anlamak amacıyla Aile Değerlendirme Ölçeği, Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği ve Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği öntest, sontest ve izleme testi puanları üzerinden SPSS 17 istatistik programı kullanılarak nicel değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan analizlerde anlamlılık seviyesi olarak .05 kullanılmış olup, $p < .05$ olması durumunda anlamlı farklılığın olduğu, $p > .05$ olması durumunda ise anlamlı farklılığın olmadığı belirtilmiştir (164).

3.7. Verilerin Analizi

Deney grupları ve kontrol grubundaki ailelerin Aile Değerlendirme Ölçeği, Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği ve Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanların normal dağılım gösterip göstermediğini öğrenmek amacıyla ilgili ölçeklerin öntest ve sontest ölçümleri üzerinde Shapiro-Wilk testi uygulanmıştır. Shapiro-Wilk Testi, örneklem grubunun $7 < n < 2000$ arasında olduğu durumlarda yaygın olarak tercih edilmektedir. Shapiro-Wilk Testi sonucunda elde edilen sonucun anlamlı çıkmaması, ($p > 0.05$) kullanılan ölçeklerden alınan puanların normal dağıldığını göstermektedir (174,175). Normallik testleri sonrasında denek sayısı da dikkate alınarak kullanılacak istatistiksel testlerin seçimi gerçekleştirilmiştir.

Deney grupları ve kontrol grubundaki ailelerin Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme, Davranış Kontrolü ve Genel Aile Fonksiyonları alt ölçeklerinden elde

ettikleri öntest ve sontest puanlarının Shapiro-Wilk testi sonuçları Tablo 3.7'de verilmiştir. Aile Değerlendirme Ölçeği, uygulama sonucunda tüm alt ölçeklerinin toplamından oluşan bir puan vermediği için burada sadece alt ölçeklerin değerlendirmesi yapılmıştır.

Tablo 3.7. Deney grupları ve Kontrol grubundaki ailelerin Aile Değerlendirme Ölçeği kapsamındaki alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları

Aile Değerlendirme Ölçeği	SENG Modeli			HÜYAP Modeli			Kontrol Grubu		
	Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk		
	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p
ADÖ Problem Ön	0.873	20	.013	.939	20	.229*	0.909	20	.062*
ADÖ Problem Son	0.880	20	.018	.928	20	.139*	0.925	20	.124*
ADÖ İletişim Ön	0.890	20	.027	.937	20	.214*	0.972	20	.803*
ADÖ İletişim Son	0.945	20	.303*	.944	20	.288*	0.928	20	.143*
ADÖ Roller Ön	0.898	20	.037	.944	20	.284*	0.968	20	.704*
ADÖ Roller Son	0.940	20	.245*	.949	20	.359*	0.965	20	.657*
ADÖ Tepki Ön	0.828	20	.002	.913	20	.072*	0.870	20	.012
ADÖ Tepki Son	0.842	20	.004	.794	20	.001	0.834	20	.003
ADÖ İlgi Ön	0.870	20	.012	.918	20	.091*	0.939	20	.232*
ADÖ İlgi Son	0.917	20	.088*	.953	20	.420*	0.928	20	.140*
ADÖ Davranış Kontrolü Ön	0.891	20	.028	.932	20	.168*	0.947	20	.317*
ADÖ Davranış Kontrolü Son	0.942	20	.257*	.957	20	.494*	0.922	20	.109*
ADO Genel Ön	0.798	20	.001	.953	20	.409*	0.924	20	.119*
ADO Genel Son	0.874	20	.014	.905	20	.051*	0.926	20	.129*

*p>.05

Aile Değerlendirme Ölçeği Problem Çözme alt Ölçeği'nin öntest ve sontest puanlarının deney grupları ve kontrol grubunda olma durumuna göre normallik düzeylerine bakıldığında, HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu sonuçlarının normal dağıldığı ($p>.05$) görülmektedir. Bu alt ölçekteki ön ve sontestler için Shapiro-Wilk testi p değeri SENG Modeli grubunda anlamlı çıkmış olsa da bu testlerin çarpıklık katsayılarına bakıldığında, öntest puanının çarpıklık katsayısının 0.94, sontest puanının çarpıklık katsayısının ise 0.74 olduğu görülmüştür. Çarpıklık

katsayısı (-1,1) sınırları içinde kalıyorsa puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği sonucuna varılmaktadır (176,177). Bu çarpıklık değerleri (-1,1) değer aralığında olduğundan, SENG Modeli grubuna uygulanan Aile Değerlendirme Ölçeği Problem Çözme alt ölçeği puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Buna göre deney grupları ve kontrol grubunun ADÖ Problem Çözme alt Ölçeği'nin puanlarının normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Dağılımların normalliği bu şekilde ortaya konduktan sonra analiz için Tekrarlı Ölçümlerde İki Faktörlü ANOVA analizi kullanılmaya karar verilmiştir (177,178).

Aynı şekilde, ADÖ kapsamında SENG grubunun İletişim alt ölçeği öntest, ve Roller alt ölçeği öntest sonuçlarının Shapiro-Wilk testi p değerinin anlamlı çıktığı yani dağılımlarının normal olmadığı, aynı alt ölçeklerle ilgili HÜYAP Modeli grubunun ve Kontrol grubunun p değerlerinin anlamlı çıkmadığı yani dağılımlarının normal olduğu bulunmuştur. SENG Modeli grubu puanlarının çarpıklık değerleri İletişim öntesti için 0.70 ve Roller öntesti için 0.92 çıktığından, bu verilere ait değerlerin de normal dağıldığı kabul edilerek İletişim ve Roller alt ölçekleriyle ilgili karşılaştırmalarda da Tekrarlı Ölçümlerde İki Faktörlü ANOVA analizi kullanılmıştır.

Son olarak, Aile Değerlendirme Ölçeği'nin, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterme, Davranış Kontrolü ve Genel Aile Fonksiyonları alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk testi sonuçlarının normal dağılım göstermediği ve ilgili alt testlerin sonuçlarının çarpıklık katsayılarının incelemesi sonucunda ortaya çıkan değerlerin (-1,1) değer aralığı arasında olmadığı bulunduğundan, bu alt ölçeklerle ilgili karşılaştırmalarda Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Hem HÜYAP Modeli grubunun hem de SENG Modeli grubunun Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonucunda anlamlı fark ortaya koyduğu alt ölçeklerdeki etki değerleri arasında fark olup olmadığını görebilmek amacıyla da, öncelikle bu grupların öntest puanlarına Mann Whitney U testi yapılmış, öntestleri arasında fark çıkmayan durumlarda da, sontest puanlarına tekrar Mann Whitney U testi uygulanarak grupların etkileri arasında fark olup olmadığına bakılmıştır.

Deney grupları ve kontrol grubundaki ailelerin Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin Nevrotik Sorunlar, Davranış Sorunları alt ölçekleri ve Toplam puanlarına

ilişkin SENG Modeli grubu, HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu puanları için gerçekleştirilen Shapiro-Wilk testi sonuçları Tablo 3.8’de verilmiştir.

Tablo 3.8. Deney grupları ve Kontrol grubundaki ailelerin Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği kapsamındaki alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği	SENG Modeli			HÜYAP Modeli			Kontrol Grubu		
	Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk		
	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p
HRUO Nevrotik Sorunlar Ön	0.873	20	.013	0.928	20	.141*	0.950	20	.363*
HRUO Nevrotik Sorunlar Son	0.913	20	.073*	0.882	20	.019	0.896	20	.035
HRUO Davranış Sorunları Ön	0.881	20	.018	0.971	20	.784*	0.957	20	.478*
HRUO Davranış Sorunları Son	0.941	20	.250*	0.941	20	.247*	0.942	20	.260*
HRUO Toplam Ön	0.956	20	.464*	0.934	20	.181*	0.968	20	.704*
HRUO Toplam Son	0.969	20	.733*	0.902	20	.045	0.962	20	.589*

*p>.05

Bu sonuçlara göre dağılımların çoğunluğunun normal olmasına karşın, bu teste göre normal dağılım göstermeyen puanların çarpıklık katsayılarına bakıldığında elde edilen sonuçların (-1,1) değer aralığı arasında olmaması nedeniyle, Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin tüm ön ve sontest puanlarına Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır. Hem HÜYAP Modeli grubunun hem de SENG Modeli grubunun Wilcoxon İşaretli Sıralar testleri sonucunda anlamlı fark ortaya çıkan alt ölçeklerdeki etki değerleri arasında fark olup olmadığını görebilmek amacıyla da, bu grupların öncelikle öntest puanlarına Mann Whitney U testi yapılmış, öntestleri arasında fark çıkmayan durumlarda da, sontest puanlarına tekrar Mann Whitney U testi uygulanarak grupların etkileri arasında fark olup olmadığına bakılmıştır.

Deney grupları ve kontrol grubundaki ailelerin Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin Arkadaş, Aile, Öğretmen alt ölçekleri ve Toplam puanlarına ilişkin SENG Modeli grubu, HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu puanları için gerçekleştirilen Shapiro-Wilk testi sonuçları Tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.9. Deney grupları ve Kontrol grubundaki ailelerin Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği kapsamındaki alt ölçeklerinin öntest ve sontest puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği	SENG Modeli			HÜYAP Modeli			Kontrol Grubu		
	Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk		
	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p
ÇSDÖ Arkadaş Ön	0.776	20	.001	0.889	20	.026	0.834	20	.003
ÇSDÖ Arkadaş Son	0.826	20	.002	0.862	20	.008	0.815	20	.001
ÇSDÖ Aile Ön	0.875	20	.014	0.611	20	.001	0.731	20	.001
ÇSDÖ Aile Son	0.844	20	.004	0.659	20	.001	0.783	20	.001
ÇSDÖ Öğretmen Ön	0.940	20	.240*	0.890	20	.026	0.777	20	.001
ÇSDÖ Öğretmen Son	0.838	20	.003	0.831	20	.003	0.779	20	.001
ÇSDÖ Toplam Ön	0.925	20	.125*	0.926	20	.131*	0.782	20	.001
ÇSDÖ Toplam Son	0.855	20	.006	0.865	20	.010	0.808	20	.001

*p>.05

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin SENG Modeli grubunda Öğretmen alt Ölçeği'nin öntest ve Toplam puanın öntesti ile HÜYAP Modeli puanının öntest puanları dışında kalan tüm Shapiro-Wilk normallik testi sonuçları, normal olmayan bir dağılım göstermektedir. Buna göre SENG Modeli, HÜYAP Modeli ve Kontrol grubuna uygulanan Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin tüm ön ve sontest puanlarına Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır.

HÜYAP Modeli ve SENG Modeli Aile Rehberliği gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği, Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği ve Çocuklar İçin Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk testlerinin sonuçları da Tablo 3.10, Tablo 3.11 ve Tablo 3.12'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre normal dağılım gösteren ADÖ İletişim, Roller, İlgi ve Davranış Kontrolü alt ölçeklerinin sontest ve izleme testlerinin karşılaştırılması için İlişkili Örneklemeler İçin t-testi kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen ADÖ'nin diğer alt ölçekleri ile HRUÖ ve SDÖ'nin tüm alt ölçeklerinin sontest ve izleme testlerinin karşılaştırılması için de Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmıştır.

Tablo 3.10. Aile Rehberliği gruplarının Aile Değerlendirme Ölçeği alt ölçeklerindeki sontest ve izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları

Aile Değerlendirme Ölçeği	SENG Modeli			HÜYAP Modeli		
	Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk		
	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p
ADÖ Problem İzleme	0.830	20	.003	0.950	20	.365*
ADÖ İletişim İzleme	0.905	20	.052*	0.916	20	.084*
ADÖ Roller İzleme	0.938	20	.217*	0.977	20	.888*
ADÖ Tepki İzleme	0.817	20	.002	0.795	20	.001
ADÖ İlgililik İzleme	0.923	20	.116*	0.921	20	.103*
ADÖ Davranış Kontrolü İzleme	0.936	20	.203*	0.951	20	.388*
ADO Genel İzleme	0.781	20	.001	0.921	20	.105*

*p>.05

Tablo 3.11. Aile Rehberliği gruplarının Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği alt ölçeklerinin sontest ve izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği	SENG Modeli			HÜYAP Modeli		
	Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk		
	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p
HRUO Nevrotik İzleme	0.906	20	.054*	0.865	20	.010
HRUO Davranış Kontrolü İzleme	0.876	20	.015	0.823	20	.002
HRUO Toplam İzleme	0.856	20	.007	0.902	20	.044

*p>.05

Tablo 3.12. Aile Rehberliği gruplarının Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği alt ölçeklerinin sontest ve izleme testi puanlarına uygulanan Shapiro-Wilk Testi sonuçları

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği	SENG Modeli			HÜYAP Modeli		
	Shapiro-Wilk			Shapiro-Wilk		
	Katsayı	sd	p	Katsayı	sd	p
SDO Arkadaş İzleme	0.737	20	.000	0.880	20	.018
SDO Aile İzleme	0.824	20	.002	0.824	20	.002
SDO Öğretmen İzleme	0.786	20	.001	0.797	20	.001
SDO Toplam İzleme	0.836	20	.003	0.876	20	.015

4. BULGULAR

Bu bölümde sırasıyla bu araştırmada kullanılmış olan Aile Değerlendirme Ölçeği, Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği ve Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeklerinin tüm alt ölçeklerine ilişkin bulgular sunulacaktır.

4.1. Aile Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Aile Değerlendirme Ölçeği'nin (ADÖ) İletişim, Problem Çözme, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterme, Davranış Kontrolü ve Genel Fonksiyonlar alt ölçeklerine ilişkin bulgular sunulacaktır. Bu ölçeğe ilişkin azalan puanlar olumlu gelişmeyi göstermektedir. Her alt ölçekten alınabilecek en düşük puan 1, en yüksek puan 4'tür.

ADÖ İletişim Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin İletişim alt ölçeği puanları normal dağılım gösterdiğinden, verilerin analizinde karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA (Repeated Measures Analysis of Variance) analizi kullanılmıştır. Bu analiz kapsamında, zaman ana etkisi (öntest-sontest) ve zaman x müdahale (HÜYAP-SENG-Kontrol) etkileşim etkileri incelenmiştir. Kullanılan üç gruplu öntest-sontest deseninde gerçek etkinin etkileşim etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle analizlerde daha çok etkileşim etkileri yorumlanma yoluna gidilecektir.

Ortalama aile içi iletişim puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgileri grup ve ölçüm değişkenleri açısından Tablo 4.1'de verilmiştir. Bu tabloda görüldüğü gibi, Kontrol grubu ve SENNG grubuna katılan ailelerin ADÖ İletişim öntest puan ortalamaları 1.52 ve 1.57 ile birbirlerine yakın iken, HÜYAP Modeli'ne katılan aileler 1.72 ile öntest puanlarında daha yüksek bir ortalamadan başlamışlardır. Uygulama sonrasında Kontrol ve SENNG grup ortalamalarında önemli bir değişiklik olmamasına karşın, HÜYAP Modeli'ne katılan ailelerde olumlu yönde bir değişim gözlenmiştir.

Tablo 4.1. ADÖ İletişim alt ölçeği puanlarının grup ve ölçümlere göre tanımlayıcı istatistik sonuçları

Değişken	Faktör	N	Ort	Ss
Öntest	HÜYAP	20	1.72	0.44
	SENG	20	1.57	0.48
	Kontrol	20	1.52	0.30
Sontest	HÜYAP	20	1.56	0.40
	SENG	20	1.58	0.38
	Kontrol	20	1.58	0.26

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin İletişim alt ölçeği üzerinde uygulanan karışık ölçümler için iki yönlü ANOVA analizinin sonucunda, zaman x müdahale etkisi Tablo 4.2'de görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.885, $F(2,114)=3.70$, $p<.05$, $\eta^2=.115$. Bunun yanında öntest ve sontest ölçümleri açısından zamanın ana etkisi anlamlı bulunmamıştır, Wilks Lambda (λ)=.988, $F(1,57)=0.72$, $p>.05$, $\eta^2=.012$.

Tablo 4.2. ADÖ İletişim alt ölçeği üzerinde tüm gruplar için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.988	0.72	1	57	.401	.012	.132
Zaman*Müdahale	.885	3.70	2	114	.031*	.115	.656

* $p<.05$

Tablo 4.1'de öntest ve sontest puanları verilerek detaylandırılan ve Şekil 4.1'de görsellenen gruplara ait ortalamalar zaman x müdahale etkileşimi kapsamında incelendiğinde, ortaya çıkan anlamlı etkinin HÜYAP Modeli sonucunda gerçekleşmiş olduğu düşünülmüştür. HÜYAP Modeli grubunun Kontrol grubuna göre etkisinin net olarak incelenmesi için bu iki grup arasında tekrarlı ölçümler ANOVA analizi gerçekleştirilmiş ve sonuçları Tablo 4.3'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre HÜYAP Modeli'nin zaman x müdahale etkisi kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.796, $F(1,38)=9.74$, $p<.05$, $\eta^2=.204$.

Tablo 4.3. ADÖ İletişim alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

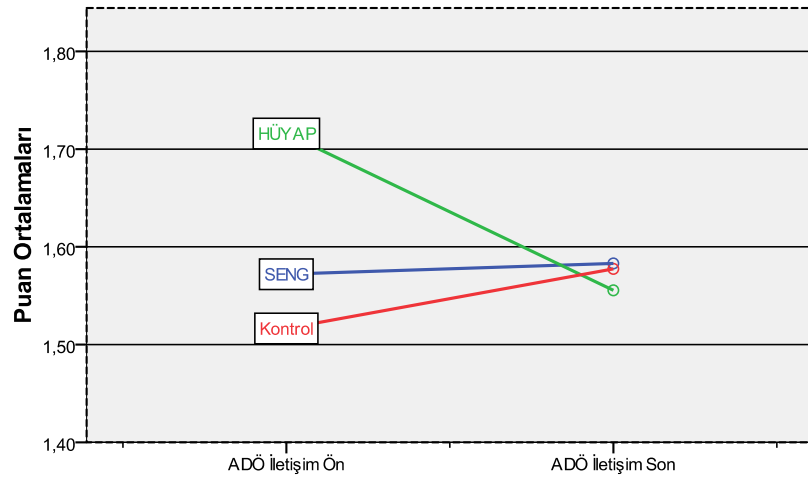
Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.951	1.97	1	38	.169	.049	.277
Zaman*Müdahale	.796	9.74	1	38	.003*	.204	.860

*p<.05

HÜYAP Modeli grubu ile SENG Modeli grubunun karşılaştırılması için bu iki grup arasında da tekrarlı ölçümler ANOVA analizi gerçekleştirilmiş ve sonuçları Tablo 4.4'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre bu iki rehberlik grubu için zaman x müdahale etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır, Wilks Lambda (λ)=.928, $F_{(1,38)}=2.95$, $p>.05$, $\eta^2=.388$.

Tablo 4.4. ADÖ İletişim alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.944	2.24	1	38	.143	.056	.309
Zaman*Müdahale	.928	2.95	1	38	.094	.072	.388

Şekil 4.1. ADÖ İletişim alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ İletişim alt Ölçeği'nin HÜYAP Modeli ve SENG Model gruplarına ait sontestleri ve izleme testleri arasında yapılmış olan İlişkili Örneklemeler İçin t-testi sonuçları Tablo 4.5'de verilmiştir.

Tablo 4.5. Aile Rehberliği grupları için ADÖ İletişim Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları

Grup	Ölçüm	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
HÜYAP	Sontest	20	1.56	0.40	19	-1.01	.325
	İzleme	20	1.64	0.38			
SENG	Sontest	20	1.58	0.38	19	0.90	.377
	İzleme	20	1.32	0.43			

Bu sonuçlara göre HÜYAP Modeli grubunun sontest ve izleme test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır, $t(19)=-1.01, p>.05$. Benzer şekilde, SENG grubunun da sontest ve izleme test puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır, $t(19)=0.90, p>.05$. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde HÜYAP Modeli'nin puan ortalamalarının yükseldiği, SENG Modeli'nin ise düştüğü görülmektedir. Düşen puan ortalamaları olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ADÖ Problem Çözme Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Problem çözme alt ölçeği puanları normal dağılım gösterdiğinden, verilerin analizinde karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA (Repeated Measures Analysis of Variance) analizi kullanılmıştır. Bu analiz kapsamında, zaman ana etkisi (öntest-sontest) ve zaman x müdahale (HÜYAP-SENG-Kontrol) etkileşim etkileri incelenmiştir. Kullanılan üç gruplu öntest-sontest deseninde gerçek etkinin etkileşim etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle analizlerde daha çok etkileşim etkileri yorumlanma yoluna gidilecektir.

Ortalama aile içi problem çözme puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgileri grup ve ölçüm değişkenleri açısından Tablo 4.6'da verilmiştir. Bu tabloda görüldüğü gibi, Kontrol ve SENG gruplarına katılan ailelerin ADÖ Problem Çözme puan ortalamaları 1.53 ve 1.69 iken, HÜYAP Modeli'ne katılan aileler 1.89 ile daha yüksek bir ortalamadan başlamışlardır. Deney sonrasında Kontrol ve SENG grup ortalamalarında önemli bir değişiklik olmamasına karşın, HÜYAP Modeli'ne katılan ailelerde olumlu yönde bir değişim gözlenmiştir.

Tablo 4.6. Tüm gruplar için ADÖ Problem Çözme Alt Ölçeği ortalama ve standart sapma değerleri

Değişken	Faktör	N	Ort	Ss
Öntest	HÜYAP	20	1.89	0.36
	SENG	20	1.69	0.66
	Kontrol	20	1.53	0.41
Sontest	HÜYAP	20	1.63	0.40
	SENG	20	1.69	0.45
	Kontrol	20	1.55	0.37

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Problem çözme alt ölçeği üzerinde uygulanan karışık ölçümler için iki yönlü ANOVA analizinin sonucunda, zaman x müdahale etkisi Tablo 4.7'de görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.848, $F(2,114)=5.10$, $p<.05$, $\eta^2=.152$. Bunun yanında, öntest ve sontest ölçümleri açısından zamanın ana etkisi de anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.932, $F(1,57)=4.19$, $p<.05$, $\eta^2=.068$.

Tablo 4.7. ADÖ Problem çözme alt ölçeği üzerinde tüm gruplar için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.932	4.19	1	57	.045*	.068	.520
Zaman*Müdahale	.848	5.10	2	114	.009*	.152	.801

*p<.05

Tablo 4.6'da öntest ve sontest puanları verilerek detaylandırılan ve Şekil 4.2'de görsellenen gruplara ait ortalamalar zaman x müdahale etkileşimi kapsamında incelendiğinde, ortaya çıkan anlamlı etkinin HÜYAP Modeli sonucunda gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. HÜYAP Modeli, hem SENG hem de Kontrol gruplarına göre daha olumlu bir etkiyle sonuçlanmıştır. HÜYAP Modeli grubunun Kontrol grubuna göre etkisinin net olarak incelenmesi için bu iki grup arasında gerçekleştirilen tekrarlı ölçümler ANOVA sonuçları Tablo 4.8'de verilmiştir. Bu sonuçlara göre HÜYAP Modeli'nin zaman x müdahale etkisi kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.793, $F_{(1,38)}=9.91$, $p<.05$, $\eta^2=.207$.

Tablo 4.8. ADÖ Problem çözme alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve Kontrol grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.832	7.68	1	38	.009*	.168	.771
Zaman*Müdahale	.793	9.91	1	38	.003*	.207	.866

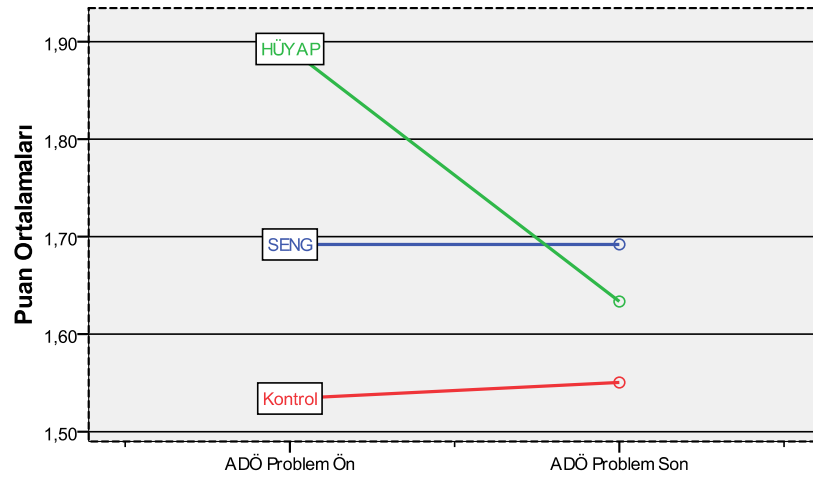
*p<.05

HÜYAP Modeli grubu ile SENG Modeli grubunun karşılaştırılması için bu iki grup arasında gerçekleştirilen tekrarlı ölçümler ANOVA sonuçları Tablo 4.9'da verilmiştir. Bu sonuçlara göre HÜYAP Modeli grubu ile Seng Modeli grubu arasındaki zaman x müdahale etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.883, $F_{(1,38)}=5.03$, $p<.05$, $\eta^2=.589$.

Tablo 4.9. ADÖ Problem çözme alt ölçeği üzerinde HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubu için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.883	5.03	1	38	.031*	.117	.589
Zaman*Müdahale	.883	5.03	1	38	.031*	.117	.589

*p<.05

Şekil 4.2. ADÖ Problem çözme alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ Problem Çözme alt Ölçeği'nin HÜYAP Modeli ve SENG Model gruplarına ait sontestleri ve izleme testleri arasında yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10. Aile Rehberliği gruplarının ADÖ Problem Çözme Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	7	8.21	57.50	0.84 ^b	.399
	Pozitif Sıra	6	5.58	33.50		
	Eşit	7	-	-		
SENG	Negatif Sıra	7	8,57	60,00	1.65 ^b	.098
	Pozitif Sıra	5	3,60	18,00		
	Eşit	8	-	-		

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.84, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.65, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem HÜYAP Modeli'nde hem de SENG Modeli'nde puanların düştüğü görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ADÖ Roller Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Roller alt ölçeği puanları normal dağılım gösterdiğinden, verilerin analizinde karışık ölçümler için iki faktörlü ANOVA (Repeated Measures Analysis of Variance) analizi kullanılmıştır. Bu analiz kapsamında, zaman ana etkisi (öntest-sontest) ve zaman x müdahale (HÜYAP - SENG - Kontrol) etkileşim etkileri incelenmiştir. Kullanılan üç gruplu öntest-sontest deseninde gerçek etkinin etkileşim etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle analizlerde daha çok etkileşim etkileri yorumlanma yoluna gidilecektir.

Ortalama aile içi roller puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgileri grup ve ölçüm değişkenleri açısından Tablo 4.11’de verilmiştir. Bu tabloda görüldüğü gibi, Kontrol grubu ve SENG grubundaki ailelerin ADÖ Roller alt ölçeğine ait puan ortalamaları 1.94 ve 1.78 iken, HÜYAP Modeli’ne katılan aileler 1.97 ortalama ile başlamışlardır. Uygulama sonrasında Kontrol ve SENG grup ortalamalarında önemli bir değişiklik olmamasına karşın, HÜYAP Modeli’ne katılan ailelerde olumlu yönde bir değişim gözlenmiştir.

Tablo 4.11. Tüm gruplar için ADÖ Roller Alt Ölçeği ortalama ve standart sapma değerleri

Değişken	Faktör	N	Ort	Ss
Öntest	HÜYAP	20	1.97	0.45
	SENG	20	1.78	0.45
	Kontrol	20	1.94	0.40
Sontest	HÜYAP	20	1.75	0.39
	SENG	20	1.76	0.38
	Kontrol	20	1.90	0.42

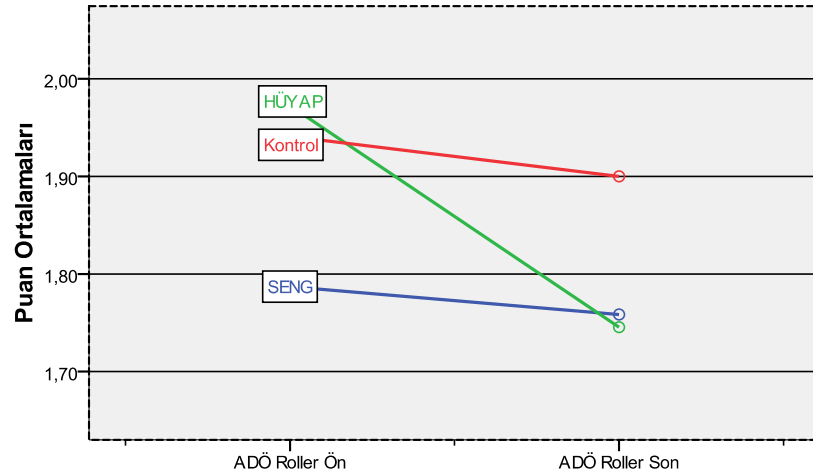
Aile Değerlendirme Ölçeği’nin Roller alt ölçeği üzerinde uygulanan karışık ölçümler için iki yönlü ANOVA analizinin sonucunda, zaman x müdahale etkisinin Tablo 4.12’de görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.907, $F(2,114)=2.92$, $p>.05$, $\eta^2=.093$. Bunun yanında, öntest ve sontest ölçümleri açısından zamanın ana etkisi anlamlı bulunmuştur, Wilks Lambda (λ)=.892, $F(1,57)=6.93$, $p<.05$, $\eta^2=.108$.

Tablo 4.12. ADÖ Roller alt ölçeği üzerinde tüm gruplar için zaman ve müdahale etkilerine ilişkin analiz sonuçları

Kaynak	Wilks’ Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.892	6.93	1	57	.011*	.108	.735
Zaman*Müdahale	.907	2.92	2	114	.062	.093	.549

* $p<.05$

Gruplara ait ortalamalar zaman x müdahale etkileşimi kapsamında incelendiğinde, Şekil 4.3’de görüldüğü gibi HÜYAP Modeli grubu puan ortalamalarının sontestte farklılaştığı görülmektedir. Ortaya çıkan fark istatistiksel olarak anlamlı olmasa da, HÜYAP Modeli'nin etkisinin hem SENG, hem de Kontrol grubunda görülenden daha olumlu yönde gerçekleştiği söylenebilir.

Şekil 4.3. ADÖ Roller alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ Roller alt Ölçeği'nin HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarına ait sontestleri ve izleme testleri arasında yapılmış olan İlişkili Örneklemeler İçin t-testi sonuçları Tablo 4.13’de verilmiştir.

Tablo 4.13. Aile Rehberliği grupları için ADÖ Roller Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları

Grup	Ölçüm	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
HÜYAP	Sontest	20	1.75	0.39	19	-0.81	.426
	İzleme	20	1.79	0.38			
SENG	Sontest	20	1.76	0.38	19	1.05	.306
	İzleme	20	1.70	0.37			

Bu sonuçlara göre HÜYAP Modeli grubunun sontest ve izleme test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $t(19)=-0.81, p>.05$.

Benzer şekilde, SENG grubunun da sontest ve izleme test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır, $t(19)=1.05, p>.05$. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde HÜYAP Modeli'nin puan ortalamalarının yükseldiği, SENG Modeli'nin ise düştüğü görülmektedir. Düşen puan ortalamaları olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubunun öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar testleri sonuçları Tablo 4.14'de verilmiştir.

Tablo 4.14. Tüm grupların ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	2	4.00	8.00	1.44 ^a	.151
	Pozitif Sıra	6	4.67	28.00		
	Eşit	12	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	10	6.00	60.00	1.65 ^b	.098
	Pozitif Sıra	2	9.00	18.00		
	Eşit	8	-	-		
SENG	Negatif Sıra	5	7.00	35.00	0.32 ^a	.750
	Pozitif Sıra	7	6.14	43.00		
	Eşit	8	-	-		

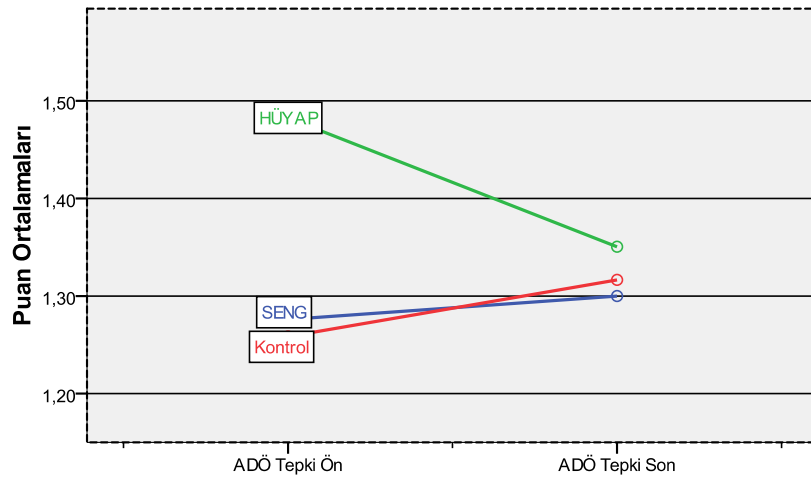
^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.44, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.65, p>.05$. Fark

puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Son olarak, SENG grubunun bu alt ölçekteki öntest ve sontest puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır, $z=0.32, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlar ışığında, üç grupta da öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamış olmasına rağmen, diğer iki grubun aksine HÜYAP Modeli'ndeki değişim sontest lehine, yani olumlu yönde gerçekleşmiştir. Buna ek olarak gerçekleşen değişimin büyüklüğünün diğer gruplarda olduğundan daha belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.4'de verilmiştir.

Şekil 4.4. ADÖ Duygusal Tepki Verebilme alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ Duygusal Tepki Verebilme alt Ölçeği'nin HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarındaki sontestleri ve izleme testleri arasında yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.15'de verilmiştir.

Tablo 4.15. Aile Rehberliği gruplarının ADÖ Duygusal Tepki Verebilme Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	6	4.75	28.50	0.40 ^a	.687
	Pozitif Sıra	5	7.50	37.50		
	Eşit	9	-	-		
SENG	Negatif Sıra	6	5.50	33.00	0.00 ^a	1.000
	Pozitif Sıra	5	6.60	33.00		
	Eşit	9	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun Duygusal Tepki Verebilme fonksiyonlarıyla ilgili alt ölçeğindeki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.40, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.00, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında hiçbir fark gözlemlenmemiştir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde HÜYAP Modeli'nde puanların yükseldiği, SENG Modeli'nde ise puanların aynı kaldığı görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ADÖ Gereken İlgili Gösterme Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Gereken İlgili Gösterme Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli ve SENG gruplarının öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.16'da verilmiştir.

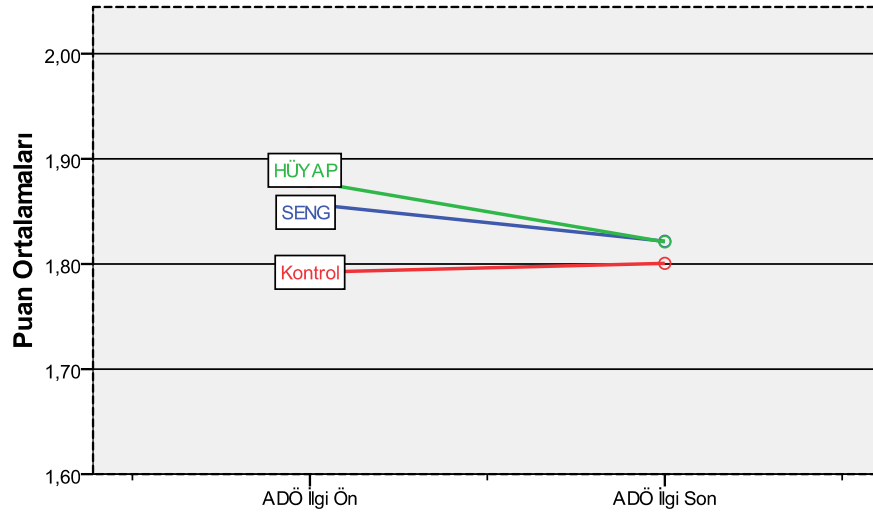
Tablo 4.16. Tüm grupların ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	4	3.00	12.00	0.86 ^a	.388
	Pozitif Sıra	4	6.00	24.00		
	Eşit	12	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	7	9.07	63.50	0.70 ^b	.484
	Pozitif Sıra	7	5.93	41.50		
	Eşit	6	-	-		
SENG	Negatif Sıra	7	8.00	56.00	0.22 ^b	.825
	Pozitif Sıra	7	7.00	49.00		
	Eşit	6	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.86, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, HÜYAP grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.70, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Son olarak, SENG grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.22, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, hiçbir grupta öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamış olmasına rağmen, Kontrol grubunun aksine rehberlik gruplarındaki değişimin sontest lehine, yani olumlu yönde olduğu gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.5'de verilmiştir.

Şekil 4.5. ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan İlişkili Örneklemeler İçin t-testi sonuçları Tablo 4.17'de verilmiştir.

Tablo 4.17. Aile Rehberliği grupları için ADÖ Gereken İlgiyi Gösterme Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları

Grup	Ölçüm	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
HÜYAP	Sontest	20	1.82	0.22	19	0.17	.867
	İzleme	20	1.81	0.19			
SENG	Sontest	20	1.82	0.22	19	-1.55	.137
	İzleme	20	1.90	0.28			

Bu sonuçlara göre HÜYAP grubunun sontest ve izleme test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır, $t(19)=0.17, p>.05$. Benzer bir şekilde, SENG grubunun da sontest ve izleme test puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır, $t(19)=-1.55, p>.05$. Bu veriler, her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde HÜYAP Modeli'nin puan ortalamalarının düştüğü, SENG Modeli'nin ise yükseldiği görülmektedir. Düşen puan ortalamaları olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Davranış Kontrolü Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli ve SENG grupları için öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.18'de verilmiştir.

Tablo 4.18. Tüm grupların ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	3	5.33	16.00	0.29 ^a	.774
	Pozitif Sıra	5	4.00	20.00		
	Eşit	12	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	15	11.30	169.50	3.02 ^b	.003*
	Pozitif Sıra	4	5.13	20.50		
	Eşit	1	-	-		
SENG	Negatif Sıra	12	9.46	113.50	2.36 ^b	.018*
	Pozitif Sıra	4	5.63	22.50		
	Eşit	4	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

*p<.05

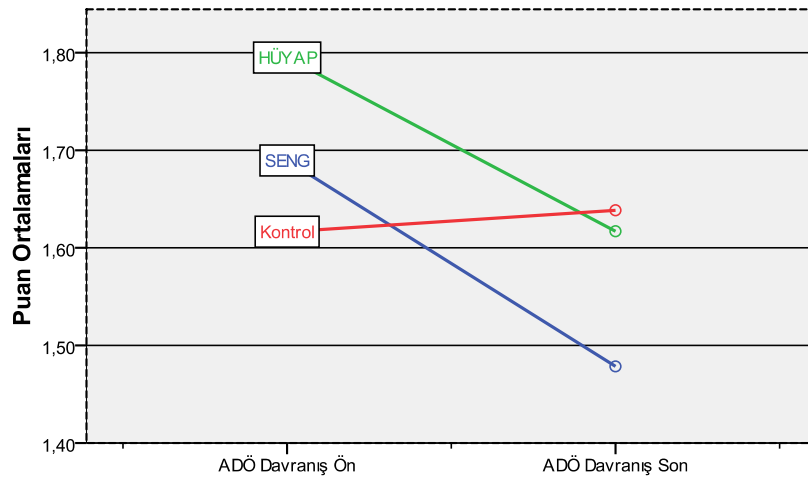
Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır $z=0.29, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, HÜYAP Modeli grubunun Davranış Kontrolü alt ölçeğindeki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur, $z=3.02, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur, $z=2.36, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, Kontrol grubunun öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir fark görülmemesine rağmen, iki rehberlik grubu da sontest lehine, yani olumlu yönde, anlamlı bir fark yaratmışlardır. Bu farkın gruplar arasında karşılaştırması için öntest ve sontest puanları arasında yapılmış olan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 4.19’da verilmiştir.

Tablo 4.19. Aile Rehberliği verilen grupların ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları

Test	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Öntest	HÜYAP	20	22.25	445.00	165.00	.340
	SENG	20	18.75	375.00		
Sontest	HÜYAP	20	23.05	461.00	149.00	.161
	SENG	20	17.95	359.00		

Bu sonuçlar ışığında, rehberlik grupları arasında, ADÖ Davranış Kontrolü alt ölçeği öntest ve sontest puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.6’da verilmiştir.

Şekil 4.6. ADÖ Davranış Kontrolü alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ Davranış Kontrolü alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan İlişkili Örneklemeler İçin t-testi sonuçları Tablo 4.20'de verilmiştir.

Tablo 4.20. Aile Rehberliği grupları için ADÖ Davranış Kontrolü Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının t-testi karşılaştırma sonuçları

Grup	Ölçüm	N	\bar{X}	SS	sd	t	P
HÜYAP	Sontest	20	1.62	0.32	19	-2.17	.043*
	İzleme	20	1.70	0.33			
SENG	Sontest	20	1.48	0.19	19	-1.63	.119
	İzleme	20	1.59	0.34			

*p<.05

Bu sonuçlara göre HÜYAP grubunun sontest ve izleme test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur, $t(19)=-2.17, p<.05$. Buna karşın, SENG grubunun sontest ve izleme test puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır, $t(19)=-1.63, p>.05$. Bu veriler iki grupta da Davranış Kontrolü alt ölçeğinde sontestten izleme testine kadar geçen zamanda puanların ortalamalarının yükseldiğini, yani olumsuz yönde bir değişim olduğunu göstermekle birlikte, SENG grubundaki değişim daha az olmuştur.

ADÖ Genel Aile Fonksiyonları Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Genel Aile Fonksiyonları Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP ve SENG gruplarının öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.21'de verilmiştir.

Tablo 4.21. Tüm grupların ADÖ Genel Aile Fonksiyonları Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

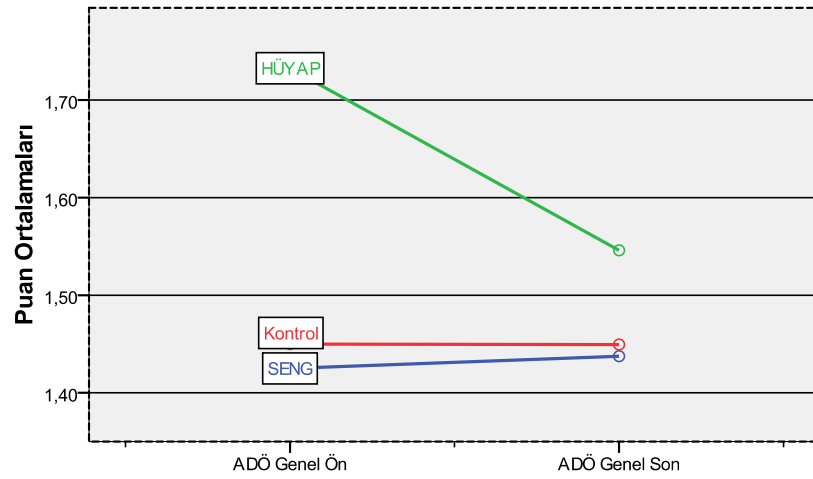
Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	3	4.83	14.50	0.09 ^b	.931
	Pozitif Sıra	4	3.38	13.50		
	Eşit	13	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	15	10.47	157.00	2.51 ^b	.012*
	Pozitif Sıra	4	8.25	33		
	Eşit	1	-	1		
SENG	Negatif Sıra	8	8.25	66.00	0.50 ^a	.618
	Pozitif Sıra	9	9.67	87.00		
	Eşit	3	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

*p<.05

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.09, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Buna karşın, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.51, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bunun aksine, SENG grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.50, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, Kontrol ve SENG gruplarında öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamış olmasına rağmen, HÜYAP Modeli grubunda sontest lehinde, yani olumlu yönde anlamlı bir fark gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.7'de verilmiştir.

Şekil 4.7. ADÖ Genel aile fonksiyonları alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ADÖ Genel Aile Fonksiyonları alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.22'de verilmiştir.

Tablo 4.22. Aile Rehberliği gruplarının ADÖ Genel Aile Fonksiyonları Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	9	7.11	64.00	0.73 ^b	.469
	Pozitif Sıra	5	8.20	41.00		
	Eşit	6	-	-		
SENG	Negatif Sıra	10	7,55	75,50	1.45 ^b	.148
	Pozitif Sıra	4	7,38	29,50		
	Eşit	6	-	-		

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.73, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında

gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.45, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem HÜYAP Modeli'nin puanlarının hem de SENG Modeli'nin puanlarının düştüğü görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

4.2. Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin (HRUÖ) Nevrotik Sorunlar ve Davranış Sorunları alt ölçekleri ile Toplam puanına ilişkin bulgular sunulacaktır. Bu ölçeğe ilişkin azalan puanlar olumlu gelişmeyi göstermektedir. Nevrotik Sorunlar ve Davranış Sorunları alt ölçeklerinden alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 24'tür. Toplamda ise alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 48'dir.

HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP ve SENG gruplarına ait öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.23'de verilmiştir.

Tablo 4.23. Tüm grupların HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	8	7.69	61.50	0.58 ^a	.563
	Pozitif Sıra	6	7.25	43.50		
	Eşit	6	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	13	10.50	136.50	2.24 ^a	.025*
	Pozitif Sıra	5	6.90	34.50		
	Eşit	2	-	-		
SENG	Negatif Sıra	12	9.42	113.00	2.34 ^a	.019*
	Pozitif Sıra	4	5.75	23.00		
	Eşit	4	-	-		

^a Pozitif sıralar temeline dayalı

*p<.05

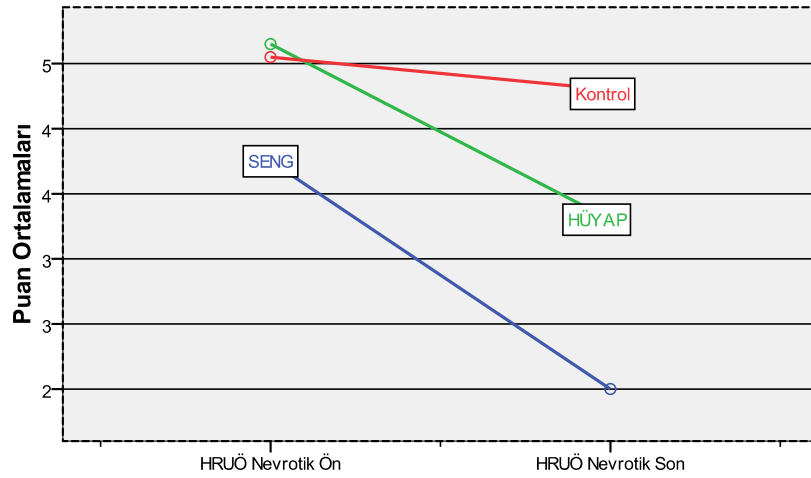
Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.58, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Buna karşın, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.24, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.34, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeğinde Kontrol grubunun öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir fark görülmemesine rağmen, iki rehberlik grubu da sontest lehine, yani olumlu yönde, anlamlı bir fark yaratmışlardır. Bu farkın gruplar arasında karşılaştırılması için öntest ve sontest puanları arasında yapılmış olan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 4.24'de verilmiştir.

Tablo 4.24. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları

Test	Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Öntest	HÜYAP	20	21.78	435.50	174.50	.487
	SENG	20	19.23	384.50		
Sontest	HÜYAP	20	22.38	447.50	162.50	.303
	SENG	20	18.63	372.50		

Bu sonuçlar ışığında, rehberlik grupları arasında, HRUÖ Nevrotik Sorunlar alt ölçeği öntest ve sontest puanları açısından anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.8’de verilmiştir.

Şekil 4.8. HRUÖ Nevrotik sorunlar alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, HRUÖ Nevrotik Sorunlar alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.25’de verilmiştir.

Tablo 4.25. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Nevrotik Sorunlar Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	6	4.25	25.50	1.08 ^a	.282
	Pozitif Sıra	6	8.75	52.50		
	Eşit	8	-	-		
SENG	Negatif Sıra	6	6.25	37.50	1.29 ^a	.196
	Pozitif Sıra	9	9.17	82.50		
	Eşit	5	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.08, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.29, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem HÜYAP Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin puanlarının yükseldiği görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin Davranış Sorunları Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarına göre öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.26'da verilmiştir.

Tablo 4.26. Tüm grupların HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	6	6.08	36.50	1.67 ^a	.096
	Pozitif Sıra	10	9.95	99.50		
	Eşit	4	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	9	8.44	76.00	2.14 ^b	.032*
	Pozitif Sıra	4	3.75	15.00		
	Eşit	7	-	-		
SENG	Negatif Sıra	13	9.27	120.50	2.11 ^b	.035*
	Pozitif Sıra	4	8.13	32.50		
	Eşit	3	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

*p<.05

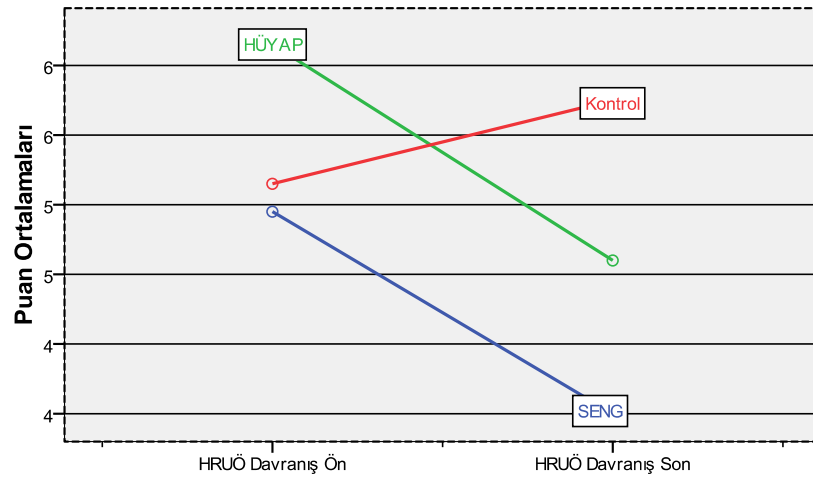
Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.67, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Buna karşın, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.14, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.11, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, Kontrol grubunun öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir fark görülmemesine rağmen, iki rehberlik grubu da sontest lehine, yani olumlu yönde, anlamlı bir fark yaratmışlardır. Bu farkın gruplar arasında karşılaştırılması için öntest ve sontest puanları arasında yapılmış olan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 4.27’de verilmiştir.

Tablo 4.27. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları

Test	Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Öntest	HÜYAP	20	22.98	459.50	150.50	.178
	SENG	20	18.03	360.50		
Sontest	HÜYAP	20	23.20	464.00	146.00	.139
	SENG	20	17.80	356.00		

Bu sonuçlar ışığında, rehberlik grupları arasında, HRUO Davranış Sorunları alt ölçeği öntest ve sontest puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.9’da verilmiştir.

Şekil 4.9. HRUÖ Davranış Sorunları alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, HRUÖ Davranış Sorunları alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.28’de verilmiştir.

Tablo 4.28. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Davranış Sorunları Alt Ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	10	6.20	62.00	0.61 ^b	.545
	Pozitif Sıra	4	10.75	43.00		
	Eşit	6				
SENG	Negatif Sıra	8	7.13	57.00	0.57 ^a	.567
	Pozitif Sıra	8	9.88	79.00		
	Eşit	4				

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.61, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.57, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde HÜYAP Modeli'nin puanlarının düştüğü, SENG Modeli'nin ise yükseldiği görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

HRUÖ Toplam Puanına İlişkin Bulgular

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin Toplam puanı için Kontrol, HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubuna göre öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.29'da verilmiştir.

Tablo 4.29. Tüm grupların HRUÖ Toplam Puan öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	7	12.00	84.00	0.46 ^a	.645
	Pozitif Sıra	12	8.83	106.00		
	Eşit	1	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	12	12.29	147.50	2.12 ^b	.034*
	Pozitif Sıra	7	6.07	42.50		
	Eşit	1	-	-		
SENG	Negatif Sıra	16	11.06	177.00	2.67 ^b	.007*
	Pozitif Sıra	4	8.25	33.00		
	Eşit	0	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

*p<.05

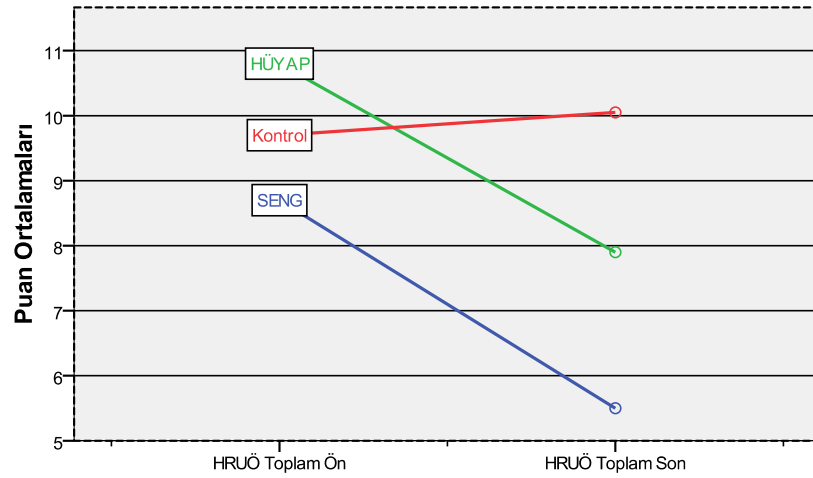
Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.46, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Buna karşın, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.12, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $z=2.67, p<.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, Kontrol grubunun öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir fark görülmemesine rağmen, iki rehberlik grubu da sontest lehine, yani olumlu yönde, istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmışlardır. Bu farkın gruplar arasında karşılaştırılması için öntest ve sontest puanları arasında yapılmış olan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 4.30'da verilmiştir.

Tablo 4.30. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Toplam Puan öntest ve sontest puanlarının Mann Whitney U testi sonuçları

Test	Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Öntest	HÜYAP	20	22.48	449.50	160.50	.284
	SENG	20	18.53	370.50		
Sontest	HÜYAP	20	23.15	463.00	147.00	.149
	SENG	20	17.85	357.00		

Bu sonuçlar ışığında, rehberlik grupları arasında, HRUO Toplam Puan öntest ve sontest puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.10'da verilmiştir.

Şekil 4.10. HRUÖ Toplam puanlar üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, HRUÖ Toplam puanlarının sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.31'de verilmiştir.

Tablo 4.31. Aile Rehberliği gruplarının HRUÖ Toplam Puan sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	8	7.63	61.00	0.36 ^a	.716
	Pozitif Sıra	8	9.38	75.00		
	Eşit	4	-	-		
SENG	Negatif Sıra	7	7.50	52.50	1.14 ^a	.253
	Pozitif Sıra	10	10.05	100.50		
	Eşit	3	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun Toplam puandaki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.36, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun Toplam puandaki sontest ve izleme testi puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.14, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem hüyap Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin puanlarının yükseldiği görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

4.3. Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular

Bu bölümde Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin (ÇSDÖ) Aile, Öğretmen ve Arkadaş alt ölçekleri ile Toplam puana ilişkin bulguları sunulacaktır. Bu ölçeğe ilişkin azalan puanlar olumlu gelişmeyi göstermektedir. Aile alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 60'dır. Öğretmen alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan 50'dir. Arkadaş alt ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 19, en yüksek puan 95'dir. Son olarak da, toplamda alınabilecek en düşük puan 41, en yüksek puan 205'dir.

ÇSDÖ Aile Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin Aile Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli grubu ve SENG gruplarının öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.32'de verilmiştir.

Tablo 4.32. Tüm grupların ÇSDÖ Aile Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

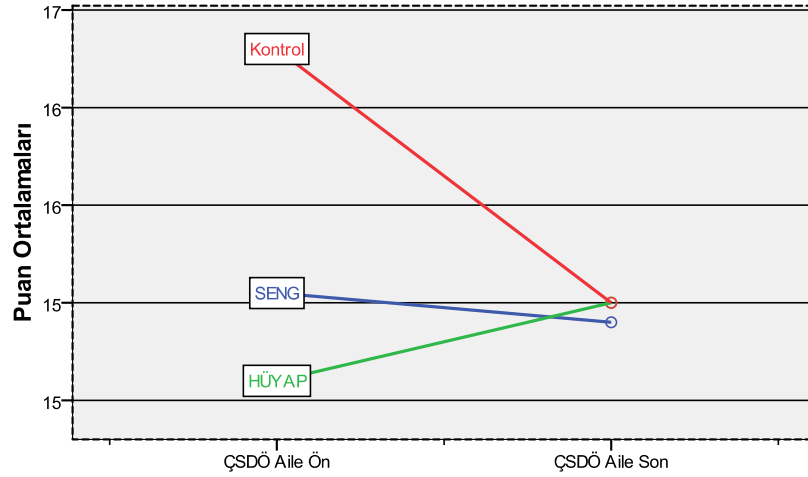
Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	7	5.36	37.50	1.78 ^b	.075
	Pozitif Sıra	2	3.75	7.50		
	Eşit	11	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	7	8.36	58.50	0.50 ^a	.617
	Pozitif Sıra	9	8.61	77.50		
	Eşit	4	-	-		
SENG	Negatif Sıra	6	7.75	46.50	0.60 ^b	.547
	Pozitif Sıra	6	5.25	31.50		
	Eşit	8	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.78, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu ve değişimin yönü açısından olumlu bir olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.50, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur, $z=0.60, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, bu alt ölçek için

hiçbir grupta öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.11’de verilmiştir.

Şekil 4.11. ÇSDÖ Aile alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ÇSDÖ Aile alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.33’de verilmiştir.

Tablo 4.33. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Aile alt ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	6	6.33	38.00	0.46 ^b	.642
	Pozitif Sıra	5	5.60	28.00		
	Eşit	9	-	-		
SENG	Negatif Sıra	6	5.00	30.00	0.71 ^b	.478
	Pozitif Sıra	6	8.00	48.00		
	Eşit	8				

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.46, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme test lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.71, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde HÜYAP Modeli'nin puanlarının düştüğü, SENG Modeli'nin ise yükseldiği görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ÇSDÖ Öğretmen Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin Öğretmen Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubunun öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.34'de verilmiştir.

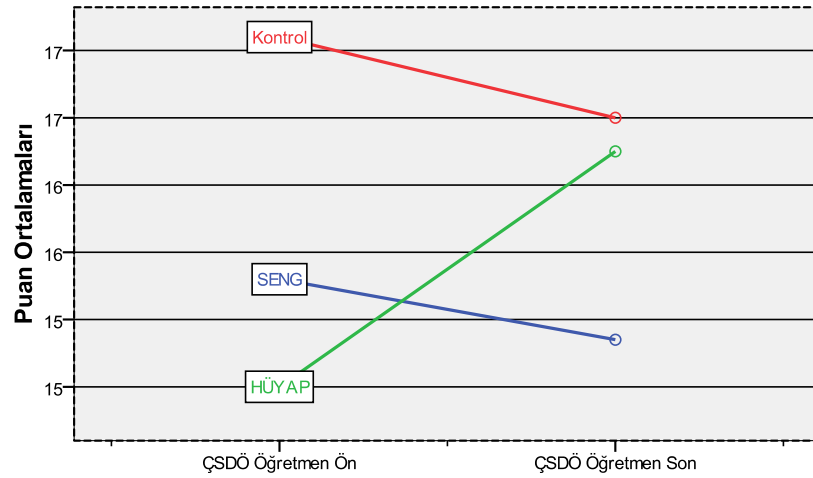
Tablo 4.34. Tüm grupların ÇSDÖ Öğretmen Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	7	4.64	32.50	1.19 ^b	.234
	Pozitif Sıra	2	6.25	12.50		
	Eşit	11	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	3	7.33	22.00	1.92 ^a	.055
	Pozitif Sıra	11	7.55	83.00		
	Eşit	6	-	-		
SENG	Negatif Sıra	10	7.95	79.50	1.12 ^b	.264
	Pozitif Sıra	5	8.10	40.50		
	Eşit	5	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.19, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.92, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Son olarak SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur, $z=1.12, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, bu alt ölçek için hiçbir grupta öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.12’de verilmiştir.

Şekil 4.12. ÇSDÖ Öğretmen alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ÇSDÖ Öğretmen alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.35’de verilmiştir.

Tablo 4.35. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Öğretmen alt ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	9	8.22	74.00	1.37 ^b	.171
	Pozitif Sıra	5	6.20	31.00		
	Eşit	6	-	-		
SENG	Negatif Sıra	12	7.63	91.50	1.81 ^b	.071
	Pozitif Sıra	3	9.50	28.50		
	Eşit	5	-	-		

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.37, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.81, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem HÜYAP Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin puanlarının düştüğü görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ÇSDÖ Arkadaş Alt Ölçeğine İlişkin Bulgular

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin Arkadaş Alt Ölçeği için Kontrol, HÜYAP Modeli grubu ve SENG grubunun öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.36'da verilmiştir.

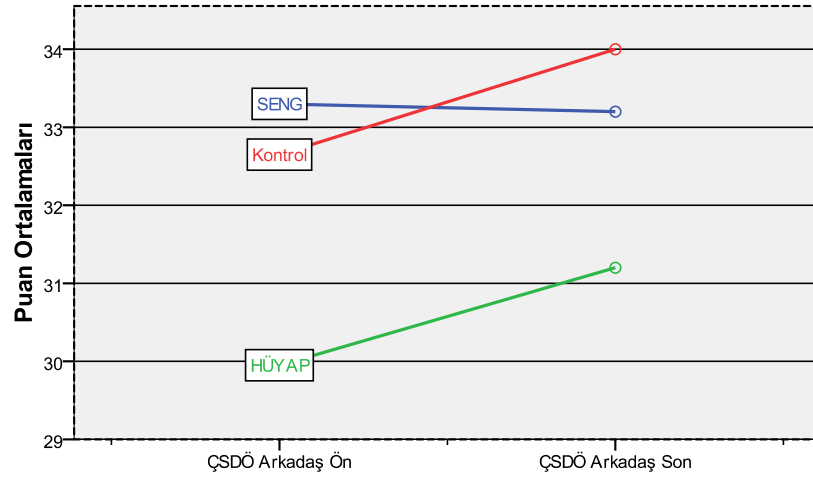
Tablo 4.36. Tüm grupların ÇSDÖ Arkadaş Alt Ölçeği öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	8	5.75	46.00	0.80 ^a	.425
	Pozitif Sıra	7	10.57	74.00		
	Eşit	5	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	9	6.44	58.00	0.88 ^a	.380
	Pozitif Sıra	8	11.88	95.00		
	Eşit	3	-	-		
SENG	Negatif Sıra	10	9.00	90.00	0.20 ^b	.844
	Pozitif Sıra	8	10.13	81.00		
	Eşit	2	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.80, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında, HÜYAP Modeli grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.88, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Son olarak SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur, $z=0.20, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, bu alt ölçek için hiçbir grupta öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.13’de verilmiştir.

Şekil 4.13. ÇSDÖ Arkadaş alt ölçeği puanları üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ÇSDÖ Arkadaş alt Ölçeği'nin sontestleri ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.37'de verilmiştir.

Tablo 4.37. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Arkadaş alt ölçeği sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	11	8.82	97.00	1.52 ^b	.130
	Pozitif Sıra	5	7.80	39.00		
	Eşit	4	-	-		
SENG	Negatif Sıra	12	9.33	112.00	1.69 ^b	.092
	Pozitif Sıra	5	8.20	41.00		
	Eşit	3	-	-		

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.52, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun da bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.69, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem HÜYAP Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin puanlarının düştüğü görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

ÇSDÖ Toplam Puanına İlişkin Bulgular

Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin Toplam puanı için Kontrol, HÜYAP Modeli grubu ve SENG gruplarının öntest ve sontest puanları üzerinde yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri sonuçları Tablo 4.38'de verilmiştir.

Tablo 4.38. Tüm grupların ÇSDÖ Toplam Puan öntest ve sontest puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

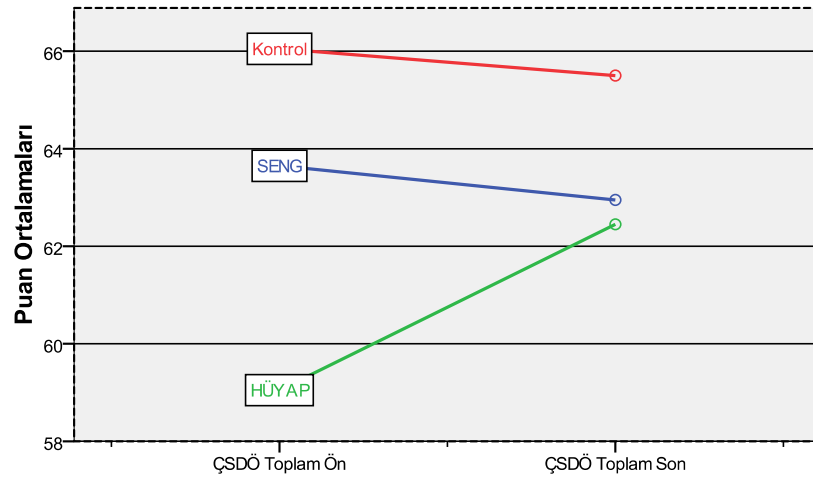
Grup	Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Kontrol	Negatif Sıra	9	8.17	73.50	0.29 ^b	.775
	Pozitif Sıra	7	8.93	62.50		
	Eşit	4	-	-		
HÜYAP	Negatif Sıra	8	5.88	47.00	1.40 ^a	.162
	Pozitif Sıra	9	11.78	106.00		
	Eşit	3	-	-		
SENG	Negatif Sıra	9	10.00	90.00	0.20 ^b	.844
	Pozitif Sıra	9	9.00	81.00		
	Eşit	2	-	-		

^a Negatif sıralar temeline dayalı

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, Kontrol grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.29, p>.05$. Bununla birlikte, fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.40, p>.05$. Fark puanlarının

sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın pozitif sıralar, yani öntest lehinde olduğu görülmektedir. Son olarak SENG grubunun da bu alt ölçekteki ön ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=0.20, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani sontest lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, bu alt ölçek için hiçbir grupta öntest ve sontest puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Gruplara ait ortalamaların zaman x müdahale etkileşimi de Şekil 4.14’de verilmiştir.

Şekil 4.14. ÇSDÖ Toplam puanlar üzerinde zaman x müdahale etkileşimi

Bu bulgulara ek olarak, ÇSDÖ Toplam puanlarında sontestler ve izleme testleri arasında rehberlik grupları için yapılmış olan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları Tablo 4.39’da verilmiştir.

Tablo 4.39. Aile Rehberliği gruplarının ÇSDÖ Toplam Puan sontest ve izleme testi puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçları

Grup	İzleme-Sontest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
HÜYAP	Negatif Sıra	12	9.63	115.50	1.85 ^b	.064
	Pozitif Sıra	5	7.50	37.50		
	Eşit	3				
SENG	Negatif Sıra	10	10.00	100.00	1.12 ^b	.265
	Pozitif Sıra	7	7.57	53.00		
	Eşit	3				

^b Pozitif sıralar temeline dayalı

Analiz sonucunda, HÜYAP Modeli grubunun bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.85, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, SENG grubunun da bu alt ölçekteki sontest ve izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, $z=1.12, p>.05$. Fark puanlarının sıra ortalamaları ve sıra toplamı dikkate alındığında gözlenen farkın negatif sıralar, yani izleme testi lehinde olduğu görülmektedir. Bu veriler her iki grubun da etkilerinin devam ettiğini göstermekle birlikte, farkların yönü açısından izleme testinde hem HÜYAP Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin puanlarının düştüğü görülmektedir. Düşen puanlar olumlu gelişme anlamına gelmektedir.

5. TARTIŞMA

Bu araştırma, Ankara ili Yasemin Karakaya Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 3., 4. ve 5. sınıf üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanan HÜYAP Modeli ve SENG Modeli Aile Rehberliği Programlarının aile içi fonksiyonlar, çocuğun ruhsal uyumu ve çocuğun algıladığı sosyal destek üzerinde oluşturduğu farklı etkileri tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulguları incelendiğinde ortaya çıkan etkileri bu araştırma sonucunda farklılaşan üç farklı bağımlı değişkene göre tartışmak uygun görünmektedir. Buna göre ilk alt bölümde HÜYAP Modeli ve SENG Modeli Aile Rehberliği Programlarının üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuna, ikinci bölümde aile fonksiyonlarına, üçüncü bölümde ise üstün yetenekli çocuğun algıladığı sosyal desteğe ilişkin sonuçlarına değinilecektir. Bu çalışmada, uygulamalar sonucunda ortaya çıkan bulguların araştırmacının kişisel gözlemleri ve sayıları çok az olan üstün yetenekliler alanındaki aile rehberliği araştırmaları dışında, Aile Sistemi ve Aile Ekolojisi Kuramlarının bakış açılarından da faydalanılarak bütüncül bir şekilde yorumlanması tercih edildiğinden, her bir alt boyut üzerinde tek tek durmak yerine, sonuçların ağırlıklı olarak işaret ettiği değişimin yönü ve derecesi üzerine yorumlar yapılacaktır. Özellikle farklı şekilde yorumlanmasına ihtiyaç hissedilen az sayıdaki alt boyutla ilgili yorumlar ise ayrıca sunulmuştur.

Üstün Yetenekli Çocuğun Ruhsal Uyumuyla İlgili Değişim Hakkındaki Bulguların Tartışılması

Bu çalışmada, HÜYAP Modeli ile SENG Modeli Aile Rehberliği gruplarının etkilerinin gözlemlendiği ve karşılaştırılmak istendiği bağımlı değişkenlerden biri, ebeveynlerin üstün yetenekli çocuklarının ruhsal uyum düzeyleriyle ilgili görüşleri olmuştur. Üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanan HÜYAP Modeli ve SENG Modeli Aile Rehberliği Programlarının Davranış Sorunları ve Nevrotik Sorunlar alt boyutlarıyla ilgili analizlerinde her iki programın da istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı ve bu etkinin izleme testlerinde de benzer şekilde devam ettiği görülmüştür. Her iki rehberlik grubunda da ortaya çıkan bu değişimin gruplara göre farklılaşan nedenlerini tartışmadan önce değişimin gözden kaçırılmaması gereken ortak nedenlerini ortaya koymak faydalı olacaktır.

Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği, aileler tarafından doldurulan ve çocuklarında var olduğunu düşündükleri ruhsal uyumla ilgili sorunları belirttikleri bir ölçme aracıdır. Dolayısıyla adı geçen araç, aslında ailelerin çocuklarının ruhsal uyumlarıyla ilgili kişisel algılarını yansıtmaktadır. Üstün yetenekli çocukların aileleri, çocuklarında gördükleri bu gruba has tipik davranışları sorunlu veya uyumsuz davranış olarak algıladıklarında, bu durumu ruhsal uyumsuzluk olarak belirtebilmektedirler.

Tartışmanın bu noktasında, üstün yetenekli çocukların doğaları gereği genelde sergiledikleri bazı ortak özelliklere ve bu özelliklerin aileleri tarafından tipik algılanışlarına değinmek faydalı olacaktır. Üstün yetenekli çocukların erken yaşlardan başlayarak düşünme ve davranış biçimlerinin tipik olarak tabir edilenden farklı olması sebebiyle anne ve babalar tarafından genellikle “inatçı”, “tartışmacı”, “patronluk taslayan”, “kendi dünyasında yaşayan”, “yargılayıcı”, “mükemmeliyetçi”, “kendini eleştiren” “başına çıkması zor”, “güçlü istekleri olan” veya “zorlayıcı” şeklinde algılandıkları görülmüş ve bu durum pek çok araştırmacı tarafından da tespit edilmiştir (1,27,126,128). Bunlar dışında yine üstün yetenekli çocukların sahip oldukları merak, duyarlılıklar, idealistlik ve yaşlarına göre ileri olan beceri düzeyleri, onların güçlü yönleriyken, bu güçlü yönler aynı zamanda onları diğerlerinden farklı ve uyumsuz gösteren, ailelerini de zaman zaman sıkıntıya sokan özelliklerden olmaktadır (43,126,128). Üstün yetenekli çocukların aileleri ise, çocuklarını etkileyen gelişimsel konular hakkında bilgi sahibi olmadıkları için çocuklarının davranışlarına karşı nasıl tepki vereceklerini bilememekte ve çocuklarının sergilediği davranışları yanlış yorumlayabilmektedirler (144).

Ailelerin hem HÜYAP Modeli, hem de SENG Modeli içerisinde üstün yetenekli çocuklarda görülen tipik sosyal-duygusal gelişim özellikleri ve üstün yetenekli çocukların yaşama ihtimalleri olan psikolojik risklerle ilgili kazandıkları bilgi ve beceriler sayesinde uygulama öncesinde ruhsal uyumsuzluk olarak gördükleri durumları uygulama sonrasında daha nesnel değerlendirmeye başladıkları düşünülmektedir. Bunun sonucu olarak da ruhsal uyumsuzlukla ilgili bakış açılarının değişmiş olabileceği akla gelmektedir. Daha önce çocuklarında sosyal-duygusal problem veya ruhsal bir uyumsuzluk olarak gördükleri durumların üstün yetenekli çocuk grubu için normal karşılanması gerektiğini gören aileler, algılarındaki bu

değişimi ölçek puanlarına da yansıtmişlar ve her iki programın da üstün yetenekli çocukların ruhsal uyum puanlarının olumlu yönde değişmesini sağlamışlardır denilebilir.

Araştırmada elde edilen ruhsal uyumla ilgili bulguları HÜYAP Modeli açısından değerlendirmek istediğimizde karşımıza belli başlı bazı nedenler çıkmaktadır. Bunlardan ilki, bu tez çalışması çerçevesinde gerçekleştirilen ihtiyaç analizi sonucunda ailelerin üstün yetenekli çocuklarla ilgili bilgi ve beceri edinmek istedikleri pek çok sosyal-duygusal gelişim ve bu gelişimle ilgili sorunlar hakkındaki konu başlığının HÜYAP Modeli'nin içeriğinde de yer alıyor olmasıdır. Bu durumun açıklaması da ailelere uygulanan ihtiyaç analizi çalışmasının sonuçlarından ortaya çıkarılabilir.

HÜYAP Modeli'nin üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumlarını iyileştirmede gösterdiği olumlu etkiyi açıklamak için, yine bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen ihtiyaç analizi sonuçlarına bakılması faydalı olacaktır. Bu analizin sonuçlarına göre, ailelerin en çok seçtiği konu başlıklarından olan üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleri ve bu konudaki riskler hakkında bilgi alma ihtiyacının dokuz konu başlığı arasında ilk üç sıra içinde olduğu görülebilmektedir (Bkz: Şekil 3.2). Bu durum, aileler tarafından yoğun şekilde ihtiyaç duyulduğu ortada olan konularla ilgili hazırlanmış oturumlara sahip HÜYAP Modeli'nin, üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumlarıyla ilgili bilgi verme, beceri kazandırma ve ruhsal uyumsuzluk konusuna ait ailelerin bakış açılarını değiştirme anlamında ortaya koyduğu anlamlı farkı açıklamaya yardımcı olmaktadır. Kısacası, HÜYAP Modeli'nin hazırlanmasında ailelerin ihtiyaçlarının gözönünde tutulmuş olmasının sonuçlara olumlu etki şeklinde yansımıştır.

HÜYAP Modeli'nin, üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumları üzerinde etkili olmuş olmasının bir başka nedeni ise ailelerin özellikle üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili özelleşmiş ve yoğun şekilde bilgi edinme ihtiyaçlarının çok fazla olması ile açıklanabilir. Ülkemizde üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik çok az ve yetersiz seviyede bilgi ve danışmanlık hizmeti bulunmaktadır (31,48,179). Varolan kaynaklardan alınan bilgi ve danışmanlıklar ise çoğunlukla üstün yetenekli çocuklarla ilgili temel bilgilerin ötesine geçememekte, özellikle sosyal-duygusal gelişim özelliklerini tanıma ve bu alandaki sorunları önleme konularında yetersiz

kalmaktadır. Eriş'in (143) 23 aileden gelen 31 Türk üstün yetenekli çocuğun anne babasıyla gerçekleştirdiği çalışmada aileler üstün yeteneklilerle ilgili gerekli bilgilere ulaşamamaktan, ulaştıkları kaynakların ise sürekli birbirlerinin aynısı olmasından şikayetçi olmuşlardır. Metin ve arkadaşlarının (161) çalışmalarında da saptandığı gibi ülkemizde üstün yeteneklilerin ailelerine yönelik araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmaların sayısı oldukça azdır. Üstün yetenekli çocukların ailelerinin büyük bir kısmı, üstün yeteneğin ne demek olduğunu, çocuklarının üstün yetenekli olup olmadığını veya böyle bir durumda ne yapmaları gerektiğini bilmemektedir. Fark ettikleri tek durum çocuklarının farklı olduğudur. Bu farklılık ise zaman içerisinde doğru yöntemlerle müdahale edilmediğinde bir avantaj değil, dezavantaj olarak ortaya çıkmakta ve ailenin çözmesi gereken pek çok sosyal-duygusal problem haline dönüşebilmektedir (27,41,48). Halbuki çocuklarının özellikleri ve yaygın olarak görülen davranışları anladıklarında aileler, üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili daha yeterli olup, onları anlama, kabul etme ve onlarla iletişim kurma konularında çok daha istekli olacaklardır (27,126).

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, ülkemizdeki bir grup Türk üstün yetenekli çocuğun ailesine uygulanan ihtiyaç analizi sonucunda geliştirilen ve ilk defa uygulamaya konan HÜYAP Modeli'nin ruhsal uyum puanlarının iyileşmesi açısından uzun yıllardır yurtdışında uygulanmakta olan SENG Modeli kadar etkili olması hem ihtiyacın büyüklüğünü hem de ihtiyacın doğru giderildiğinde etkilerinin de büyük olacağını göstermesi açısından anlamlıdır.

Çalışmanın sonunda üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumlarında ortaya çıkan olumlu anlamdaki farklılığın kaynağı SENG Aile Rehberliği Modeli açısından tartışılmak istendiğinde ise öncelikle modelin oluşturulma amacı ve içeriğindeki konular ortaya çıkmaktadır. SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın yaratıcıları olan Webb, Gore, Amend ve Devries'in modeli ayrıntılarıyla anlattıkları kaynak kitabın (27) ilk sayfalarındaki programın amacına ilişkin açıklamaları, konu hakkında daha ayrıntılı bilgi verebilecektir:

Programın temel amacı anne babaların çocuklarının ilk ve en önemli öğretmenleri olduğu fikrinden yola çıkılarak, üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal ihtiyaçlarını anlamak ve bunları ailelere

yönelik oluşturulan bir program vasıtasıyla karşılayabilmektir. Tüm oturumların odağında, üstün yetenekli çocuklardaki duygusal ve davranışsal sorunları önlemeye yönelik olarak anne babaların pozitif gelişiminin sağlanması yer almaktadır (27, s. 6).

Görüldüğü gibi SENG Modeli'nin ailelere aktarmaya çalıştığı konuların odağında üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişim özellikleri ve bu gelişim alanının desteklenmesiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Sosyal-duygusal gelişimle ilgili bilgilerin yoğun olarak verildiği bir rehberlik Programı'nın çocuklardaki ruhsal uyumu ölçen bir ölçeğin sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya koyması, SENG Modeli'nin bu araştırma için kültürümüze uyarlanmış halinin amacına hizmet etmekte olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bu etkinin HÜYAP Modeli'nin etkisine oranla nispeten daha fazla olması da içeriğinin HÜYAP Modeli'nden daha fazla oranda sosyal-duygusal konulara yoğunlaşmasıyla açıklanabilmektedir.

SENG Modeli'nin üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleri hakkında ailelere bilgi ve beceri edinme fırsatı sağladığı ve bu alanda olumlu değişimlere yol açtığı, konu hakkında araştırma yapan çeşitli araştırmacıların bulgularında da görülebilmektedir. Adler'in (36) çalışmasının sonucunda SENG Modeli Aile Rehberliği gruplarına katılan ailelerin, program sonunda çocuklarındaki üstün yetenekli çocuklara özgü olan bilişsel ve sosyal-duygusal özellikleri çok daha kolay bir şekilde ayırt edebildikleri, program sonunda bu konularda daha bilgili oldukları ve çocuklarıyla ilgili bakış açılarının buna bağlı olarak değiştiği bulunmuştur. Yine benzer şekilde Raymond, Christopher ve Wilson'ın (154) çalışmasında SENG Modeli Aile Rehberliği uygulanan gruplara katılım sonrasında ailelerin özellikle üstün yetenekli çocuklarındaki uyumsuz gelişim ve mükemmeliyetçilik konusundaki bakış açılarının olumlu anlamda değiştiği gözlemlenmiştir.

Yukarıda vurgulanan genel ve özel nedenlerin yanında her iki ebeveyn grubunun da kendilerine uygulanan rehberlik programları sonunda üstün yetenekli çocuklarının ruhsal uyumu açısından etkili sonuçlar vermelerinin sebepleri, ilişkilerin tek tek yerine daha bütüncül olarak ele alındığı Aile Ekolojisi kuramının bazı

kavramlarıyla açıklandığında daha net bir şekilde tartışılabilecektir (148,149). Bu kuramın temel görüşlerine göre, insanlar edilgen değil, etkin varlıklardır. Dolayısıyla insanların yaşadığı çevre de durağan değil, etkindir ve sürekli bir değişim içindedir. Tüm çevresel düzeyler zamanla değişimlere uğrar ve insan yaşamındaki gelişimi mümkün kılan da işte bu değişimlerdir (149). Bu noktada ruhsal uyum puanlarıyla ilgili bulguları, kişiyi çevreleyen beş temel çevresel düzeyden (mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem, kronosistem) biri olan mezosistem kavramı yardımıyla açıklamak mümkün görünmektedir. Mezosistem, bireylerin, yani bu çalışmada ebeveynlerin, içinde buldukları en az iki mikrosistem arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Bu mikrosistemler bu tez çalışması için aile rehberliği grubu ortamı (birinci mikrosistem) ile aile ortamı (ikinci mikrosistem) olarak tanımlanabilmektedir. Ebeveynlerin aldıkları aile rehberliği grupları kaynaklı değişimlerin aile ortamındaki çocuklarına olan yansımaları mezosistemin işleyişine güzel bir örnektir. Dolayısıyla ebeveynlerin ve çocukların buldukları mikrosistemler farklı ve birbirinden ayrı olsalar bile bu mikrosistemlerin birbirlerinden bağımsız veya ilgisiz oldukları söylenemez. Ebeveynler ve çocukların buldukları farklı mikrosistemler birbirleriyle karşılıklı ilişki içindedirler (148). Bu kurama dayalı olarak varabileceğimiz çıkarım, aile rehberliğinin verildiği ortam (birinci mikrosistem) vasıtasıyla üstün yetenekli çocuğunun ruhsal uyumuna ilişkin bakış açısı ve aile içi ilişkileri farklılaşan ebeveynin (ikinci mikrosistem) bu değişimi yansıttığı çocuğunun (üçüncü mikrosistem) tavırdaki bu değişimden etkilenecek daha uyumlu davranışlar sergilemeye başlamış olmasıdır. Tüm bu mikrosistemlerin oluşturduğu bir üst basamak olan mezosistemde her alt birimin birlikte nasıl değişim gösterdiği ve bu değişimlerin gelişimi nasıl ortaya çıkardığı bu şekilde daha rahat bir biçimde anlaşılabilir.

Üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumunda ortaya çıkan iyileşme hem HÜYAP Modeli hem de SENG Modeli gruplarında sönstest ve izleme testleri arasında da benzer şekilde devam etmiştir. Bu sonuç da her iki grupta da ortaya çıkan olumlu etkinin devam ettiğini düşündürmektedir. Bu durum, ailelerin üstün yetenekli çocuklarının sosyal-duygusal gelişim özellikleri ve bunların gerçekçi şekilde yorumlanması hakkında bilgi sahibi olduklarında bunu kolayca hayata geçirip, değişen bakış açılarını sürdürebildiklerini gösteriyor olabilir. Daha önce

Eriş'in (143) çalışmasında da belirtildiği gibi aileler üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili ihtiyaçlarını karşılayan eğitimler alma ile güncel ve yoğun bilgi ve beceriler edinme konusundaki isteklerini açıkça ortaya koymaktadırlar. Özellikle üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleri ve olası sosyal-duygusal risk durumları hakkında derinlemesine bilgi edindikleri programların bu bağlamdaki etkilerinin devam etmiş olması da bunun göstergesidir.

Yukarıdaki sonuçları kısaca özetlemek istersek HÜYAP Modeli ve SENG Modeli'nin bu araştırmada ruhsal uyum puanlarındaki olumlu gelişmeyi ortaya çıkarmasının ardında yatan etkenlerden birincisinin, her iki programın da içerikleri itibariyle ailelere üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleyici bilgi ve beceriler kazandıran bir yapıya sahip olması olduğu görülmektedir. Bunun yanında özellikle HÜYAP Modeli'nin ebeveynlere uygulanan ihtiyaç analizi sonucu geliştirilmiş olması ve ebeveynlerin programda üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili sosyal-duygusal gelişim ve riskler hakkında bilgiler almış olmaları da ortaya çıkan gelişimi açıklamaktadır. İlk bakışta farkedilmeyen ve daha derinde yatan üçüncü neden ise, ailelerin SENG Modeli içerisinde üstün yetenekli çocuklarda görülen tipik sosyal-duygusal durumlarla ilgili kazandıkları bilgi ve beceriler sayesinde uygulama öncesinde ruhsal uyumsuzluk olarak gördükleri durumları uygulama sonrasında daha nesnel değerlendirmeleri sonucunda, ruhsal uyumsuzluğa bakış açılarının değişmiş olduğunun düşünülmesidir. Daha önce çocuklarında sosyal-duygusal problem veya ruhsal bir uyumsuzluk olarak gördükleri durumların bu grup için normal karşılanması gerektiğini gören aileler, algılarındaki bu değişimi ölçek puanlarına da yansıtmışlardır. Son olarak Aile Ekolojisi Kuramı'yla da açıklanmış olduğu üzere, ailelerin algılarındaki değişimin kaçınılmaz sonucu olan çocuklarındaki değişim ve gelişimin de sonuçlar üzerinde etkisinin olduğu düşünülmektedir. İzleme testlerinde de devam eden bu olumlu gelişme, bu alanda edinilen bilgilerin güncel hayata da aktarılabildiğini göstermektedir.

Aile Fonksiyonlarındaki Değişimle İlgili Bulguların Tartışılması

Üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanan HÜYAP Modeli ve SENG Modeli Aile Rehberliği Programları, aile fonksiyonlarıyla ilgili alt boyutlar açısından birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymuştur. HÜYAP Modeli'nin, "Genel Aile

Fonksiyonları, Davranış Kontrolü, Aile İçi İletişim ve Problem Çözme” alt boyutlarına ilişkin analizlerde istatistiksel olarak anlamlı fark yaratmış olduğu görülmektedir. Roller, Duygusal Tepki Verebilme ve Gereken İlgiyi Gösterme alt boyutlarında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir. SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın ise sadece “Davranış Kontrolü” alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark yarattığı görülmektedir. Bu bulgulara göre HÜYAP Modeli'nin dört alt boyutta, SENG Modeli'nin ise bir alt boyutta istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermesi nedeniyle öncelikle HÜYAP Modeli'nin daha geniş anlamda etkili olmuş olmasının sebepleri üzerinde durulacak, daha sonrasında gruplara göre farklılaştığı düşünülen durumlar ele alınacaktır.

Aile fonksiyonlarıyla ilgili çoğu alt boyutta HÜYAP Modeli'nin sonuçlarının etkili çıkması pek çok farklı şekilde değerlendirilebilir. Bu çalışmada aile içi fonksiyonlara ait HÜYAP Modeli lehine gerçekleşen genel anlamdaki olumlu değişim, öncelikle ihtiyaç analizi sonuçlarına göre oluşturulmuş bir aile rehberliği Programı'nın, bu analizin yapıldığı popülasyondan seçilmiş bir grup aileyle gerçekleştirilen uygulama çalışmasının etkili sonuçlar vermiş olduğu şeklinde yorumlanabilir. Özellikle üstün yeteneklilerin ailelerine yönelik eğitim ve rehberlik gruplarının az, neredeyse hiç gerçekleştirilmediği ülkemizde, ihtiyaç analizi kaynaklı bu tür programların etkisi tartışmasız olarak daha fazla görülecektir. Daha önce ülkemizde bu konuda çalışma yapmış olan Kurtulmuş'un (153) araştırmasında da ihtiyaç analizi ile başlanmış ve sonuçta üstün yetenekli çocuğun ve ailesinin aile ilişkilerini algulamaları ve çocukların mükemmeliyetçilik düzeyleri üzerinde başarılı sonuçlar alınmıştır. Farklı aile gruplarına uygulanacak olan rehberlik programları oluşturulurken öncelikle, uygulama yapılacak grubun ihtiyaçlarının doğru şekilde belirlenmesi ve içeriğin buna göre düzenlenmesi, programın etkililiğinin artırılmasının en önemli garantörü olacaktır denilebilir. Bu yorumu SENG Modeli için genişlettiğimizde, yurtdışında uzun yıllardır kullanılan ve Amerikan kültüründeki üstün yetenekli ailelerin ihtiyaçlarına başarılı şekilde hizmet eden bu programın bu çalışma için uyarlanan şeklinin, aile fonksiyonlarını geliştirmek açısından kültürümüzdeki ihtiyaçlara hizmet etmeden önce geliştirilmesi gereken yanları olduğu söylenebilir. Bu durumun nedenleri düşünüldüğünde, farklı kültürlerdeki üstün yetenekli çocukların ailelerinin bilgi edinmek istedikleri konu

başlıklarının da farklılaşabileceği düşüncesi akla gelmektedir. Üstün yeteneklilerin yararlanabileceği çeşitli olanakların sayısı ve toplumun bu konudaki gelişmişlik ve deneyim düzeyine göre ailelerin ihtiyaçlarının içeriğinin farklılaşabileceği düşünülmüştür. Örneğin, Shichtman (180)'ün araştırmasında üstün yetenekli çocukların ailelerinin en çok endişe duydukları konu, üstün yetenekli çocuklarının sosyalleşme sorunları iken okul sistemi ve öğretmenlerle ilgili hiçbir endişe belirtilmemiştir. Meckstroth (181)'un çalışmasında üstün yetenekli çocuklarının etiketlenmesi, Dangel ve Walker (12)'in gerçekleştirdiği tarama çalışmasında ise üstün yetenekli çocuklarındaki motivasyonu ve sorumluluk duygusunu artırma konuları yabancı literatürde ailelerin ihtiyaçları açısından ilk sıralarda yer almıştır. Üstün yetenekliler alanıyla ilgili ciddi adımlar atmaya başlayan fakat henüz yolun başında olan ülkemizde ise bu tez çalışmasında gerçekleştirilen ihtiyaç analizinde de görüldüğü gibi aileler henüz çocuklarının ve kendilerinin gelişimiyle ilgili nereden destek alabileceklerini dahi bilememektedirler. Ülkemizde bu konuda Eriş (143) tarafından gerçekleştirilen araştırmada yukarıda sayılan endişe ve ihtiyaç kategorilerinin neredeyse hepsi aileler tarafından yoğun düzeyde belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarından da görülebileceği gibi ülkemizde üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçları hem çok boyutlu ve hem de karmaşık bir yapıdadır. Bu karmaşıklığı çözmeye çabalarken ortaya çıkarılacak programların içeriğiyle ilgili ilk danışılacak kaynağın yine kendi kültürümüz olması en doğru seçim olacaktır.

Ülkemizde ailelerin üstün yetenekli çocuklar ve onlara ebeveynlik etme konusunda doğru ve derin şekilde bilgi edinme imkanlarının kısıtlılığı göz önüne alındığında, bu çalışma için hazırlanan HÜYAP Modeli'nin ailelere ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve desteği sağlamış olmasının da sonuçlardaki farkı ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Bu düşünceyi farklı bir bakış açısından bakıldığında destekleyen bulgulardan biri de, üstün yetenekli çocukların ailelerine eğitim verme amacıyla yola çıkılan Morawska ve Sanders (2)'in çalışması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada aile rehberliği grubunun başlangıcındaki ebeveynlerin yarısının grubun sonunda eğitimi bırakmış olması ve kalanların da eğitimle ilgili en önemli eleştirilerinin eğitimin içeriğinin üstün yetenekli çocuk ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamıyor olduğunu söylemeleri, ihtiyacın iyi belirlenip yeterince doyurulmasının önemini hatırlatmaktadır.

HÜYAP Modeli'nin aile içi fonksiyonlarla ilgili alt boyutların genelinde daha etkili olmuş olmasının bir diğer nedeni de HÜYAP Modeli'nde ailelerin nispeten daha aşına olduğu bir aile eğitimi ve rehberliği yönteminin kullanılmış olması aklı gelmektedir. Anlatım, soru-cevap, slayt gösterimi, film gösterimi vb. ülkemizdeki müdahale programlarında sıklıkla kullanılan yöntemlerin HÜYAP Modeli'nde karşılarına çıkması, aileler için sürece uyumu ve doğal olarak değişimi kolaylaştırmıştır. Buna karşın literatüre bakıldığında üstün yetenekli çocukların aileleriyle gerçekleştirilecek eğitim ve danışmanlık çalışmalarında geleneksel yaklaşımın çok fazla işe yaramayacağını öne süren Webb (141) gibi yazarlar da bulunmaktadır. Webb (141), üstün yetenekli çocukların ailelerinin, sahip oldukları birikim, yaratıcılık ve öngörü gibi özellikler dolayısıyla geleneksel yaklaşımdan ziyade daha aktif bir katılım sergileyip güçlü yanlarını işe koşabilecekleri postmodern yaklaşımlarla sunulan danışma veya eğitim gruplarında daha rahat edebileceklerini öne sürmektedir. Bununla birlikte bu tez çalışmasında HÜYAP Modeli yönünde ortaya çıkan farkın daha çok eğitim liderinin aktif ve yönlendirici olduğu yöntemin aileler tarafından daha çok benimsenmiş olmasından dolayı ortaya çıktığı görüşü savunulacaktır. Bu görüşü desteklemede ise üstün yetenekli çocukların aileleriyle çalışmalar yapan Bourdeau ve Thomas (182)'ın gözlem ve deneyimlerine başvurmak faydalı olacaktır. Her iki yazar da üstün yetenekli çocukların aileleriyle yaptıkları çalışmalarda, bu ailelerin üstün yetenekliler alanında uzman bir eğitimci veya danışmandan aldıkları lider odaklı yaklaşımı, daha esnek sınırları olan, aileyi daha aktif hale getiren yaklaşıma tercih ettiklerini gözlemlemişlerdir. Bu bilgiyi SENG Modeli'nin bu tez çalışmasındaki aileler üzerindeki etkisi açısından değerlendirmek istediğimizde, SENG Modeli'nde ailelerden her hafta verilen materyallerin okunarak gelinmesinin, oturumlarda en az lider kadar aktif olmalarının ya da oturumu yönlendirmelerinin istenmesinin, ailelerin sürece alışmalarını ve istenen değişimin görülmesini azaltmış veya yavaşlatmış olabileceği düşünülmektedir. Kısacası, ülkemizde üstün yeteneklilerin ailelerine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmalarda başlangıç olarak lider odaklı ve aileler tarafından nispeten daha tanıdık yöntemlerin kullanıldığı yaklaşımların etkili olma ihtimallerinin bulunduğu düşünülmektedir.

Bu noktada HÜYAP Modeli'nin içeriğindeki mesajların, kullandığı dilin veya bulunduğu çözümlerin kendi kültürümüze ait olmasının da bu etkide payının olduğu gözlemlenmiştir. Aileler, HÜYAP Modeli'nde, evlerinde bizzat yaşadıkları sorunlara yönelik, kültürlerinin değer sistemine yakın çözümleri içeren bilgileri buldukları için programa olumlu tepki vermiş oldukları düşünülmektedir. Bu noktada bu görüşü destekleyen ve Aile Sistemleri Kuramını oluşturan önemli yapıtaşlarından biri olan “Sınırlar” kavramına Ritvo ve Glick (183)'den yapılan bir alıntıyla değinmek yararlı olacaktır (170,183).

Aile sisteminin temel özelliklerinden biri, sınırlarının olmasıdır. Sınırların gevşekliği ya da katılığı ve bu sınırlar ile sisteme girmesine izin verilen bilginin miktarı, o aile sisteminin açıklık ya da kapalılığının göstergesidir. Sınırlar, hem yararlı bilginin sisteme kabul edilmesini, hem de kabul edilemez olan bilginin dışarıda bırakılmasını sağlar. Sınırlar, aile kimliğinin sürmesi için, sistemin dışından gelen bilgileri denetleyen bir tampon görevi görür ve bilginin ailenin değer sistemine uygunluğunu değerlendirir (183).

Görüldüğü gibi her aile öncelikle sistemine girecek ve dengeleri değiştirecek olan bilginin kendi değer sistemine uygunluğunu kontrol etme ihtiyacı duymaktadır. Buradan yola çıkıldığında kendi kültürümüzde geliştirilmiş olan aile rehberliği programı, ailelerin genel yapılarına ve değer sistemlerine daha yakın görünmüş ve bu durum da sonuçları etkilemiştir şeklinde bir yorum yapmak mümkün görünmektedir. Bu da SENG Modeli'nde farklı bir kültürün değer sistemine göre geliştirilmiş olan kuralların veya üstün yetenekli çocuk yetiştirmeyle ilgili mesajların kültürümüzdeki aile sistemine girme hızının, bu çalışmada gözlemlendiğinden daha uzun zaman alacağı şeklinde yorumlanabilir.

Bu noktada programların genel etkilerinin nedenleri yerine özellikle ayrıntılı şekilde açıklanma ihtiyacı duyulan Davranış Kontrolü alt boyutundaki sonuçlara değinilecektir. Aile içi fonksiyonlar açısından her iki aile rehberliği grubu için de istatistiksel olarak anlamlı farkın ortaya çıktığı tek alt boyut "Davranış Kontrolü" alt boyutu olmuştur. Bu alt boyutun her iki program için de ortaya çıkan sonuçlarına

bakıldığında, hem HÜYAP Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin istatistiksel olarak birbirine yakın güçte anlamlı fark yaratmış olduğu görülmektedir. Öncelikle Davranış Kontrolü alt boyutunun içerdiği maddelerin neler olduğuna bakılırsa bu alt boyutta ortaya çıkan bulguyu yorumlamak daha kolay olacaktır. Bu alt boyutun içerdiği ifadeler bakıldığında karşımıza, “Ailemizde hiç bir kural yoktur”, “Evde kurallara uyulmadığında ne olacağını bilmeyiz” veya “Evde herkes başına buyruktur” gibi ailedeki disiplin yapısını veya kural miktarının anlaşılmasını sağlayan ifadeler çıkmaktadır. Ailelerin disiplin ve kurallarla ilgili hem HÜYAP Modeli hem de SENG Modeli uygulaması sonrası daha net bir tavır ortaya koydukları anlamına gelebilecek Davranış Kontrolü alt boyutundaki müdahale sonundaki anlamlı farkların nedeni aslında üstün yetenekli çocukların ailelerinin genel yapıları ile açıklanabilmektedir.

Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin disiplin ve kurallara bakış açısı incelendiğinde, bu ailelerin yapılarını araştırmış olan pek çok araştırmacının, bu grubu kurallara uymayı ve geleneksel değerleri sahiplenen (74,76), daha çok otoriter anne baba tutumunu sergileyen (134), fakat bununla birlikte sıcak, yakın ve kabul edici davranışları da olan aileler olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu bulguları destekleyen farklı çalışmalar ülkemizde de bu konuyla ilgili görünümün benzer olduğunu ortaya koymaktadır. Karakuş Atabay'ın (135) çalışmasında üstün yetenekli ergenlerin, anne babalarını, tutarlı disiplin uygulayan, ilgili ve şefkatli, amaçlarına ulaşmada onları destekleyen ebeveynler olarak algıladıkları görülmüştür. Coşkun'un (136) gerçekleştirdiği bir başka çalışmada ise üstün yetenekli çocuğa sahip çalışmayan annelerin, memur olan annelere göre aşırı koruyucu oldukları ve aynı zamanda sıkı disipline inandıkları görülmüştür. Üstün yetenekli çocukların aile ortamlarının yapısının değerlendirildiği bir başka araştırmada, üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin aile içinde birlik ve beraberlik puanları ile denetim puanlarının pozitif yönde korelasyon gösterdiği yani üstün yetenekli çocukların ailelerinde disiplin ve birliğin birlikte görülme miktarının eş zamanlı olarak artmakta olduğu anlaşılmıştır (132). Yukarıdaki araştırma sonuçlarından da yordandığı gibi çocuk yetiştirmede disiplinin ve kuralların gerekliliğine olan inanç, üstün yetenekli çocukların ailelerinde görülen ortak bir özelliktir.

Bununla birlikte, üstün yetenekli çocukların sahip oldukları ileri dil becerisi ve sürekli sorgulama alışkanlıkları ailelerinin koyduğu kurallara karşı mantıklı savunmalar yapıp onların otoritelerini sıklıkla ve sürekli olarak sınamalarına da neden olmaktadır. Bu durumda aileler, çocuklarının öne sürdüğü birtakım kural ve yönergeleri kabul etmek zorunda kalabilmektedirler (37,48). Üstün yetenekli çocuğun da diğer tüm çocuklar gibi kurallara ve belli bir noktaya kadar disipline ihtiyaç duyduğunu vurgulayan, ve ailelere bunun pratikte nasıl başarılabileceğini anlatan bu çalışmadaki her iki programın da Davranış Kontrolü alt boyutunda yarattığı farkın kaynağı böylece daha açık hale gelmektedir. Bu farkın kaynağını daha da iyi anlamamızı sağlayan Adler (36)'in çalışmasındaki bulgularda da SENG Modeli uygulanan ailelerin ebeveynlik becerilerindeki değişimin, kendini en çok üstün yetenekli çocuklarını yetiştirirken gereken dengenin kurulmasında yeterli hissetmeleriyle gösterdiği görülmektedir. Bu gruptaki aileler, üstün yetenekli çocuklarını ne zaman kurallara uymaya teşvik edeceklerini, ne zaman serbest bırakacaklarını ya da cesaret vereceklerini çok iyi öğrendiklerini belirtmişlerdir. Hem HÜYAP Modeli'nin hem de SENG Modeli'nin ailelerin doğruluğuna inandığı bir konu olan disiplin ve kuralların gerekliliği konusunu destekleyen ve hatta bunu başarmak için yapılması gerekenleri anlatan yaklaşımı, her iki aile rehberliği grubu için de Davranış Kontrolü alt boyutunda ortaya çıkan bu anlamlı farkı açıklamaktadır denilebilir. Bununla birlikte HÜYAP Modeli'nin sontest ve izleme testi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmış olması, bu alt boyuttaki gelişmenin devam etmediğini, yani ailelerin disiplin yöntemlerinde meydana gelen değişimin HÜYAP Modeli açısından kalıcı olmadığını göstermektedir. HÜYAP Modeli'nin Davranış Kontrolü alt boyutu dışında kalan diğer alt boyutlarında ortaya çıkan etkilerinin izleme testlerinde de benzer şekilde devam ettiği görülmüştür.

Sonuç olarak, HÜYAP Modeli'nin kısmen etkili sonuçlar ortaya koyduğunu söyleyebileceğimiz Aile İçi İletişim ve Problem Çözme alt boyutları ile daha net etkilerinin olduğunu gördüğümüz Davranış Kontrolü ve Genel Fonksiyonlar alt boyutlarında ortaya çıkan etkinin, farklı kültürlerdeki ihtiyaçların, değerlerin ve verilen mesajların doğal olarak farklı olması ve bunların da aileleri farklı şekillerde etkilemesi sonucu oluştuğu düşünülmektedir. Amerikan kültüründe geliştirilen SENG Modeli'nin ise bu araştırmada etkilerine bakılan alt boyutlar açısından Türk

ailelerinden farklı özellikler gösteriyor olabileceği düşünüldüğünden, beklenen etkinin bu çalışmada ortaya çıkmamış olduğu yargısına varılabilmektedir. Kendi kültürümüzde yetişmiş üstün yetenekli çocuklarıyla yaşadıkları problemleri nasıl çözebileceklerini, hangi kuralları koyup bunları nasıl uygulayacaklarını veya çocuklarıyla nasıl iletişim kuracaklarını yine aynı kültürden gelen katılımcılardan aldıkları geri dönütlerle tartışan HÜYAP Modeli'ndeki aileler bu yaklaşımı çok daha kolay bir şekilde özümsemiş ve davranışlarına yansıtılmışlardır denilebilir. Diğer taraftan, Roller, Duygusal Tepki Verebilme ve Gereken İlgiyi Gösterme alt boyutlarında ne HÜYAP Modeli, ne de SENG Modeli uygulamalar sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir etki ortaya çıkarmamış olsa da, gerçekleşen değişimlerin yönüne bakıldığında HÜYAP Modeli'nden yana daha olumlu bir değişim gözlemlendiği söylenebilmektedir. Bu durumun nedenlerini yorumlamak için bu alt boyutların tanımlarına bakıldığında bu çalışmada uygulanan her iki programın da içeriğinin bu alt boyutlardaki değişimin sınanmasını sağlayacak uygulamalar barındırmadığı ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, Duygusal Tepki Verebilme alt boyutunu açıklayan “ailelerin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi verebilmesi” Gereken İlgiyi Gösterme alt boyutunu açıklayan “aile üyelerinin birbirlerine gösterdiği ilgi, bakım ve sevgi” ve Roller alt boyutunu açıklayan “ailenin maddi ve manevi ihtiyacını karşılayan davranış kalıpları” (165) tanımları bu çalışmada uygulanan programların alt amaçları olarak belirlenmediğinden anlamlı farkların ortaya çıkmamış olması beklendiktir.

Üstün Yetenekli Çocuğun Algıladığı Sosyal Desteğin Değişimiyle İlgili Bulguların Tartışılması

HÜYAP Modeli grubu ve SENG Modeli grubunun uygulandığı ailelerin çocuklarının Aile, Öğretmen ve Arkadaşlardan aldıklarını düşündükleri sosyal destekle ilgili alt boyutların hiçbirinde uygulanan programlar sonucunda istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmamıştır.

Bu çalışmada, HÜYAP Modeli grubu ile SENG Modeli Aile Rehberliği grubunun etkilerinin gözlemlendiği ve karşılaştırılmak istendiği bağımlı değişkenlerden sonuncusu, çocukların ailelerinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından aldıklarını düşündükleri sosyal destek olmuştur. Bu alt boyutlarda

sonuç olarak ne HÜYAP Modeli'nde ne de SENG Modeli'nde istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya çıkmamış olmasının sebebi düşünüldüğünde, öncelikle akla uygulanan her iki programda da aktif katılımcıların çocuklar değil, ebeveynlerinin olmuş olması gelmektedir. Tüm uygulamalara katılan, bilgi ve beceri edinmek için aktif şekilde oturumları takip eden kişiler ebeveynler olduğu ve çocuklar üzerinde aktif olarak araştırmacı tarafından hiçbir uygulama yapılmadığı için her iki programın da etkisi çocuklar üzerinde ilgili alt boyutlar açısından doğrudan görülmemiştir şeklinde düşünülmüştür. Bununla birlikte, ortaya çıkan sonuçlar daha ayrıntılı şekilde yorumlanmak istendiğinde, ailelere rehberlik programları vasıtasıyla müdahale edilen bu çalışmada neden hiç bir müdahalenin yapılmadığı çocuk grubundaki değişimlerin de ölçüldüğüne odaklanmak faydalı olacaktır.

Bu tez çalışmasında ailelere uygulanmış olan her iki programın da çocuklar üzerindeki etkilerinin ölçülmek istenmesinin asıl nedeni “Aile Sistemleri Kuramının” da temel felsefesi olan “aile sistemindeki her bireyin birbirini karşılıklı ve sürekli olarak etkilediği” önermesidir. (146,183). Ailelerine uygulanan programların çocuklar üzerinde etkiye bulunacağı düşüncesinin nedeni de, Aile Sistemi Kuramını açıklayan temel yapı taşlarından olan “Bütünlük (Holism)” kavramına dayanmaktadır. Bu noktada bu kavramı kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

Bütünlük (Holism), aile sistemini anlamak için aileye “bir bütün olarak” bakmak demektir. Aile, kendini oluşturan tek tek bireylerin salt toplamından büyük ve farklı bir şeydir. İlişki içindeki bireyler, birbirinden bağımsız değildir, aralarında karşılıklı etkileşim/ilişki bulunmaktadır. Bireyin davranışları ancak, içinde yer aldığı bütün bağlamında anlaşılıp yorumlanabilir (146,170,183).

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı gibi aileyi oluşturan öğelerden olan ebeveynde meydana gelen değişimin çocuk üzerinde de değişim yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Fakat bu kavramdan yola çıkarak çocuk üzerindeki değişimi araştırdığımız bu çalışmada böyle bir değişime rastlanmamıştır. Bu durum araştırmacı tarafından iki farklı şekilde yorumlanmıştır. İlki, üstün yetenekli çocukların ailelerinin kendilerinde meydana gelen değişimi henüz çocuklarına tam olarak yansıtamamış olmalarıdır. Anne veya babaya yapılan müdahalenin, çocuklar üzerindeki etkilerinin görülebilmesi için daha uzun süreli uygulamalar, daha sık gözlem ve ölçümler, çocuğun da katılımcı olduğu ortak şekilde yapılan ev ödevleri

tarzında müdahaleler gerekiyor olabilir. Diğer bir deyişle bilişsel ve duyuşsal düzeyde ortaya çıkan değişimlerin davranışsal düzeyde de görülebilmesi için zamana ve ek uygulamalara ihtiyaç vardır şeklinde düşünülebilir.

İkinci neden ise, yine Aile Sistemi Kuramının önemli bir ögesi olan “Dengelenime karşı Değişim” (Homeostatis x Morfogogenesis) kavramıyla netlik kazandırabileceğimiz bir durumdur.

“Homeostasis” kavramı ailenin denge arayışını ifade eden bir kavramdır. Sistemin sağlıklı işleyebilmesi için, denge kadar değişime de gereksinimi vardır. Aileler sürekli olarak, uzun dönemli gelişimsel değişimlerin yanı sıra, günlük yaşantının getirdiği değişimlere yanıt vermekte, uyum sağlamakta ve bu değişimlerle birlikte değişmektedirler. Ailenin yeni bir denge bulabilmek için kurallarını ya da dinamiklerini duruma uyarlaması gerekebilmektedir. “Morfogenesis” ise değişen gereksinimler karşısında, aile sisteminin kendini uyarlama, yenileme ve geliştirme becerisini tanımlamaktadır. Ailenin gelişimini, büyümesini destekleyen, yaratıcılığını ortaya çıkaran davranışları temsil etmektedir. Tüm ailelerde değişmezliği korumak ve sisteme değişimi sokmak arasında süregiden gergin bir dinamik söz konusudur. Sağlıklı bir aile sisteminde, hem Morfogogenesis hem Homeostasis, hem de bu ikisi arasında bir denge olması gereklidir. Bir bütün olarak ailenin ve üyelerinin gelişimi için değişebilme becerisi çok önemlidir (170,183).

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere aileyi oluşturan öğelerden olan ebeveynde meydana gelen değişim, aslında ailenin varolan dengesindeki değişime yani dengesizliğe de neden olmaktadır. Bu çalışmada kesin bir yargı şeklinde söylenemese de dengeyi değiştiren unsur her iki aile grubuna da verilen aile rehberliği programları olmuştur denilebilir. Ailenin pratikteki uygulamalara dahil olmamış olan diğer öğeleri olan çocuklar ise ailedeki varolan dengeyi sürdürmek isteyen taraf olabilirler. Aileler, üstün yetenekli çocuklarıyla ilgili yeni öğrendikleri bilgi ve becerileri yeni tutumlarla sergilemek istemiş, fakat halen eski aile sistemine alışık olan çocuklar bu değişime direnç göstermiş olabilirler. Dışarıdan bakıldığında çocuklarıyla ilgili bir aile rehberliği grubuna katılmak, aile için pratik hayatta olumlu sonuçlar yaratacak bir durum olarak görünmektedir. Fakat, tahmin edilebileceği gibi bu durum doğrusal nedensellik yerine döngüsel nedensellikle açıklanması gereken bir bulgudur. Burada direkt neden-sonuç ilişkisine değil sonucun tekrar farklı bir

nedene dönüşmesinin sebebi üzerine odaklanmak gereklidir. Bu araştırmada ebeveynlerde rehberlik programları sonucu meydana gelen değişim, tüm ailenin dengesini değiştirmiş olabilir. Dengenin değişimi ile tekrar uyumun sağlanması arasında bir süre dengesizlik dönemi yaşanması doğal bir süreçtir.

Tüm bu bulgular değerlendirildiğinde, HÜYAP Modeli ve SENG Modeli'nin üstün yetenekli çocukların aileleri, öğretmenleri ve arkadaşlarından aldıklarını düşündükleri sosyal destek üzerindeki değişimde istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya koyamamış olmasının değişik nedenlerinin olduğu düşünülmektedir. Bu nedenler arasında öncelikle bu tez çalışmasında çocuklar üzerinde doğrudan bir uygulama yapılmamış olması vardır. İkinci neden ailelerde müdahaleler sonucunda ortaya çıkan bilişsel düzeydeki değişimin henüz davranış düzeyinde çocuklara yansıtılmamış olmasıdır. Diğer bir neden ise Aile Sistemi Kuramından yola çıkıldığında üstün yetenekli çocukların ailelerine uygulanan rehberlik programlarının aile sistemi içinde yer alan önemli öğelerden olan çocuklar üzerinde de etki ortaya koyabileceği düşüncesinin bir sonucu olarak etkinin değişime karşı direnç şeklinde kendini göstermiş olmasıdır. Bu son yorum her ne kadar istatistiksel olarak ispat edilememiş olsa da bulguları yorumlamada pratik değeri önemli görüldüğünden dolayı ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, anne babaların üstün yeteneklilerin eğitimindeki öneminin çok fazla olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte bu özel aile grubunun ihtiyaçlarını anlayan ve bunları gidermeye çalışan müdahale çalışmalarının ihtiyacın çokluğuna zıt şekilde çok az olduğu da ortadadır. Bu tez çalışmasında bu ihtiyaçları karşılayabilecek iki farklı aile rehberliği Programı'nın kültürümüze kazandırılması sağlanarak bu alandaki boşluk giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, toplumun %2 sini oluşturan üstün yetenekli çocuklar ve aileleri grubunun içerisinde önemli sayıda bir ebeveyn örneğine ulaşılarak gerçekleştirilen İhtiyaç Analizi çalışması da bu araştırmayı güçlendiren ve diğerlerinden farklı kılan yönlerden biri olmuştur. Bu tez çalışmasında da görüldüğü üzere üstün yeteneklilerin ailelerine yönelik uygulanan aile rehberliği programlarının aile içi fonksiyonları geliştirmede, bilgi ve beceri kazandırılmasında, çocukların ruhsal uyumu hakkında bilinç geliştirmede ve aileye destek sağlanmasında çeşitli faydaları olduğu kanıtlanmıştır. Bununla birlikte kültüre göre geliştirilen, ihtiyaç analizi sonucunda oluşturulan, ailelere derin ve

ulaşamadıkları tarzda bilgi ve becerileri, aşına oldukları yöntemlerle sunan programların, diğerlerine göre daha etkili olacağı da bu çalışma sonucunda ortaya çıkan en önemli sonuçtur.

6. SONUÇLAR

Bu araştırmanın amacı, üstün yetenekli çocukların ailelerinin üstün yeteneklilikle ilgili bilgi/beceri kazanma konusundaki eksiklikleri ile destek alma ihtiyaçlarından yola çıkılarak geliştirilen HÜYAP Modeli Aile Rehberliği Programı'nın aile ve çocuk üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve bu alanda yurtdışında yaygın olarak kullanılmakta olan SENG Modeli Aile Rehberliği programı ile yeni geliştirilen HÜYAP Modeli arasındaki farkları incelemektir. Bu amaca yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmanın sonucunda ortaya çıkan sonuçlar aile içi fonksiyonlar, çocuğun ruhsal uyumu ve çocuğun algıladığı sosyal destek değişkenleri üzerindeki etkilerine odaklanılarak ele alınmıştır.

Aile fonksiyonlarından olan İletişim fonksiyonu ile ilgili zaman x müdahale etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, ($p < .05$). HÜYAP Modeli'nin hem SENG hem de Kontrol grubuna göre İletişim alt boyutunda daha olumlu bir etkiyle sonuçlandığı, bununla birlikte iki modelin aile içi iletişimle ilgili alt fonksiyonda yarattığı etkilerin birbirinden farklı olmadığı görülmüştür. Problem Çözme fonksiyonu ile ilgili zaman x müdahale etkisi de benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, ($p < .05$) HÜYAP Modeli'nin hem SENG hem de Kontrol grubuna göre daha olumlu bir etkiyle sonuçlandığı, bununla birlikte modeller arasında uygulama sonucunda anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bir diğer aile fonksiyonu olan Roller fonksiyonu ile ilgili zaman x müdahale etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p > .05$), yani gruplar arasında bu fonksiyonla ilgili bir fark görülmediği bulunmuştur. Duygusal Tepki Verebilme fonksiyonu açısından Kontrol, HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarının öntesten sonteste istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya koymadığı, ($p > .05$) yani bir değişim gerçekleşmediği görülmüştür. Gereken İlgii Gösterme fonksiyonu açısından da Kontrol, HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarının öntesten sonteste istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya koymadığı, ($p > .05$) yani bir değişim gerçekleşmediği saptanmıştır. Davranış Kontrolü fonksiyonu açısından hem HÜYAP Modeli hem de SENG Modeli gruplarının öntesten sonteste istatistiksel olarak anlamlı fark ortaya koyduğu, ($p < .05$) yani bir değişim gerçekleştiği görülmüştür. Bu fark gruplar arasında karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı

gözlemlenmiştir ($p>.05$). Genel Aile Fonksiyonları alt boyutu açısından Kontrol, HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarının öntesten sonteste değişimleri incelendiğinde HÜYAP Modeli grubunun bu fonksiyonla ilgili anlamlı fark ortaya koyduğu bulunmuştur, ($p<.05$). Aile içi fonksiyonlarla ilgili farklı gruplarda ortaya çıkan etkilerin Davranış Kontrolü fonksiyonu dışında genel olarak uygulama sonrasında da devam ettiği görülmüştür.

Üstün yetenekli çocuğun ruhsal uyumuyla ilgili alt boyutlardan olan Nevrotik Sorunlar alt boyutu açısından HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarının öntesten sonteste istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya koyduğu, ($p<.05$) yani uygulanan her iki modelin de bu alt boyutta değişim yarattığı ve her iki modelin de etkilerinin birbirine benzer olduğu görülmüştür. Aynı şekilde Davranış sorunları alt boyutunda da HÜYAP Modeli ve SENG Modeli gruplarının öntesten sonteste istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya koyduğu, ($p<.05$) yani uygulanan her iki modelin de bu alt boyutta değişim yarattığı ve her iki modelin de etkilerinin birbirine benzer olduğu görülmüştür. Her iki modelin de yarattığı bu etkilerin uygulama sonrasında da devam ettiği görülmektedir.

Üstün yetenekli çocuğun algıladığı sosyal destekle ilgili alt boyutlar olan Aile, Arkadaş ve Öğretmen alt boyutlarının hiçbirinde ne HÜYAP Modeli ne de SENG Modeli adına öntesten sonteste istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmadığı, ($p>.05$) yani uygulanan her iki modelin de bu alt boyutlarda değişim yaratmadığı görülmüştür. Ortaya çıkan bu sonuç uygulamaların bitişinden sonra da benzer şekilde gözlemlenmiştir.

7. ÖNERİLER

Bu araştırma, üstün yetenekli çocukların ailelerinin üstün yeteneklilikle ilgili bilgi/beceri kazanma konusundaki eksiklikleri ile destek alma ihtiyaçlarından yola çıkılarak geliştirilen HÜYAP Modeli'nin aile ve çocuk üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve bu alanda yurtdışında yaygın olarak kullanılmakta olan SENG Modeli Aile Rehberliği programı ile yeni geliştirilen HÜYAP Modeli arasındaki farkları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonunda kendi kültürümüzün ihtiyaçlarından yola çıkarak geliştirilen HÜYAP Modeli'nin işlerliği test edilmiş ve dünyada benzer amaca yönelik olarak kullanılmakta olan SENG Modeli Aile Rehberliği Programı'nın kültürümüze uyarlaması yapılarak yeni geliştirilen HÜYAP Modeli'nin etkilerinin karşılaştırılabileceği bir ölçüt ortaya konmuştur.

Yapılan analizler sonucunda ihtiyaç analizi sonucu geliştirilen HÜYAP Modeli'nin pek çok aile fonksiyonunu geliştirmede ve üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumlarını ailelerinin bakış açısını değiştirmek yoluyla desteklemede etkili olduğu görülmüştür. HÜYAP Modeli ile SENG Modelini karşılaştırdığımızda ise her iki modelin de üstün yetenekli çocukların ruhsal uyumlarını desteklemede etkili olduğu, buna karşın SENG Modeli'nin aile içi fonksiyonları geliştirme konusunda HÜYAP Modeli kadar yaygın bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Son olarak ne HÜYAP Modeli ne de SENG Modelin üstün yetenekli çocukların algıladığı sosyal destek düzeyi üzerinde anlamlı etkileri olmamıştır.

Bu bilgilerden yola çıktığımızda öncelikle ülkemizdeki üstün yetenekli çocukların ailelerinin kendi belirledikleri konu başlıklarını içeren aile eğitimi ve rehberliği programlarına duydukları ihtiyacın ne kadar büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilinen aile rehberliği yaklaşımlarının aile içi iletişimlerini geliştirmede, bilgi aktarımında ve aileye destek sağlanmasında faydalı olduğu kanıtlanmış olmasına karşın tüm bu programların odağında normal veya gelişim geriliği gösteren çocuklar ve aileleri yer almaktadır. Dolayısıyla bu programlar üstün yetenekli çocukların ve ailelerinin yaşadıkları özel durumları kapsamamaktadır. Bundan sonra gerçekleştirilecek çalışmalarda üstün yetenekli çocukların ailelerinin farklılaşan ihtiyaçlarına (üstün yetenekli bir çocuğa sahip olma dolayısıyla değişen anne baba

rolleri, üstün yetenekli çocuğa sahip aileler için ebeveynlik stratejileri, eş zamanlı olmayan gelişim ve aşırı duyarlılıklarla başa çıkma yöntemleri vb.) göre farklı başlıklar altında her bir konuyu derinlemesine işleyen aile rehberliği programları oluşturulması önerilebilir. Bu araştırmada da görüldüğü üzere hazırlanacak programların konularının öncelikle ihtiyaç analizi veya benzer çalışmalarla belirlenmesi ve sonrasında programların geliştirilmesi uygulamanın başarıya ulaşması açısından önemli görülmektedir.

Bilimsel çalışmalarda ortaya çıkan programların uygulamacılar tarafından yararlı görülüp kullanılması istendik bir durumdur. Bu noktada bu çalışmada ortaya konan programların etkililiğini artırabilecek bazı hususlara değinmekte yarar vardır. Bu çalışmada Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 3., 4. ve 5. sınıf üstün yetenekli çocukların aileleri ile çalışılmıştır. Fakat üstün yeteneklilik aslında kendini çok daha küçük yaşlardan itibaren belli etmektedir. Okul öncesi çağıdaki üstün yeteneklilik potansiyeli taşıyan çocuğa sahip ailelerin alabileceği rehberlik ve eğitim programları ise oldukça sınırlıdır. Aynı şekilde çocuğu üstün yetenekli olarak tanılanmış ve yaş itibarıyla ergenlik dönemini yaşamakta olan çocukların aileleri de hem ergenliğin getirdiği mücadeleler ve hem de üstün yetenekli olmanın farklılıklarıyla yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Bu noktadan yola çıktığımızda farklı yaş gruplarını ve farklı ihtiyaçları hedefleyen aile rehberliği gruplarının üstün yetenekli çocuklara ve ailelerine çok faydalı olacağı ortadadır. Bunun dışında, bu tarz rehberlik çalışmalarının etkilerinin devamlılığı için önerilebilecek bazı yöntemler de bulunmaktadır. Örneğin belli konu başlıklarına odaklanmış uzun soluklu (8-10 oturum) düzenlenen programların ardından etkilerin devamlılığı için tüm eğitim-öğretim yılına yayılan ara görüşmeler veya telefon görüşmeleriyle ailelerin durumları takip edilip destek süresi uzatılabilir.

Üstün yetenekli çocukların aileleri için gerçekleştirilen aile rehberliği programlarını destekleyecek bir başka yöntem de programlara katılan ailelerin çocuklarının anne babalarıyla eş zamanlı olarak veya birbirini takip edecek şekilde kendilerini tanımaları, anlamaları ve kabul etmelerine yönelik bir başka rehberlik programını sürdürmeleri olacaktır. Bu sayede anne baba ve çocuklar bir bütünlük içinde ele alınmış olacak ve programların olası etkileri artırılabilecektir. Bunun gerçekleştirilmesinin zor olduğu durumlarda ise aileye verilen rehberliğin içine evde

çocuklarla birlikte gerçekleştirilecek ev ödevlerinin eklenmesi, üstün yetenekli çocuğu da sürece dahil edeceğinden programların pratikteki faydalarını artıracaktır.

Bu tez çalışmasında hem gerçekleştirilen analizler hem de araştırmacının gözlemleri sonucunda oluşturulan bir başka öneri ise şu anda ülkemizde üstün yetenekli çocukların aileleri için oluşturulacak bir aile rehberliği Programı'nın çerçevesinin nasıl olması gerektiği konusundadır. Bu araştırmada gerçekleştirilen ihtiyaç analizinde de ortaya çıktığı üzere ülkemizdeki üstün yetenekli çocukların ailelerinin üstün yeteneklilikle ilgili temel bilgilere ulaşma ve üstün yeteneklilik pedagojisiyle ilgili anlayışı geliştirme konusunda yoğun bir eksiklikleri vardır. Öncelikle bu temel ihtiyaçların giderilmesine odaklanılması kısa vadede bu özel aile grubu için gerçekleştirilecek çalışmaların temel amacı olmalıdır.

Yine bu çalışmanın sonuçlarından da görüldüğü üzere üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal gelişimleri ve risk durumlarıyla ilgili hem daha derin ve uygulamada fayda sağlayacak hem de geniş bir bakış açısıyla hazırlanmış her türlü çalışmanın gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu çalışmalar sadece aile rehberliği grupları şeklinde değil, pek çok değişik biçimde sunulabilir. Örneğin konu hakkında konferans ve çalıştaylar düzenlenip kitaplar, broşürler, dergi yazıları ve hatta radyo ve televizyon programlarıyla bu konuların görünürlüğü artırılmalıdır. Özellikle üstün yetenekli çocukların normal gelişim gösteren akranlarından farklı olarak yaşadıkları eşzamanlı olmayan gelişim ve aşırı duyarlılıklar kavramları ailelerle birlikte üstün yetenekli çocuğun çevresinde bulunan tüm yetişkinler tarafından bilinmelidir. Burada özellikle üstün yetenekli çocuğun sınıf öğretmeni ve diğer öğretmenleri, çocuğun okuduğu okuldaki psikolojik danışman, eğitim yöneticisi veya çocuğun tanılama veya farklı durumlar için götürüldüğü ruh sağlığı uzmanlarının bu konularda bilgili olması pek çok hatalı müdahaleyi önleyebileceğinden, ilgili kişilerin de yetişmeleri sırasında bu çocuklarla ilgili dersler veya kurslar almaları bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu tez çalışmasında da görüldüğü üzere üstün yetenekli çocukların ailelerinin ihtiyaçlarından yola çıkılarak hazırlanmış bir rehberlik programı, üstün yetenekli çocuklarla ilgili bilgi sağlama, olası problemler hakkında bilgi verme ve uyarma, ve varolan bazı sorunlarla ilgili çözüm önerileri getirme görevlerini yerine getirebilmiş görünmektedir.

Aile rehberliği gruplarının bu tarz pek çok sorunu ortaya çıkmadan önleyebilme ve anne babalara oluşan sorunlarla daha iyi başetmelerinde yardımcı olma gibi faydalarını artırabilmek için yaygınlıklarının ve ulaşılabilirliklerinin artırılması ülkemiz için üstün yetenekli çocuklar ve aileleriyle ilgili politikaların oluşturulmasında kısa ve orta vadede gerçekleştirilecek amaçlar arasında yer almalıdır.

Unutulmamalıdır ki aile toplumun direğidir ve eğitilmiş aileler sağlıklı, mutlu ve ahlaklı üstün yetenekli nesiller yetiştireceklerdir.

KAYNAKLAR

1. Davis, G.A. ve Rimm, S.B. (2004). *Education of the Gifted and Talented*. Boston: Allyn and Bacon.
2. Morawska, A. ve Sanders, M. (2009). Parenting Gifted and Talented Children: Conceptual and Empirical Foundations. *Gifted Child Quarterly*, 53 (3), 163-173.
3. Silverman, L.K. (1993). Counseling Families. L. K. Silverman (Ed.). *Counseling the Gifted and Talented* (s. 151-178). Denver, CO: Love.
4. DeVries, A. ve Webb, J.T. (2007). *Gifted Parent Groups: The Seng Model*. Scottsdale, Arizona: Great Potential Press.
5. Hollingsworth, P.L. (1990). Making It Through Parenting. *Gifted Child Today Magazine*, 13 (3), 2-7.
6. Tannenbaum, A.J. (1992). Early Signs of Giftedness: Research and Commentary. *Journal for the Education of the Gifted*, 15, 104-133.
7. Wright, L. (1990). The Social and Nonsocial Behavior of Precocious Preschoolers During Free Play. *Roeper Review*, 12, 268-274.
8. Kerr, B. (2009). *Encyclopedia of Giftedness, Creativity and Talent*. California: Sage Publications.
9. Alsop, G. (1997). Coping or Counseling: Families of Intellectually Gifted Students. *Roeper Review*, 20, 28-34.
10. Feldman, D.H. ve Piirto, J. (1995). Parenting Talented Children. M. H. Bornstein (Ed.). *Handbook of Parenting* (s. 285-304). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
11. Delisle, J. ve Galbraith, J. (2002). *When Gifted Kids Don't Have All the Answers*. Minneapolis, MN: Free Spirit.
12. Dangel, H.L. ve Walker, J.J. (1991). An Assessment of the Needs of Parents of Gifted Students for Parent Education Programs. *Roeper Review: A Journal on Gifted Education*, 14 (1), 40-41.
13. Delisle, J.R. ve Lewis, B.A. (2003). *The Survival Guide for Teachers of Gifted Kids*. USA: Barnes & Noble Publishing.

14. Freeman, J. (1986). *The Psychology of Gifted Children: Perspectives on Development and Education*. Great Britain: John Wiley and Sons.
15. Applebaum, A.S. (1998). *Learning to Parent the Gifted Child: Development of a Model Parenting Program to Prevent Underachievement and Other Related Emotional Difficulties in Gifted Children*. Doctoral thesis, Widener University.
16. Porter, L. (2005). *Gifted Young Children: A Guide for Teachers and Parents*. Australia: Allen & Unwin.
17. Moon, S.M., Kelly, K.R. ve Feldhusen, J.F. (1997). Specialized Counseling Services for Gifted Youth and Their Families: A Needs Assessment. *Gifted Child Quarterly*, 41, 16-25.
18. Koopmans-Dayton, J.D. ve Feldhusen, J.F. (1987). A Resource Guide for Parents of Gifted Preschoolers. *Gifted Child Today*, 10 (6), 2-7.
19. Olivier, A., Kokot, S.J., Verryne, K. ve Jansen, C.J. (1995). Empowering Parents of High Ability Children Step 1: Identifying Their Needs. *Gifted Education International*, 11 (1), 59-64.
20. Fornia, G.L. ve Frame, M.W. (2001). The Social and Emotional Needs of Gifted Children: Implications for Family Counseling. *Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 9, 384-390.
21. Çağlar, D. (2004). Üstün Zekalı Çocukların Özellikleri [Bildiri]. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Ed.). I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, İstanbul.
22. Neihart, M., Reis, S.M., Robinson, A. ve Moon, S. (2002). *The Social and Emotional Development of Gifted Children: What Do We Know?* Waco, Texas: Prufrock Press.
23. Morelock, M. (1992). Giftedness: The View from Within. *Understanding Our Gifted*, 4 (3), 11-15.
24. Gardner, H. (1993). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* New York: Basic Books.
25. Reis, S.M. ve Renzulli, J.S. (2004). Current Research on the Social and Emotional Development of Gifted and Talented Students: Good News and Future Possibilities. *Psychology in the Schools*, 41 (1), 119-130.

26. Ataman, A. (2004). Üstün Zekalı ve Üstün Özel Yetenekli Çocuklar [Bildiri]. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Ed.). I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, İstanbul.
27. Webb, J.T., Gore, J.L., Amend, E.R. ve DeVries, A. (2007). A Parent's Guide to Gifted Children. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
28. MEB. (1991). I. Özel Eğitim Konseyi Ön Raporu, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı, Ankara.
29. MEB. (2007). *Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi*. Retrieved. from http://orgm.meb.gov.tr/mevzuat/yonergeler/bilim_sanat_yeni_yonerge.doc.
30. Akarsu, F. (2004). Üstün Yetenekliler [Bildiri]. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Ed.). I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi İstanbul.
31. Metin, N. (1999). Üstün Yetenekli Çocuklar. Ankara: Öz Aşama Matbaacılık.
32. Kokot, S. (1999). Help! Our Child Is Gifted: Guidelines for Parents. Lyttelton: Radford House Publications.
33. Silverman, L.K. (2002). Asynchronous Development. M. Neihart, S. M. Reis, N. M. Robinson & S. Moon (Ed.). The Social and Emotional Development of Gifted Children: What Do We Know? Texas: Prufrock Press.
34. Lovecky, D.V. (1993). The Quest for Meaning: Counseling Issues with Gifted Children and Adolescents. L. K. Silverman (Ed.). Counseling the Gifted and Talented (s. 29-50) Love Publication Company.
35. MEB. (2009). Mesleki Eğitim ve Öğretimin Güçlendirilmesi Projesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Üstün Zeka ve Özel Yetenekli Çocuklar Mayıs, 2011, Ağ
36. Adler, D.A. (2006). *The Effects of Participating in Support Groups Focusing on Parenting Gifted Children*. Doctoral thesis, Kent State University College and Graduate School of Education, Health and Human Services.
37. Ataman, A. (2003). Özel Eğitim/Sorunlar, Yaklaşımlar, Öneriler: Üstün Yetenekli/Zekalı Çocuk ile Yaşamak. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 39.
38. Dağlıoğlu, E. (2004). Okul Öncesi Çağdaki Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimleri [Bildiri]. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Ed.). I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi.

39. Strip, C.A. ve Hirsch, G. (2000). *Helping Gifted Children Soar: A Practical Guide for Parents and Teachers*. USA: Great Potential Press.
40. Terrasier, J.C. (1986). *Dyssynchrony: Uneven Development*. J. Freeman (Ed.). *The Psychology of Gifted Children: Perspectives on Development and Education*. Great Britain: John Wiley and Sons.
41. Uzun, M. (2004). *Üstün Yetenekli Çocuklar El Kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
42. O'Connor, K.J. (2002). *The Application of Dabrowski's Theory to the Gifted*. M. Neihart, S. M. Reis, N. M. Robinson & S. Moon (Ed.). *The Social and Emotional Development of Gifted Children: What Do We Know?* Texas: Prufrock Press.
43. Walker, S.Y. (2002). *The Survival Guide for Parents of Gifted Kids: How to Understand, Live with and Stick up for Your Gifted Child*. Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing.
44. Ataman, A. (1998). *Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
45. Davaslıgil, Ü. (2004). *Üstün Zekalı Çocukların Eğitimi [Bildiri]*. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Ed.). *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, İstanbul*.
46. Ersoy, Ö. ve Avcı, N. (2004). *Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekliler [Bildiri]*. M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Ed.). *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Konferansı, İstanbul*.
47. Sak, U. (2011). *Üstün Zekalılar: Özellikleri, Tanılanmaları, Eğitimleri*. Maya Akademi Yayınları.
48. Akarsu, F. (2001). *Üstün Yetenekli Çocuklar: Aileleri ve Sorunları*. İstanbul: Eduser Yayınları.
49. Enç, M. (1973). *Üstün Beyin Gücü: Gelişimleri ve Eğitimleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
50. Davaslıgil, Ü. (2000). *Üstün ve Özel Yetenekli Çocuklara İlişkin Alt Komisyon. I. İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul Çocuk Raporu, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları*.

51. Levent, F. (2011). *Üstün Yetenekli Çocukların Hakları El Kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
52. Neihart, M. (2006). Services that Meet Social and Emotional Needs of Gifted Children. J. H. Purcell & R. D. Eckert (Ed.). *Designing Services and Programs for High Ability Learners: A Guidebook for Gifted Education* Corwin Press.
53. Şenol, S. (2006). *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*. Ankara: Hyb Yayıncılık.
54. Koshy, V. (2002). *Teaching Gifted Children: A Guide for Teachers*. London: David Fulton Publishers.
55. Robinson, A., Shore, B.M. ve Enersen, D.L. (2007). *Best Practices in Gifted Education: An Evidence-Based Guide*. USA: Prufrock Press.
56. Neihart, M. (1999). The Impact of Giftedness on Psychological Well-Being: What Does the Empirical Literature Say? *Roeper Review*, 22 (1), 10.
57. Başer, Z. (2006). *Aileden Algılanan Sosyal Destek ile Kendini Kabul Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi.
58. Malecki, C.K. ve Demaray, M.K. (2002). Measuring Perceived Social Support: Development of the Child and Adolescent Social Support Scale. *Psychology in the Schools*, 39 (1), 1-18.
59. Armstrong, M.I., Birnie-Lefcovitch, S. ve Ungar, M.T. (2005). Pathways between Social Support, Family Well Being, Quality of Parenting and Child Resilience: What We Know. *Journal of Child and Family Studies*, 14 (2), 269-281.
60. Barrera, M., Fleming, C.F. ve Khan, F.S. (2004). The Role of Emotional Social Support in the Psychological Adjustment of Siblings of Children with Cancer. *Child Care Health Development*, 30 (2), 103-111.
61. Chambers, E.A., Hylan, M. ve Schreiber, J.B. (2006). Achievement and at-Risk Middle School Students' Perspectives of Academic Support. *Journal of Research in Character Education*, 4 (1&2), 33-46.
62. Sukon, K.S. ve Jawahir, R. (2005). Influence of Home-Related Factors in Numeracy Performance of Fourth-Grade Children in Mauritius. *International Journal of Educational Development*, 25 (5), 547-556.

63. Bell, B.J. (2006). Wilderness Orientation: Exploring the Relationship between College Preorientation Programs and Social Support. *Journal of Experiential Education*, 29 (2), 145-167.
64. Lidy, K.M. ve Kahn, J.H. (2006). Personality as a Predictor of First-Semester Adjustment to College: The Meditational Role of Perceived Social Support. *Journal of College Counseling*, 9 (2), 123-134.
65. Perdue, N.H. (2009). *The Relation between Social Support and Behavioral and Affective School Engagement*. Doctoral thesis, Indiana University, Indiana, USA.
66. Calvete, E. ve Connor-Smith, J. (2006). Perceived Social Support, Coping, and Symptoms of Distress in American and Spanish Students. *Anxiety, Stress, and Coping*, 19 (1), 47-65.
67. Negga, F., Applewhite, S. ve Livingston, I. (2007). African American College Students and Stress: School Racial Composition, Self-Esteem and Social Support. *College Student Journal*, 4 (4), 823-830.
68. Olszewski-Kubilius, P. ve Grant, B. (1994). Social Support Systems and the Disadvantaged Gifted: A Framework for Developing Programs and Services. *Roeper Review*, 17 (1), 1-15.
69. Olszewski, P., Kulieke, M. ve Buescher, T. (1987). The Influence of the Family Environment on the Development of Talent: A Literature Review. *Journal for the Education of the Gifted*, 11, 6-28.
70. Montemayor, R. (1984). Changes in Parent and Peer Relations between Childhood and Adolescence: A Research Agenda for Gifted Adolescents. *Journal for the Education of the Gifted*, 8 (1), 9-24.
71. Olszewski-Kubilius, P. (1989). The Development of Academic Talent: The Role of Summer Programs. J. VanTassel-Baska & P. Olszewski-Kubilius (Ed.). *Patterns of Influence on Gifted Learners: The Home, the Self and the School* (s. 214-230). New York: Teachers College Press.
72. Janos, P. ve Robinson, N. (1989). Psychosocial Development in Intellectually Gifted Children. F. Horowitz & M. O'Brien (Ed.). *The Gifted and Talented: Developmental Perspectives* (s. 149-196). Washington, D.C.: American Psychological Association.

73. Olszewski-Kubilius, P., Kulieke, M. ve Krasney, N. (1988). Personality Dimensions of Gifted Adolescents: A Review of the Empirical Literature. *Gifted Child Quarterly*, 32 (4), 347-352.
74. Bloom, B.S. (1985). *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine Books.
75. Moon, S.M., Jurich, J.A. ve Feldhusen, J.F. (1998). Families of Gifted Children: Cradles of Development. R. C. Friedman & K. B. Rogers (Ed.). *Talent in Context: Historical and Social Perspective on Giftedness* (s. 81–99). Washington, DC: American Psychological Association.
76. Friedman, R.C. (1994). Upstream Helping for Low-Income Families of Gifted Students: Challenges and Opportunities. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 5, 321–338.
77. Kaplan, L.S. (1990). Helping Gifted Students with Stress Management. S. Berger (Ed.). *Flyer File on Gifted Students*. Reston, VA: Council for Exceptional Children Digest.
78. Peterson, J.S. (2009). Myth 17: Gifted and Talented Individuals Do Not Have Unique Social and Emotional Needs. *Gifted Child Quarterly*, 53 (4), 280-282.
79. Kaplan, L.S. ve Geoffroy, K.E. (1993). Copout or Burnout? Counseling Strategies to Reduce Stress in Gifted Students. *School Counselor*, 40 (4), 247-252.
80. Peterson, J.S., Duncan, N. ve Canady, K. (2009). A Longitudinal Study of Negative Life Events, Stress and School Experiences of Gifted Youth. *Gifted Child Quarterly*, 53 (1), 34-49.
81. Grossberg, I.N. (1985). *Relationships between iq and Emotional Adjustment in Gifted Latency Age Children*. Doctoral thesis, Wayne State University.
82. Preuss, L.J. ve Dubow, E.F. (2004). A Comparison between Intellectually Gifted and Typical Children in Their Coping Responses to a School and a Peer Stressor. *Roeper Review*, 26 (2), 105-111.
83. Karnes, F.A. ve Oehler-Stinnet, J.J. (1986). Life Events as Stressors with Gifted Adolescents. *Psychology in the Schools*, 23 (4), 406-414.
84. Ferguson, W.E. (1981). Gifted Adolescents, Stress and Life Changes. *Adolescence*, 6, 246-267.

85. Yoo, J.E. ve Moon, S.M. (2006). Counseling Needs of Gifted Students: An Analysis of Intake Forms at a University Based Counseling Center. *Gifted Child Quarterly*, 50 (1), 52-61.
86. Klein, B.S. (2007). Raising Gifted Kids: Everything You Need to Know to Help Your Exceptional Child Thrive. New York: Amacom.
87. Seatter, D.W. (2001). *Adolescents' Interaction with Giftedness and Perfectionism*. Masters thesis, Mount Saint Vincent University, Canada.
88. Rice, K.G., Ashby, J.S. ve Slaney, R. (1998). Self Esteem as a Mediator between Perfectionism and Depression: A Structural Equations Analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 45, 393-398.
89. Parker, W.D. ve Adkins, K.K. (1995). Perfectionism and the Gifted. *Roeper Review*, 17 (3), 173-175.
90. Kramer, H.J. (1988). *Anxiety, Perfectionism and Attributions for Failure in Gifted and Non-Gifted Junior High School Students*. Doctoral thesis, Catholic University of America.
91. Roberts, S.M. ve Lovett, S.B. (1994). Examining the "F" in Gifted: Academically Gifted Adolescents' Physiological and Affective Responses to Scholastic Failure. *Journal for the Education of the Gifted*, 17, 241-259.
92. Mısırlı-Taşdemir, Ö. (2003). *Üstün Yetenekli Çocuklarda Mükemmelliyetçilik, Sınav Kaygısı, Benlik Saygısı, Kontrol Odağı, Öz Yeterlilik ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
93. Toy, R.E. (2009). *Characteristics of Individuals Who Are Gifted: An Analysis of Self Report Scores*. Doctoral thesis, University of Northern Colorado College of Education and Behavioral Sciences.
94. Parker, W.D. ve Mills, C.J. (1996). The Incidence of Perfectionism in Gifted Students. *Gifted Child Quarterly*, 40, 194-199.
95. Lo Cicero, K.A. ve Ashby, J.S. (2000). Multidimensional Perfectionism in Middle School Age Gifted Students: A Comparison to Peers from the General Cohort. *Roeper Review*, 22 (3), 182-185.
96. Parker, W.D. (1997). An Empirical Typology of Perfectionism in Academically Talented Children. *American Educational Research Journal*, 34 (3), 545-562.

97. Schuler, P.A. (2000). Perfectionism and Gifted Adolescents. *Journal of Secondary Gifted Education*, 11 (4), 183-196.
98. Bransky, P.S. (1989). *Academic Perfectionism in Intellectually Gifted Adolescents: The Roles of Attribution, Response to Failure, and Irrational Beliefs*. Doctoral thesis, University of Kansas.
99. Dixon, F.A., Lapsley, D.K. ve Hanchon, T.A. (2004). An Empirical Typology of Perfectionism in Gifted Adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 48 (2), 95-106.
100. Bencik, S. (2006). *Üstün Yetenekli Çocuklarda Mükemmeliyetçilik ve Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
101. Kline, B.E. ve Short, E.B. (1991). Change in Emotional Resilience: Gifted Adolescent Females. *Roeper Review* 13, 118-121.
102. Chan, D.W. (2003). Adjustment Problems and Multiple Intelligences among Gifted Students in Hong Kong: The Development of the Revised Student Adjustment Problems Inventory. *High Ability Studies*, 14, 41-54.
103. Orange, C. (1997). Gifted Students and Perfectionism. *Roeper Review*, 20 (1), 39-42.
104. Young, J.E. (1981). Cognitive Therapy and Loneliness. G. Emery, S. D. Hallon & R. C. Bedrosian (Ed.). *New Directions in Cognitive Therapy*. New York: Guilford.
105. Helt, C.A. (2008). *The Role of iq and Gender in the Social-Emotional Functioning of Adolescents*. Doctoral thesis, University of Northern Colorado.
106. Plucker, J.A. ve Levy, J.J. (2001). The Downside of Being Talented. *American Psychologist*, 56 (1), 75-76.
107. Boland, C.M. ve Gross, M.U.M. (2007). Counseling Highly Gifted Children and Adolescents. S. Mendaglio & J. S. Peterson (Ed.). *Models of Counseling Gifted Children, Adolescents and Young Adults*. USA: Prufrock Press.
108. Douthitt, V.C. (1992). A Comparison of Adaptive Behaviour in Gifted and Nongifted Children. *Roeper Review*, 14 (3), 149-151.
109. Ciğerci, Z.C. (2006). *Üstün Yetenekli Olan ve Olmayan Ergenlerde Benlik Saygısı, Başkaları Tarafından Algılanma ve Psikolojik Belirtilerin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi.

110. Konyalıoğlu, A.P. ve Varlı, M.F. (2009). Üstün ve Normal Zekalı Çocukların Sosyal-Duygusal Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması [Bildiri]. Üstün Yetenekli Çocuklar II. Ulusal Kongresi, Eskişehir.
111. Woodward, J.C. ve Kalyan-Masih, V. (1990). Loneliness, Coping Strategies and Cognitive Styles of the Gifted Rural Adolescent. *Adolescence*, 25 (100), 977-988.
112. Kaiser, C.F. ve Berndt, D.J. (2004). Predictors of Loneliness in the Gifted Adolescents S. Moon (Ed.). Social Emotional Issues, Underachievement, and Counseling of Gifted and Talented Students. USA: Corwin Press and National Association for Gifted Children.
113. Dauber, S.L. ve Benbow, C.P. (1990). Aspects of Personality and Peer Relations of Extremely Talented Adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 34 (1), 10-14.
114. Kerr, B. (1991). A Handbook for Counseling the Gifted and Talented. USA: American Association for Counseling and Development Press.
115. Weisse, D.E. (1990). Gifted Adolescents and Suicide. *School Counselor*, 37 (5), 351-359.
116. Neihart, M. ve Olenchak, F.R. (2002). Creatively Gifted Children. M. Neihart, S. Reis, N. M. Robinson & S. M. Moon (Ed.). The Social and Emotional Development of Gifted Children: What Do We Know? (s. 165-176). Waco, Texas: Prufrock Press.
117. Jackson, P.S. ve Peterson, J.S. (2003). Depressive Disorder in Highly Gifted Adolescents. *Journal of Secondary Gifted Education*, 14 (3), 175-186.
118. Bartell, N.P. ve Reynolds, W.M. (1986). Depression and Self-Esteem in Academically Gifted and Nongifted Children: A Comparison Study. *Journal of School Psychology*, 24, 55-61.
119. Baker, J.A. (2004). Depression and Suicidal Ideation among Academically Talented Adolescents. S. Moon (Ed.). Social Emotional Issues, Underachievement and Counseling of Gifted and Talented Students. USA: Corwin Press and National Association for Gifted Children
120. Neihart, M. (1991). *Anxiety and Depression in High Ability and Average Ability Adolescents*. Doctoral thesis, University of Northern Colorado.

121. Kaiser, C.F., Berndt, D.J. ve Stanley, G. (1987). Moral Judgement and Depression in Gifted Adolescents [Bildiri]. 7th World Conference on Gifted and Talented, Salt Lake City, Utah.
122. Delisle, J.R. (1982). Striking Out: Suicide and the Gifted Adolescent. *Gifted Child Today*, 13, 16–19.
123. Sloat, R.S. ve Hayes, M.L. (1991). Gifted Adolescents Attitudes toward Suicide [Bildiri]. 69th Annual Conference of the Council for Exceptional Children, Atlanta.
124. Cross, T.C., Cassady, J.C. ve Miller, K.A. (2006). Suicide Ideation and Personality Characteristics among Gifted Adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 50 (4), 295-306.
125. Gust-Brey, K. ve Cross, T.C. (1999). An Examination of the Literature Base on the Suicidal Behaviors of Gifted Students. *Roeper Review*, 22 (1), 28-35.
126. Webb, J.T., Meckstroth, E.A. ve Tolan, S.S. (2006). Guiding the Gifted Child: A Practical Source for Parents and Teachers. Columbus, OH: Great Potential Press.
127. Rimm, S. (2008). Why Bright Kids Get Poor Grades and What You Can Do About It: A Six-Step Program for Parents and Teachers. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
128. Delisle, J. (2006). Üstün Yetenekli Çocuklara Ebeveynlik. Prufrock Press, Referans Çeviri Hizmetleri ve Yayıncılık Ltd.
129. Dirks, J. (1982). Parent's Reactions to Identification of the Gifted. *Roeper Review*, 2 (2), 9-10.
130. Dettman, D.F. ve Colangelo, N. (1980). A Functional Model for Counseling Parents of Gifted Children. *Gifted Child Quarterly*, 24 (4), 158-161.
131. Bildiren, A., Erdik, E. ve Çimşitoğlu, G. (2009). Üstün Yetenekli Çocukların Zeka Düzeylerinin Ailelerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi [Bildiri]. Üstün Yetenekli Çocuklar II. Kongresi Yeni Açılımlar, Eskişehir.
132. Ataman, A.B. (2008). Üstün Yetenekli Çocuklarda Aile Ortamının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: İstanbul Bilsem Örneği. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

133. Enright, K.M. ve Ruzicka, M.F. (1989). Relationships between Perceived Parental Behaviors and the Self-Esteem of Gifted Children. *Psychological Reports*, 65 (3), 931-937.
134. Steinberg, L., Lamborn, S.D., Dornbusch, S.M. ve Darling, N. (1992). Impact of Parenting Practices on Adolescent Achievement: Authoritative Parenting, School Involvement and Encouragement to Succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.
135. Karakuş Atabay, N. (2000). *Üstün Yetenekli Olan ve Olmayan Ergenlerin Algıladıkları Anne Baba Tutumları İle Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
136. Coşkun, Y. (2009). *Üstün Yetenekli Çocukların Anne Tutumlarının İncelenmesi* [Bildiri]. *Üstün Yetenekli Çocuklar II. Kongresi Yeni Açılımlar*, Eskişehir.
137. Atabay, N. (2003). *Üstün Yetenekli Olan ve Olmayan Ergenlerin Algıladıkları Anne Baba Tutumları İle Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Bildiri]. I. *Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul.
138. Weissler, K. ve Landau, E. (1993). Characteristics of Families with No, One, or More Than One Gifted Child. *Journal of Psychology*, 127, 143-153.
139. Abelman, R. (1991). Parental Communication Style and Its Influence on Exceptional Children's Television Viewing. *Roeper Review*, 14, 23-28.
140. Reis, S.M., Hébert, T.P., Díaz, E.I., Maxfield, L.R. ve Ratley, M.E. (1995). *Case Studies of Talented Students Who Achieve and Underachieve in an Urban High School* (Rapor No: 95120). Storrs, CT: National Research Center on the Gifted and Talented.
141. Webb, J.T. (1993). Nurturing the Social-Emotional Development of Gifted Children. K. A. Heller, F. J. Monks & H. A. Passow (Ed.). *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent* (s. 525–538). Oxford: Pergamon Press.
142. Distin, K. (2006). *Gifted Children: A Guide for Parents and Professionals for Gifted Children*. London: Jessica Kingsley Publishers.

143. Eriş, B., Seyfi, R. ve Hanoz, S. (2008). Perceptions of Parents with Gifted Children About Gifted Education in Turkey. *Gifted and Talented International*, 23-24 (2-1), 55-65.
144. Solow, R.E. (1995). Parents' Reasoning About the Social and Emotional Development of Their Intellectually Gifted Children. *Roeper Review*, 18, 142-146.
145. Anderson, S.A. ve Sabatelli, R.M. (2006). Family Interaction: A Multigenerational Developmental Perspective. Boston: Pearson.
146. Yalın, A., Oral, N., Gökler, I. ve Yılmaz, B. (2007). Aile Terapisi. A. S. Aysev & Y. I. Taner (Ed.). Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları (s. 917-932). İstanbul: Golden Print.
147. Güler, T. (2009). Okul Öncesi Eğitimde Ailenin Önemi ve Okul Aile İşbirliği. G. Haktanır (Ed.). Okul Öncesi Eğitime Giriş. Ankara: Anı Yayınevi.
148. Robbins, M.S., Mayorga, C.C. ve Zapocznik, J. (2003). The Ecosystemic Lens to Understanding Family Functioning T. L. Sexton, G. R. Weeks & M. S. Robbins (Ed.). Handbook of Family Therapy: The Science and Practice of Working with Families and Couples New York and Hove: Brunner-Routledge
149. Sheridan, S.M., Warnes, E.D., Cowan, R.J., Schemm, A.V. ve Clarke, B.L. (2004). Family-Centered Positive Psychology: Focusing on Strengths to Build Student Success. *Psychology in the Schools*, 41 (1), 7-17.
150. Hertzog, N.B. ve Bennett, T. (2004). In Whose Eyes? Parents' Perspectives on the Learning Needs of Their Gifted Children. *Roeper Review*, 26, 96-104.
151. Conroy, E.H. (1987). Primary Prevention for Gifted Students: A Parent Education Group. *Elementary School Guidance and Counseling*, 22, 110-116.
152. Shaughnessy, M.F. ve Neely, R. (1987). Parenting the Prodigies: What If Your Child Is Highly Verbal or Mathematically Precocious? *Creative Child and Adult Quarterly*, 12, 7-20.
153. Kurtulmuş, Z. (2010). *Bilim ve Sanat Merkezine Devam Eden Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Verilen Bilgisayar Temelli Eğitimin Aile Bireylerinin Aile İlişkilerini Algılamalarına ve Çocukların Mükemmeliyetçilik Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi* Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

154. Raymond, C., Christopher, M. ve Wilson, H.B. (2010). Seng Parent Groups: Surveys Says [Bildiri]. State Gifted Conference.
155. Glover, M.W. (1988). *The Effects of a Parent Education Program Upon the Parenting Attitudes of Mothers and Upon the Locus-of-Control and Self-Concept of Their Gifted Third-Graders*. Doctoral thesis, University of Missouri, Columbia.
156. Clark, J.N. (1983). *Counseling-Consultation with Gifted Adolescents and Their Parents: Effects on Self Acceptance and Adjustment of the Gifted*. Doctoral thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University.
157. Davis-Simons, J.M. (1995). *The Effects of Parenting Workshops on the Attitudes and Reported Behaviors of Parents of Gifted Black and Latino Primary Grade Students*. Doctoral thesis, Columbia University Teachers College.
158. Moon, S.M., Nelson, T.S. ve Piercy, F.P. (1993). Family Therapy with a Highly Gifted Adolescent. *Journal of Family Psychotherapy*, 4 (3), 1-16.
159. Thomas, V. (1999). David and the Family Bane: Therapy with a Gifted Child and His Family. *Journal of Family Psychotherapy*, 10, 15-24.
160. Moon, S.M. (2003). Family Therapy with Gifted and Talented Adolescents. *The Journal of Secondary Gifted Education*, 14 (2), 107-113.
161. Metin, N., Bencik, S., Yılmaz, G. ve Çalışandemir, F. (2007). Gifted and Talented Children in Turkey: A Chronological Review of the Literature [Bildiri]. E. Polyzoi & C. F. Klassen (Ed.). World Council of Gifted and Talented Children World Conference, Warwick, England.
162. Balcı, A. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntemler, Teknikler, İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
163. Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
164. Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
165. Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüzeliş Matbaası.

166. Öner, N. (1997). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
167. Gökler, B. ve Öktem, F. (1985). Bir Gecekondu İlkokulu Öğrencilerinde Ruhsal Uyum Taraması. *Toplum ve Hekim*, 36, 24-27.
168. Sunal, Ş. (2002). *Okulöncesi Dönem İşitme Engelli Çocukların Ruhsal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
169. Gökler, I. (2007). Çocuk ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Türkçe Formunun Uyarlama Çalışması: Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14 (2), 90-99.
170. Gökler, I. (2008). *Sistem Yaklaşımı ve Sosyal-Ekolojik Yaklaşım Çerçevesinde Oluşturulan Kavramsal Model Temelinde Kronik Hastalığı Olan Çocuklar ve Ailelerinde Psikolojik Uyumun Yordanması*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
171. Demirel, Ö. (2010). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
172. Wellman, F.E. ve Moore, E.J. (1975). Pupil Personnel Services: A Handbook for Program Development and Evaluation. Washington, DC: U.S.Department of Health, Education and Welfare.
173. Gysbers, N.C. ve Henderson, P. (2000). Developing and Managing Your School Guidance Program. Alexandria, VA: ACA.
174. Royston, J.P. (1982). An Extension of Shapiro and Wilk’s W Test for Normality to Large Samples. *Applied Statistics*, 31 (2), 115-124.
175. Dixon, W.J. (1992). Bmdp Statistical Software Manual: To Accompany Bmdp Release 7. California: University Press of California.
176. Büyüköztürk, Ş., Bökeoğlu, Ö. ve Köklü, N. (2008). Sosyal Bilimler İçin İstatistik. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
177. Gamst, G., Meyers, L.S. ve Guarino, A.J. (2008). Analysis of Variance Designs. UK: Cambridge University Press.
178. Stevens, J.P. (2009). Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences. NewYork: Routledge Taylor and Francis Group.
179. Dağlıoğlu, H.E. ve Alemdar, M. (2010). Üstün Yetenekli Bir Çocuğun Ebeveyni Olmak. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (8), 849-860.

180. Shichtman, D. (1999). *Concerns and Problems of Parents of Academically Successful Gifted Children*. Educational Degree, Columbia University Teachers College, New York.
181. Meckstroth, B. (1994). Parenting the Gifted. *Counseling and Guidance*, 4 (3), 1-3.
182. Bourdeau, B. ve Thomas, V. (2003). Counseling Gifted Clients and Their Families: Comparing Client's and Counselors' Perspectives. *The Journal of Secondary Gifted Education*, 14 (2), 114-126.
183. Ritvo, E.C. ve Glick, I.D. (2002). *Concise Guide to Marriage and Family Therapy*. American Psychiatric Publishing.

EKLER

EK 1: Aile Bilgi Formu

	ANNE BİLGİLERİ	BABA BİLGİLERİ
Yaşınız	☐ 20-29 ☐ 30-39 ☐ 40-49 ☐ 50 ve üzeri	☐ 20-29 ☐ 30-39 ☐ 40-49 ☐ 50 ve üzeri
Eğitim Durumunuz	☐ Okur Yazar Değil ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ve Üzeri	☐ Okur Yazar Değil ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ve Üzeri
Ailenizin Ekonomik Durumu	☐ 1000 TL'ye kadar ☐ 1000-2000 TL ☐ 2000-3000 TL ☐ 3000-5000 TL ☐ 5000 TL ve üzeri	
Bilim ve Sanat Merkezi'ndeki Çocuğunuzun Cinsiyeti	☐ Kız ☐ Erkek	
Çocuğunuzun Yaşı	☐ 8 ☐ 9 ☐ 10 ☐ 11	
Çocuğunuzun Sınıfı	☐ 3. sınıf ☐ 4. sınıf ☐ 5. sınıf	
Çocuğunuzun Kardeş Sayısı	☐ Kardeşi Yok ☐ Bir ☐ İki ☐ Üç ve Daha Fazla	

**EK 2: Üstün Yetenekli Çocukların Ailelerine Yönelik Rehberlik Programı
İhtiyaç Analizi Formu**

**ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN AİLELERİNE
YÖNELİK REHBERLİK PROGRAMI
İHTİYAÇ ANALİZİ FORMU**

- A) Bu bölümde üstün yetenekli çocuğunuzun gelişimi ve eğitimi hakkında bilgi ve beceri kazanmaya ihtiyaç duyabileceğiniz konuları belirleyebilmek amacıyla oluşturulmuş ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her ifade için içinde bulunduğunuz durumu düşünerek “ Hiç Yeterli Değilim”, “Çok Az Yeterliyim”, “Orta Derecede Yeterliyim”, “Oldukça Yeterliyim” veya “Tamamen Yeterliyim” şıklarından birini seçerek işaretleyiniz.

		Hiç Yeterli Değilim	Çok Az Yeterliyim	Orta Derecede Yeterliyim	Oldukça Yeterliyim	Tamamen Yeterliyim
1.	Üstün yeteneğin tanımı konusunda					
2.	Üstün yetenekli çocukların özellikleri konusunda					
3.	Üstün yeteneğin erken çocukluk dönemindeki ilk işaretleri konusunda					

EK 3: Aile Değerlendirme Ölçeği

AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ*

İlişikte aileler hakkında 60 cümle bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuduktan sonra, sizin ailenize ne derece uyduğuna karar veriniz. Önemli olan sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür. Her cümle için dört seçenek söz konusudur.

Aynen Katılıyorum: Eğer cümle sizin ailenize tamamen uyuyorsa işaretleyiniz.

Büyük Ölçüde Katılıyorum: Eğer cümle sizin ailenize çoğunlukla uyuyor ise işaretleyiniz.

Biraz Katılıyorum: Eğer cümle sizin ailenize çoğunlukla uymuyorsa işaretleyiniz

Hiç katılmıyorum: Eğer cümle sizin ailenize hiç uymuyorsa işaretleyiniz.

Her cümlenin yanında 4 seçenek için de ayrı yerler ayrılmıştır. Size uyan seçeneğe (X) işareti koyunuz. Her cümle için uzun uzun düşünmeyiniz. Mümkün olduğu kadar çabuk ve samimi cevaplar veriniz. Kararsızlığa düşerseniz ilk aklınıza gelen doğrultusunda hareket ediniz. Lütfen her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz.

CÜMLELER	Aynen Katılıyorum	Büyük Ölçüde Katılıyorum	Biraz Katılıyorum	Hiç Katılmıyorum
1- Ailece ev dışında program yapmakta güçlük çekeriz. Çünkü aramızda fikir birliği sağlayamayız.				
2- Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.				
3- Evde biri üzgün ise diğer aile üyeleri bunun nedenini bilir.				

* Aile Değerlendirme Ölçeği'nin tümü ve kullanım izni için Sayın Prof. Dr. Işıl Bulut'a başvurulabilir.

EK 4: Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği**HACETTEPE RUHSAL UYUM ÖLÇEĞİ***

Lütfen aşağıdaki cümleleri okuyunuz ve her cümle için Yok, Biraz, Çok kutularından birini işaretleyiniz. Soru size anlamsız görünse de veya cevabından emin olmasanız da soruları elinizden geldiği kadar tam ve doğru cevaplamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı çocuğunuzun son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak karar veriniz.

	YOK	BİRİZ	ÇOK
1-Sıkılđan, çekingen ve güvensizdir.			
2-Hareketlidir, yerinde duramaz.			
3-Korkaktır, ürkektir.			

* Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği'nin tümü ve kullanım izni için Sayın Prof. Dr. Ferhunde Öktem ve Sayın Prof. Dr. Banu Gökler'e başvurulabilir.

EK 5: Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği

ÇOCUKLAR İÇİN SOSYAL DESTEĞİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ*

Bu ölçekte çocuk ve gençlerin arkadaşları, aileleri ve öğretmenleriyle ilişkileri hakkında sorular bulunmaktadır. Bu soruları dikkatlice okuyup her bir soru için “her zaman”, “çoğu zaman”, “bazen”, “nadiren”, “hiçbir zaman” seçeneklerinden hangisi senin için doğruysa, o seçeneği işaretle lütfen. Hiç bir soruyu boş bırakmaman çok önemli. Teşekkürler...

1. Bazı çocuklar arkadaşları tarafından dışlandıklarını hissederek, ama bazı çocuklar böyle hissetmezler. Sen, arkadaşların tarafından dışlandığını hisseder misin?

Her zaman ()	Çoğu zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

2. Bazı çocuklar arkadaşları tarafından çok sevilir, ama bazı çocuklar o kadar sevilmezler. Sen, arkadaşların tarafından sevilir misin?

Her zaman ()	Çoğu zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

3. Bazı çocukların arkadaşları onlara sataşır ya da takılır, ama bazı çocukların arkadaşları böyle yapmaz. Senin arkadaşların sana sataşır ya da takılırlar mı?

Her zaman ()	Çoğu zaman ()	Bazen ()	Nadiren (çok ender olarak) ()	Hiçbir zaman ()
------------------	-------------------	--------------	-----------------------------------	---------------------

* Çocuklar için Sosyal Desteği Değerlendirme Ölçeği'nin tümü ve kullanım izni için Sayın Yrd. Doç. Dr. Iğın Gökler Danışman'a başvurulabilir.

ÖZGEÇMİŞ

ADİLE GÜLŞAH SARANLI

İŞ DENEYİMİ

Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı Okulları Özel İlköğretim Okulu-
Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen (2001-2007)

EĞİTİM

Doktora

Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
Bölümü (2007-2011)

Yüksek Lisans

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (2000-2003)

Lisans

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimde Psikolojik
Hizmetler Bölümü (1995-1999)

YABANCI DİL

ODTÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu İngilizce Hazırlık Sınıfı
(1999-2000)

HAKEMLİ DERGİ MAKALELERİ, KONGRE BİLDİRİLERİ VE KİTAP BÖLÜMLERİ

- 1- **Saranlı, A. G.** & **Metin, N.** (Basım Aşamasında). Üstün Yetenekli Çocuklarda Gözlenen Sosyal-Duygusal Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*.
- 2- **Saranlı, A. G.**, **Haktanır, G.**, **Çalikoğlu, D.** & **Erdem, P.** (2011). Time Dependent Changes in the Opinions of First Grade Students Regarding Their Preschool and Primary School Teachers. *International Journal of Educational Research*. 3(6),71-91.

- 3- Bayhan, P. & Saranlı, A. G. (2010). Vygotsky'nin Kuramına Dayanan Kendine Yönelik Konuşma Davranışının Okul Öncesi Dönemdeki Gelişimi ve Uygulamalarda Kullanımı. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 30(3), 1-16.
- 4- Saranlı, A. G. & Metin, N. (2011). *Investigation of the SENG Model Parent Support Group's Effects on Parents of Turkish Gifted Children*. 5th International Conference on Excellence in Education İstanbul-Turkey, July-2011.
- 5- Metin, N. & Saranlı, A. G. (2010). *Üstün Yetenekli Çocuklarda Akademik Başarısızlık: Okul ve Öğretmen Kaynaklı Boyutu ve Müdahale Teknikleri*. 20. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Gaziantep, Ekim-2010.
- 6- Saranlı, A. G., Haktanır, G., Çalıkoglu, D. & Erdem, P. (2010). *İlköğretim 1. Sınıf Öğrencilerinin Anasınıfı ve İlköğretim Öğretmenlerine İlişkin Düşüncelerinde Zaman İçinde Görülen Değişimler*. II. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi. Antalya, 29 Nisan-2 Mayıs, 2010.
- 7- Saranlı, A. G. (2010). *Çocuklarda Okul Başarısı*. Romantik İlişkiler, Evlilik ve Ana-Baba-Çocuk İlişkileri; Editör: Tarık Solmuş. Nobel Yayınevi, Ankara.

ÜYE OLUNAN DERNEKLER

1. World Council for Gifted and Talented Children-WCGTC (Dünya Üstün Yetenekli Çocuklar Konseyi)
2. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (Türk PDR-DER)
3. Türkiye Okul Öncesi Eğitimini Geliştirme Derneği (TOÖEGD)

İletişim Bilgisi: gsaranli@gmail.com